

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Υλοποίηση δράσεων για την εκπλήρωση της θεματικής της εκ των προτέρων αιρεσιμότητας 10.1

ΣΧΕΔΙΟ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

**Παρατηρητήριο
για τα θέματα καταγραφής και αντιμετώπισης της μαθητικής διαρροής**

ΑΘΗΝΑ 2015

Η παρούσα Πρόταση εκπονήθηκε στο πλαίσιο της προετοιμασίας του σχεδίου δράσης για την εκπλήρωση της αιρεσιμότητας της επενδυτικής προτεραιότητας 10.1 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ & ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ» 2014-2020», η οποία αφορά την:

«Μείωση και πρόληψη της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου και προώθηση της ισότιμης πρόσβασης σε ποιοτική νηπιακή, πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, καθώς επίσης και σε τυπικές, μη τυπικές και άτυπες δυνατότητες εκπαίδευσης για την επανένταξη στην εκπαίδευση και την κατάρτιση.»

Συντάκτες της Πρότασης:

Καρναβάς Βασίλειος, Εκπαιδευτικός ΠΕ70, Σύμβουλος Β' του Ι.Ε.Π.
Παπαδοπούλου Ελένη, Εκπαιδευτικός ΠΕ02, Σύμβουλος Γ' του Ι.Ε.Π.
Ρουσσάκης Ιωάννης, Εκπαιδευτικός ΠΕ70, Σύμβουλος Α' του Ι.Ε.Π.

Η Πρόταση αποτελεί μέρος του στρατηγικού σχεδιασμού για την καταγραφή και αντιμετώπιση της μαθητικής διαρροής που εκπονείται από την Ομάδα Εργασίας του Παρατηρητηρίου για τα θέματα καταγραφής και αντιμετώπισης της μαθητικής διαρροής του Ι.Ε.Π.

Ομάδα Εργασίας:

Ζήβελδης Απόστολος (εκπ/κος ΠΕ19), Καρναβάς Βασίλειος (εκπ/κος ΠΕ70, Συμβ. Β' Ι.Ε.Π.), Μαγγιώρης Δημήτριος (εκπ/κος ΠΕ03), Μπερσίμης Φραγκίσκος (εκπ/κος ΠΕ03), Οικονόμου Ασπασία (εκπ/κος ΠΕ13, Συμβ. Γ' Ι.Ε.Π.), Παπαδοπούλου Ελένη (Συντονίστρια, εκπ/κος ΠΕ02, Συμβ. Γ' Ι.Ε.Π.), Ρουσσάκης Ιωάννης (εκπ/κος ΠΕ70, Συμβ. Α' Ι.Ε.Π.), Στυλιάρης Ευστάθιος (εκπ/κος ΠΕ03, Προϊστ. Τμ. Μηχ/σης Ι.Ε.Π.)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	2
ΜΕΡΟΣ Α	6
1. ΟΡΙΣΜΟΙ	6
2. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ	12
2.1. Μεθοδολογίες καταγραφής	16
2.2. Αποτελέσματα ερευνών – παράγοντες μαθητικής διαρροής	17
3. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑ	20
3.1. Η προσέγγιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η ευρωπαϊκή εμπειρία	20
3.2. Η προσέγγιση του ΟΟΣΑ	30
4. ΟΙ ΑΙΤΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΠΡΟΩΡΗΣ ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ	36
4.1. Οι αιτίες της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου	36
4.2. Οι συνέπειες της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου	39
ΜΕΡΟΣ Β	40
5. Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ 2020	40
6. Η ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΜΑΘΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΡΡΟΗΣ ΣΤΗ ΕΥΡΩΠΗ	43
7. Η ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΜΑΘΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΡΡΟΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	46
7.1. Περιεχόμενο της έρευνας για την καταγραφή της μαθητικής διαρροής	46
7.2. Μεθοδολογία της έρευνας	50
7.2.1. Γενική παρουσίαση	50
7.2.2. Μεθοδολογία υπολογισμού μαθητικής διαρροής	53
7.2.3. Πλεονεκτήματα του δείκτη μαθητικής διαρροής (ΔΜΔ).	56
7.2.4. Συσχέτιση δεικτών μαθητικής διαρροής (ΔΜΔ) και πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου (ΠΕΣ)	57
8. ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ-ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ	58
Ενδεικτική Βιβλιογραφία	68

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ραγδαία μεταπολεμική τεχνολογική και κοινωνική εξέλιξη συνοδεύτηκε μεταξύ άλλων με αύξηση της ζήτησης για ανθρώπινο εργασιακό δυναμικό υψηλής κατάρτισης. Αυτό κατέστησε πιο κρίσιμο τον ρόλο του μορφωτικού επιπέδου του πληθυσμού, καθώς και την ανάγκη μιας μαζικής και εκτεταμένης χρονικά εκπαίδευσης. Για να εξασφαλιστεί καλύτερη επαγγελματική σταδιοδρομία, οι νέοι, από τη δεκαετία του '70 και εντεύθεν, δεν μπορούσαν πλέον να αρκестούν στα εφόδια που παρείχε η δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αλλά ήταν αναγκασμένοι να στοχεύσουν σε υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο μέσα από επέκταση της παραμονής στις σχολικές δομές. Την τάση αυτή επιτάχυναν ποικίλα αρνητικά οικονομικά γεγονότα που διόγκωσαν το φαινόμενο της νεανικής ανεργίας.

Στον αυξανόμενο διεθνή ανταγωνισμό, σε επίπεδο ατομικό, αλλά και σε επίπεδο κοινωνιών-κρατών, η πληρέστερη μόρφωση-κατάρτιση, πέραν της συμβολής της στην ατομική ανάπτυξη, στην κοινωνική συνοχή, στην επαγγελματική και προσωπική ολοκλήρωση, εξασφαλίζει και οικονομική ασφάλεια για το σύνολο. Σε αυτό το πλαίσιο, παράγοντες που συσχετίζονται αρνητικά με την άνοδο του γενικού μορφωτικού επιπέδου, τα τελευταία χρόνια γίνονται αντικείμενο ενδελεχούς μελέτης και αναζητούνται τρόποι περιορισμού τους.

Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο συνδέθηκε, σε ατομικό επίπεδο, με υψηλότερο κίνδυνο ανεργίας, χαμηλότερες απολαβές, δυσχερέστερη επαγγελματική εξέλιξη και σε ένα βαθμό με υψηλότερες πιθανότητες για παραβατικότητα, κοινωνική περιθωριοποίηση και ως εκ τούτου, χαλαρότερη κοινωνική συνοχή. Τα παραπάνω καταγράφονται σε εξειδικευμένες μελέτες ειδικών, αλλά πλέον είναι φανερά και σε απλές παρατηρήσεις λιγότερο ειδικών. Κομβικό ζητούμενο, λοιπόν, έχει θεωρηθεί η επιδίωξη της παραμονής για ικανό χρόνο στις σχολικές δομές (ή αντίστοιχα η αποφυγή της εγκατάλειψής τους), με όποιον τρόπο αυτό μπορεί να οριστεί σε σχέση με τις ιδιαιτερότητες κάθε κοινωνίας και εκπαιδευτικού συστήματος. Με αμφίδρομη διαδικασία, η πρόωρη εγκατάλειψη ή ελλιπής παραμονή συνδέεται, στο πλαίσιο της σχολικής ζωής, με τη σχολική αποτυχία, τον λειτουργικό αναλφαριθμητισμό, τις χαμηλές επιδόσεις κ.ά. Σε δεύτερο στάδιο, συνδέεται με, τουλάχιστον, «λειτουργικό» κοινωνικό αποκλεισμό και όλα τα αρνητικά φαινόμενα, που αναφέρονται παραπάνω, και αφορούν το επαγγελματικό και το προσωπικό πεδίο.

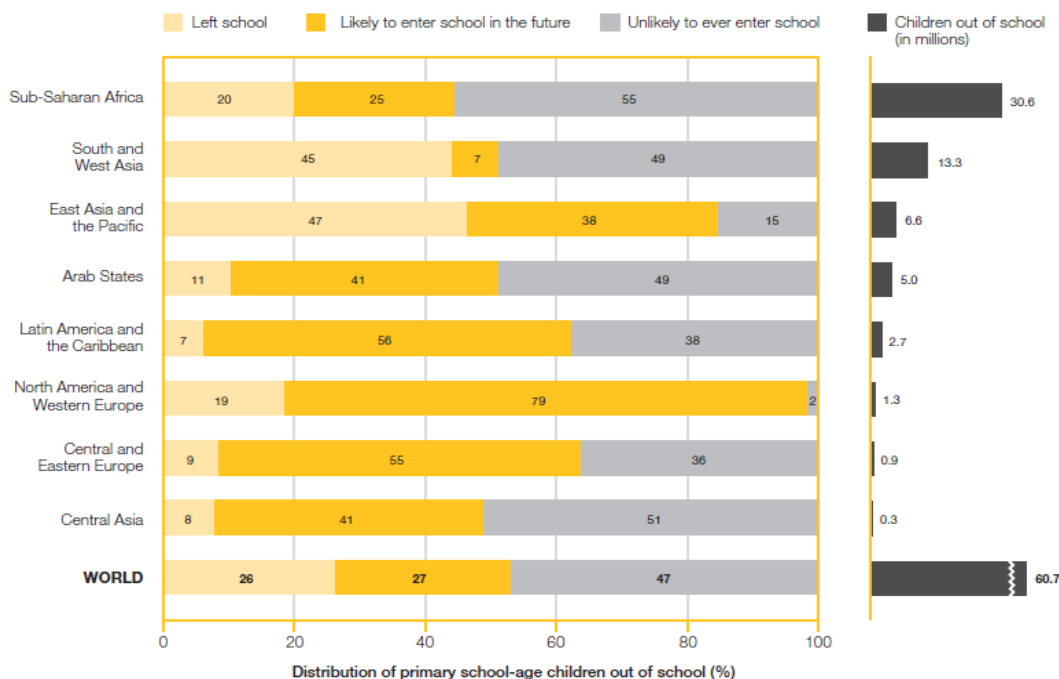
Το φαινόμενο έχει απασχολήσει τις περισσότερες κυβερνήσεις του αναπτυσσόμενου κόσμου και τις έχει υποχρεώσει σε ποικίλες στρατηγικές αντιμετώπισης. Αυτό καθρεφτίζεται κατ' αρχάς στο αυξανόμενο ενδιαφέρον των διεθνών οργανισμών. Στο ετήσιο Global Education Digest της Unesco του 2012, υπάρχει αφιέρωμα στο

ποσοστό των μαθητών που επαναλαμβάνουν τάξη ή εγκαταλείπουν εντελώς το σχολείο.¹

FIGURE 1

How many primary school-age children are out of school?

Distribution of out-of-school children by type and region and absolute number of children out of school, 2010

Σε ευρωπαϊκό πλαίσιο, ως μελλοντικός προσανατολισμός της κοινωνίας, έχει επιλεγεί αυτός της «κοινωνίας της γνώσης και της μάθησης» και, ως κομβικό μελλοντικό χαρακτηριστικό, η επαρκής και ποιοτική εκπαίδευση. Με αυτόν τον τρόπο, η ευρωπαϊκή οικονομία θεωρείται ότι θα είναι δυνατόν να παραμείνει ανταγωνιστική σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο και απαιτητικό διεθνές περιβάλλον. Το ποσοστό των ενηλίκων που διαθέτουν ανώτερη εκπαίδευση αυξάνεται στην Ευρώπη (χωρίς ακόμα να έχει φτάσει το ποσοστό των ΗΠΑ). Παράλληλα, το ποσοστό των νέων που εγκαταλείπουν τα θρανία, χωρίς να έχουν αποκομίσει οποιονδήποτε τίτλο ή προσόντα (18,1% το 2003) εξακολουθεί να είναι πολύ πάνω από τον στόχο του 10% που έχει τεθεί για το 2010. Σύμφωνα με σχετικά πρόσφατη έκθεση επιτροπής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, περισσότεροι από 6 εκατομμύρια νέοι Ευρωπαίοι πολίτες μπορούν να καταταχτούν στους «πρώωρα εγκαταλείποντες» (*early school leavers*) με τα ποσοστά να κυμαίνονται διαφορετικά ανά χώρα. Ξεκινώντας από την Ισπανία (26,5%), την Πορτογαλία (23,2%) και τη Μάλτα (33,5%) που παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά πρόωρης σχολικής εγκατάλειψης, ενδιάμεσες χώρες, όπως η Ιταλία (18,2%), το Ηνωμένο Βασίλειο (15%) και η Ρουμανία (17,5%), που επίσης κινούνται σταθερά πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, ενώ χώρες, όπως η Αυστρία, η Δανία, η Φινλανδία, η

¹ Βλ. <http://www.uis.unesco.org/Education/Pages/global-education-digest.aspx>

Σουηδία, η Ολλανδία, το Λουξεμβούργο, η Τσεχία και η Σλοβακία παρουσιάζουν ποσοστά κάτω ακόμα και από τον επιδιωκόμενο μέσο στόχο του 10%, που η Ε.Ε. έχει θέσει μέχρι το 2020. Μια από τις πλέον άμεσες και συνάμα ανησυχητικές συνέπειες του φαινομένου της πρόωρης σχολικής εγκατάλειψης, σε όλη την Ευρώπη, είναι η περίπτωση των νέων, ηλικίας 16-29, που βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης (NEETs).

Οι παραπάνω διαπιστώσεις οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το θέμα καταγραφής και θεραπείας της μαθητικής διαρροής αποτελεί άμεση προτεραιότητα. Αν και αναγνωρίζεται ότι στον τομέα της εκπαίδευσης έχει γίνει σημαντική πρόοδος τα τελευταία χρόνια, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τοποθετεί το φαινόμενο της μη συμπλήρωσης συγκεκριμένων εκπαιδευτικών βαθμίδων (early school leavers) από τους μαθητές ως ζήτημα πρωτίστης σημασίας. Πέρα από τις μακροπρόθεσμες συνέπειες στην κοινωνική συνοχή, στην αύξηση της ανεργίας και σε όσους άλλους κοινωνικούς τομείς έχουν αναφερθεί παραπάνω, το άμεσο κόστος της εγκατάλειψης του σχολείου υπολογίζεται από 1 ως 2 εκατομμύρια ευρώ ανά πολίτη (αναλόγως τη χώρα) στη διάρκεια της ζωής του².

Σε όλα αυτά πρέπει να συνυπολογιστεί και η πολιτική διάσταση του θέματος. Τα εκπαιδευτικά συστήματα δεν παρουσιάζουν απόλυτη ομοιογένεια σε όλες τις χώρες που ερευνώνται και ως εκ τούτου, μια δομή, στην οποία μπορεί να ενταχθεί ένας απόφοιτος Γυμνασίου σε ένα κράτος μπορεί να έχει περιληφθεί (με πολιτική απόφαση) στις «επίσημες», με συνέπεια οι μαθητές της να μην περιλαμβάνονται στα ποσοστά της διαρροής, ενώ σε μια άλλη η ίδια δομή μπορεί να μην είναι χαρακτηρισμένη επίσημη και οι μαθητές της να λογίζονται εκτός εκπαιδευτικού συστήματος. Διαφοροποιήσεις υπάρχουν και όσον αφορά τον τρόπο καταγραφής των μαθητών. Σε άλλες χώρες γίνονται στο πλαίσιο ευρύτερων ερευνών, σε άλλες γίνονται καταγραφές των μαθητών απευθείας κ.λπ.

Στη χώρα μας, παραδοσιακά διατηρείται η εκτίμηση στο εκπαιδευτικό σύστημα και στον θετικό ρόλο του στην κοινωνική κινητικότητα και για τον λόγο αυτό, παρά την οικονομική και κοινωνική κρίση των τελευταίων ετών, τα ποσοστά πρόωρης σχολικής εγκατάλειψης στην Ελλάδα είναι καλύτερα από τον κοινοτικό μέσο όρο, αποδεικνύοντας ότι ακόμη και σε αυτές τις συνθήκες η ελληνική κοινωνία διατηρεί την εκτίμησή της στο εκπαιδευτικό σύστημα και στις προοπτικές της μόρφωσης.

Παραδοσιακά, οι διαρροές από το σχολικό σύστημα στις αγροτικές περιοχές κατευθύνονταν προς τις γεωργικές και κτηνοτροφικές δραστηριότητες, προς τις υπηρεσίες του τουρισμού στις νησιωτικές και προς την τεχνική απασχόληση, μέσω της μαθητείας δίπλα σε κάποιο εμπειροτέχνη, στις πόλεις. Οι παραπάνω διαπιστώσεις δεν είναι επαρκώς τεκμηριωμένες, καθώς η πραγματικότητα

² Βλ. ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=9591&langId=en (executive summary)

φανερώνει ότι δεν υπάρχει επαρκής παρακολούθηση των διαδρομών των μαθητών από τη στιγμή που εγκαταλείπουν τις σχολικές δομές, ώστε να μπορούν να οργανωθούν με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα δράσεις αντιστάθμισης. Τα πράγματα περιπλέκονται ακόμη περισσότερο στα αστικά κέντρα, δεδομένου του υψηλού βαθμού πολυπολιτισμικότητας. Από όλα αυτά γίνεται φανερό, από τη μια μεριά, ότι το σχολείο πρέπει να συνεχίσει να αποτελεί, μαζί με την οικογένεια, τη στέγη των παιδιών μέχρι την ενηλικίωσή τους και από την άλλη, καθίσταται πιο επιτακτική η ανάγκη για άμεση και αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου της μαθητικής διαρροής.

Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα μελέτη αποτελεί μια πρώτη παρουσίαση και ανάλυση, την οποία θα ακολουθήσει μία δεύτερη πιο ολοκληρωμένη εκδοχή, σχετικά με τα ακόλουθα θέματα, και χωρίζεται σε δύο μέρη. Τα Α' μέρος αποτελεί το πιο θεωρητικό, που αποτελεί τη βάση για την επιστημονική τεκμηρίωση του Β' μέρους, το οποίο αναφέρεται σε πιο πρακτικά θέματα, σχετικά με την κατάσταση του σχεδίου για την καταγραφή και την αντιμετώπιση της μαθητικής διαρροής στην Ελλάδα στο πλαίσιο του νέου ΕΠ Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση. Επομένως, στο Α' μέρος αναλύονται οι ορισμοί των συναφών, αλλά και διαφορετικών, εννοιών: μαθητική διαρροή - σχολική διαρροή - πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου - σύνδεση με NEETS, καταγράφεται η ελληνική εμπειρία σχετικά με το θέμα (φορείς που εμπλέκονται, συμμετέχουν και ασχολούνται με το ζήτημα, έρευνες – μελέτες που έχουν ήδη γίνει), ακολουθεί η καταγραφή της διεθνούς εμπειρίας (ευρωπαϊκή εμπειρία και μελέτες του ΟΟΣΑ), ενώ ολοκληρώνεται με τη γενική αναφορά των αιτιών και των συνεπειών της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου (κοινωνικά, οικονομικά κ.λπ.), με βάση την πρότερη εμπειρία. Κατά το Β' μέρος, ακολουθεί παρουσίαση της στρατηγικής για την Ευρώπη 2020 σε σχέση με το θέμα, ανάλυση του περιεχομένου των μετρήσεων και της μεθοδολογίας μέτρησης, σχετικά με την πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου (στην Ευρωπαϊκή Ένωση) και τη μαθητική διαρροή (στο πλαίσιο του Παρατηρητηρίου του ΙΕΠ), αναφορά στο γενικό θεσμικό πλαίσιο και στον συντονισμό των φορέων που σχετίζονται με τη μαθητική διαρροή και τέλος, παρουσίαση των ενεργειών προς υλοποίηση και των μέτρων για την καταπολέμηση της μαθητικής διαρροής, με βάση τον χρόνο και το είδος της παρέμβασης (προληπτικά, παρεμβατικά, αντισταθμιστικά).

1. ΟΡΙΣΜΟΙ

Η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου (ΠΕΣ) ή η μαθητική διαρροή από το εκπαιδευτικό σύστημα θεωρούνται σήμερα ένα από τα σημαντικότερα και περισσότερο επίμονα εκπαιδευτικά προβλήματα σε παγκόσμια κλίμακα³. Σε πάρα πολλές περιπτώσεις η ΠΕΣ συνδέεται με τη διαχείριση του ανθρώπινου κεφαλαίου και κατά συνέπεια με τις οικονομικές επιδόσεις κάθε χώρας. Από την άποψη αυτή οι νέοι που διαρρέουν αντιμετωπίζονται ταυτόχρονα ως θύματα του εκπαιδευτικού συστήματος (κυρίως) και των ευρύτερων κοινωνικο-οικονομικών συνθηκών αλλά και ως αίτιο της οικονομικής υστέρησης της χώρας⁴.

Μελέτες από διεθνείς οργανισμούς και ερευνητές δείχνουν ότι οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν σήμερα στη ζωή τους σε όσοι εγκατέλειψαν πρόωρα το σχολείο και σχετίζονται με ζητήματα κοινωνικής ένταξης, αλλά και προοπτικής στην αγορά εργασίας, είναι πολύ εντονότερες από ότι συνέβαινε τις προηγούμενες δεκαετίες⁵. Οι δυσκολίες αυτές είναι δομικές και δεν μειώνονται σημαντικά, ακόμα και σε περιόδους έντονης οικονομικής ανάπτυξης.

Η έλλειψη βασικών δεξιοτήτων και επαγγελματικών / ακαδημαϊκών προσόντων πέρα από τις περιορισμένες επαγγελματικές προοπτικές, την επισφαλή, κακοπληρωμένη και διαλείπουσα απασχόληση, συχνά συνοδεύεται, όπως υποστηρίζει επίσης σημαντικός αριθμός μελετών, από φτώχεια, διάλυση της οικογένειας, μονογονεϊκότητα, έλλειψη στέγης, κακή σωματική και ψυχική υγεία, φυλικές ή φυλετικές διακρίσεις, παραβατικές συμπεριφορές κλπ⁶. Με βάση τα παραπάνω, στις σύγχρονες κοινωνίες οι προσπάθειες για την αντιμετώπισή της ΠΕΣ εστιάζονται στους εκπαιδευτικούς θεσμούς και στη διαδικασία μετάβασης από το σχολείο στην αγορά εργασίας και σχετίζονται με την αντιμετώπιση των προσωπικών ζητημάτων, των θεσμικών δυσλειτουργιών ή των κοινωνικών εμποδίων που αποτρέπουν ή δυσχεραίνουν την πραγμάτωση των στόχων της δια βίου μάθησης, της προσωπικής βελτίωσης, της κοινωνικής ένταξης, της επαγγελματικής απασχόλησης και της οικονομικής ανάπτυξης.

Παρά την ευρεία αποδοχή της σημασίας της Πρόωρης Εγκατάλειψης του Σχολείου (ΠΕΣ) ή της σχολικής ή της μαθητικής διαρροής (ΜΔ), δεν υπάρχει ταύτιση στον τρόπο εννοιολόγησης και ορισμού της, από τους θεσμούς, τους επιστήμονες και τους ερευνητές που ασχολούνται με το ζήτημα. Αποτέλεσμα της ύπαρξης ποικίλων

³ Βλ. χαρακτηριστικά Lamb et al., 2011, Lyche, 2010.

⁴ Βλ. Smyth, & Hattam, 2002.

⁵ Βλ. π.χ. Bernhardt et al., 1998.

⁶ Βλ. Bowers et al., 1999.

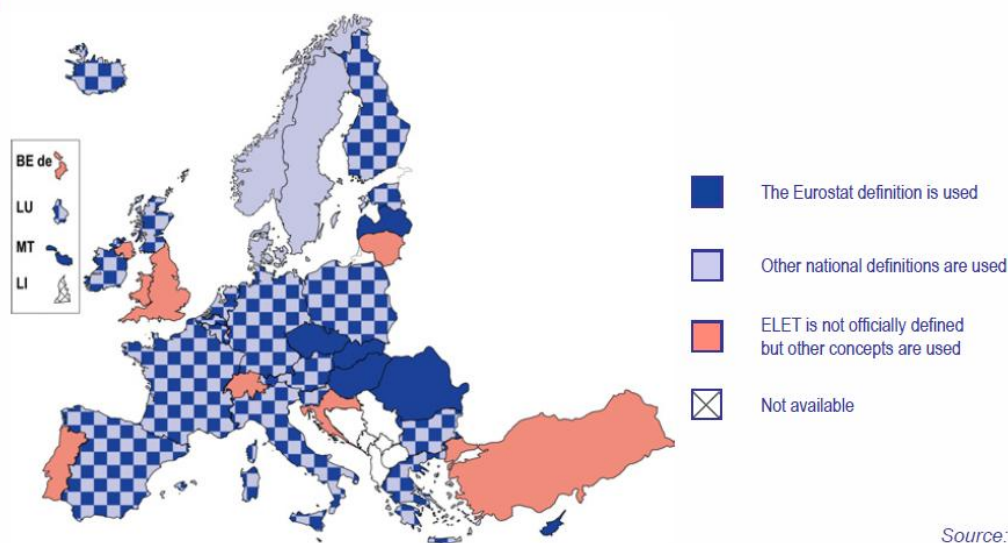
ορισμών ή της χρήσης παραπλήσιων όρων είναι η ύπαρξη διαφορετικών μεθόδων για την ταυτοποίηση και τη μέτρηση της ΠΕΣ (κ.ά), με συνέπεια τον έλεγχο της αξιοπιστίας, της εγκυρότητας και της συγκρισιμότητας των διαθέσιμων στοιχείων.

Στη διεθνή βιβλιογραφία μπορεί κανείς να συναντήσει εναλλακτικούς όρους περιγραφής συναφών φαινομένων της «Πρόωρης Εγκατάλειψης του Σχολείου» (ΠΕΣ – ESL- Early School Leaving). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή χρησιμοποιεί συχνά στα κείμενά της τον όρο «**Πρόωρη Εγκατάλειψη της Εκπαίδευσης και Κατάρτισης**» (ΠΕΕΚ - ELET - Early Leaving from Education and Training), «**Σχολική Διαρροή**» (school dropout) ή «**Μαθητική Διαρροή**» (dropout students), διακοπτόμενη μάθηση (interrupted learning), καθώς και τον όρο «**Εκτός Απασχόλησης, Εκπαίδευσης ή Κατάρτισης**» (ΕΑΕΚ - NEET - Not in Education, Employment or Training). Πολλά κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης χρησιμοποιούν διαφορετικούς τρόπους για να περιγράψουν το φαινόμενο, προσαρμοσμένους σε πολλές περιπτώσεις στα εθνικά πλαίσια εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης.

Οι εθνικές διαφοροποιήσεις στον ορισμό της ΠΕΣ μεταξύ των κρατών – μελών της Ε.Ε., αλλά και μεταξύ των χωρών του Ενιαίου Ευρωπαϊκού Χώρου παρουσιάζονται στο ακόλουθο διάγραμμα.

Διάγραμμα – Εθνικοί Ορισμοί της ΠΕΣ 2013/14

Figure 1.2: National definitions of early leavers, 2013/14

Source: Eurydice.

Explanatory note

The Eurostat definition considers all 18-24 year-olds with only lower secondary education or less who are no longer in education or training to be early leavers. National definitions vary from country to country.

Πηγή: European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop, 2014.

Από το παραπάνω διάγραμμα γίνεται αντιληπτό ότι η πλειονότητα των κρατών – μελών (συγκεκριμένα: 18) χρησιμοποιεί τον ορισμό της Eurostat, παράλληλα με έναν ή περισσότερους εθνικούς ορισμούς, που αφορούν, μεταξύ άλλων, το τι θεωρεί καθεμιά χώρα βασική / υποχρεωτική εκπαίδευση (π.χ. το τέλος της

κατώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα⁷ ή τη Γερμανία, το τέλος της ανώτερης δευτεροβάθμιας στην Ολλανδία) ή την ηλικία στην οποία ολοκληρώνουν οι μαθητές την εκπαίδευση (π.χ. στην Ιρλανδία και τη Μεγάλη Βρετανία).

Αυτός ο τυπικός ορισμός της Eurostat για την Πρόωρη Εγκατάλειψη του Σχολείου (ESL, Early School Leaving), που υιοθετείται από τους κοινοτικούς θεσμούς και εκκινεί από το κριτήριο αναφοράς του Συμβουλίου Υπουργών Παιδείας της Ε.Ε., εξασφαλίζοντας ομοιογένεια και συγκρισιμότητα δεδομένων μεταξύ χωρών της Ε.Ε., περιλαμβάνει τους **νέους που έχουν ολοκληρώσει, το πολύ, τον κατώτερο κύκλο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (ISCED2), είναι σε ηλικία 18-24 και δε βρίσκονται εντός δομής εκπαίδευσης ή κατάρτισης.**

Πιο συγκεκριμένα, όπως αναφέρεται στο Final Report of the Thematic Final report του Working Group on Early School Leaving της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Νοέμβριος 2013)⁸, ως «Πρόωρα Εγκαταλείποντες το Σχολείο» (Early school leavers) ορίζονται οι νέοι μεταξύ 18-24 που πληρούν τις εξής δύο προϋποθέσεις:

- 1) Το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης που έχουν είναι το ISCED 0, 1, 2 σύμφωνα με τη διεθνή ορολογία και,
- 2) τις τελευταίες 4 εβδομάδες που προηγούνται της έρευνας δεν έχουν λάβει κανενός είδους εκπαίδευση ή κατάρτιση.

Το ποσοστό τους υπολογίζεται ανάμεσα στην παρόμοια πληθυσμιακή ομάδα νέων (18-24 ετών). Με βάση αυτόν τον ορισμό εξάγεται και ο σχετικός δείκτης διευρωπαϊκής σύγκρισης, τον οποίο χρησιμοποιεί (συνθέτει) και η ΕΛΣΤΑΤ.

Παραπλεύρως με αυτόν τον ορισμό, επειδή η περίοδος της μόρφωσης-κατάρτισης των νέων ανθρώπων πλέον έχει επιμηκυνθεί, βρίσκεται σε χρήση ο συμπληρωματικός όρος **NEETS** για συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα. Με τον όρο αυτό, δηλώνονται οι νέοι, ηλικίας 16-29 ετών, που βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης (**Not in Education, Employment, Training**). Πρόκειται, όπως γράφει ο επίκουρος καθηγητής του Παν. Δυτικής Μακεδονίας, κ. Νίκος Φωτόπουλος, «για μια νέα κοινωνική κατηγορία η οποία αποκαλείται *NEET (Not in Education, Employment or Training)* και αφορά όλους όσους βρίσκονται στο σύγχρονο

⁷ βλ. ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ, 2006. Η μαθητική διαρροή στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Γυμνάσιο, Ενιαίο Λύκειο, ΤΕΕ). Έρευνα. σ. 11.

⁸ «The indicator is defined as the percentage of the population aged 18-24 with at most lower secondary education and who were not in further education or training during the last four weeks preceding the survey. Lower secondary education refers to ISCED (International Standard Classification of Education) 2011 level 0-2 for data from 2014 onwards and to ISCED 1997 level 0-3C short for data up to 2013. The indicator is based on the EU Labour Force Survey».

Στο:

http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=t2020_40&plugin=1

κοινωνικό περιθώριο, χωρίς να καταγράφονται σε κάποια επίσημη στατιστική του κράτους σε σχέση με την εκπαίδευση, την κατάρτιση ή την απασχόληση. Το φαινόμενο αυτό αποτελεί μια σύγχρονη κοινωνική πληγή, γιατί αφορά μια νέα κατηγορία ανθρώπων η οποία, εκτός του ότι καθίσταται παροπλισμένη σε ατομικό επίπεδο, είναι κοινωνικά καταστροφικό να περιθωριοποιείται στην πιο ζωτική φάση της κοινωνικής της διαδρομής. Οι επίσημες στατιστικές δίνουν υψηλά ποσοστά των NEETs σε χώρες όπως η Ισπανία (21,1%), η Ιταλία (22,7%), η Βουλγαρία (24,6%), ενώ στην Ελλάδα το ποσοστό αυτό καταγράφεται σε 23,2%, με αύξηση από το 2008 μέχρι το 2011 της τάξης του 54,7%!»⁹.

Πάντως, σε άλλες χώρες, εκτός Ε.Ε., ο όρος ΠΕΣ ή ΠΕΕΚ δε χρησιμοποιείται, αλλά γίνεται αναφορά σε όρους, όπως «διαρροή» ή NEET (ΕΑΕΚ). Χαρακτηριστικά είναι τα δεδομένα του παρακάτω πίνακα:

Πίνακας – Ορισμοί της ΠΕΣ σε διάφορες χώρες εκτός Ε.Ε. (2011)

Χώρα	«διαρρέον» είναι το άτομο που ...
Αυστραλία	Εγκαταλείπει το σχολείο πριν το 12ο έτος φοίτησης (έτος αποφοίτησης από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση) ή ξεκινά το 12ο έτος αλλά εγκαταλείπει χωρίς να λάβει απολυτήριο ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης
Καναδάς	Δεν έχει ολοκληρώσει με επιτυχία τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (high school) και δεν έχει εγγραφεί σε άλλο πρόγραμμα εκπαίδευσης ή μαθητείας
Ισλανδία	Στην ηλικία των 24 ετών δεν έχει ολοκληρώσει την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση
Νορβηγία	Εγκατέλειψε την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση πριν το τελευταίο έτος ή παρέμεινε ως το τέλος αλλά δεν κατάφερε να εκπληρώσει τις απαιτήσεις αποφοίτησης
Ελβετία	Στην ηλικία 18-24 ετών δεν έχει ολοκληρώσει με επιτυχία τη μετα-υποχρεωτική εκπαίδευσης και δεν έχει εισαχθεί σε κάποιο άλλο τύπο κατάρτισης
ΗΠΑ	Δεν έχει ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (high school) ή δεν έχει λάβει άλλο ισοδύναμο πιστοποιητικό

Πηγή: Προσαρμογή από το Lamb et al., 2011: 5

⁹ Φωτόπουλος Ν., 2013. Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία. Σχολική διαρροή και περιθωριοποίηση των νέων, 24-2-2013, <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=345913>

Αξίζει να σημειωθεί ότι η προσπάθεια αντιμετώπισης της ΠΕΣ, ο περιορισμός δηλαδή σε όρους στατιστικής απογραφής του αριθμού των ατόμων που δεν ολοκληρώνουν το προσδιοριζόμενο ως αποδεκτό επίπεδο εκπαίδευσης, ενέχει τον κίνδυνο να παραβλεφθούν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν όσοι ολοκληρώνουν τις εν λόγω εγκύκλιες σπουδές, αλλά δεν κατορθώνουν, για παράδειγμα, να φτάσουν τα επίπεδα επιδόσεων που θα τους διασφαλίσουν την εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ή τις δεξιότητες και τις εμπειρίες (πέρα από τα πιστοποιημένα τυπικά προσόντα) που θα κάνουν επιτυχή τη μετάβαση στην αγορά εργασίας.

Από την άλλη πλευρά, η **Μαθητική Διαρροή (ΜΔ)**, ως «λειτουργικός» ορισμός, συνδέεται αναπόφευκτα και με τις ιδιαίτερες συνθήκες και τις προτεραιότητες που θέτει η εκάστοτε κοινωνία. Χρησιμοποιούνται πολλές (συνήθως συμπληρωματικές) προσεγγίσεις που εστιάζουν κάθε φορά σε άλλες πτυχές του φαινομένου ανάλογα και με τις επιδιωκόμενες διορθωτικές παρεμβάσεις. Βασικοί παράμετροι που υπεισέρχονται στην προσπάθεια ορισμού της διαρροής από το σχολείο είναι η σχολική βαθμίδα, η μονιμότητα της διαρροής, το χρονικό σημείο καταγραφής κ.ά.

Ένας γενικός θεωρητικός ορισμός της **μαθητικής διαρροής** (school dropout) είναι: Η εγκατάλειψη μιας οποιασδήποτε βαθμίδας εκπαίδευσης ή τάξης, στην οποία έχει εισέλθει ο μαθητής, πριν την ολοκληρώσει¹⁰.

Άλλος πιο συγκεκριμένος ορισμός είναι: Η εγκατάλειψη του σχολείου, πριν από τη συμπλήρωση της θεωρούμενης, από το εκάστοτε εκπαιδευτικό σύστημα (κοινωνία) κάθε φορά, ως «απαραίτητης υποχρεωτικής¹¹» σχολικής βαθμίδας.

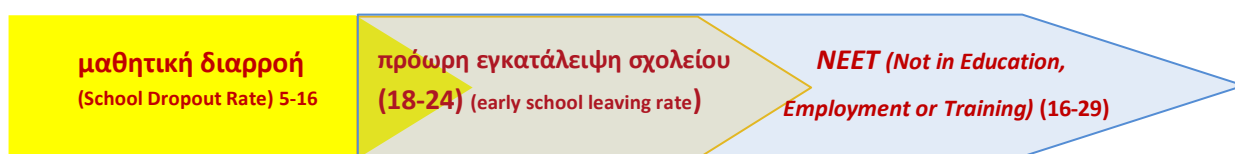
Από όλα τα παραπάνω γίνεται εμφανής η δυσκολία υιοθέτησης ενός καθολικού ορισμού, όπως κατά κανόνα συμβαίνει στις κοινωνικές επιστήμες. Παρά την ανάγκη να υπάρχει μια γενική κοινή-συγκρίσιμη προσέγγιση, όπως φαίνεται, είναι απαραίτητο να χρησιμοποιούνται περισσότεροι του ενός επιμέρους ορισμοί, εκ παραλλήλου, για να περιγραφούν ακριβέστερα μορφές του φαινομένου και να σχεδιάζονται ακριβέστερα θεραπευτικές δράσεις με την απαραίτητη εστίαση. Αν και η καταγραφή οφείλει να ακολουθεί μια συγκεκριμένη περιοριστική διαδικασία για εξασφάλιση ομοιομορφίας, ακρίβειας και συγκρισιμότητας στοιχείων, η ολιστική προσέγγιση του προβλήματος και η υιοθέτηση άμεσων, ευρέων και αποτελεσματικών δράσεων για την αντιμετώπισή του προϋποθέτει τη σύνδεση των δύο βασικών όρων: της ΠΕΣ και της ΜΔ, καθώς η δεύτερη αποτελεί μια διαδικασία εν εξελίξει, ενώ η πρώτη ένα συντελεσμένο γεγονός. Με άλλα λόγια, η αποκλειστική

¹⁰ Βλ. α) Montmarquett, Mahseredjian, Houle, 2001 και β) Π.Ι., 2006, όπ.παρ, σ. 11.

¹¹ Ο όρος «απαραίτητη» συνήθως μπορεί να συμπίπτει με τον όρο «υποχρεωτική» και οριοθετείται κάθε φορά σύμφωνα με τα κοινωνικοοικονομικά, χρονικά και πολιτισμικά δεδομένα κάθε κοινωνίας. Συνήθως οριοθέτηση, σύμφωνα με την κωδικοποίηση της UNESCO, για τη χώρα μας, είναι η συμπλήρωση της δευτεροβάθμιας υποχρεωτικής (ISCED 2), δηλαδή η συμπλήρωση της τρίτης τάξης Γυμνασίου.

υιοθέτηση του ορισμού της Eurostat, δίχως σύνδεση με ενδιάμεσες προηγούμενες μορφές μαθητικής διαρροής, παρέχει μια συγκρίσιμη μέτρηση, αλλά περιορίζει τις δυνατότητες παρεμβάσεων για τον περιορισμό του φαινομένου ήδη από μικρότερες ηλικίες.

Ολοκληρώνοντας αυτόν τον κύκλο εννοιολογικής διερεύνησης των ορισμών, σχηματικά κατά σειρά προηγείται η **μαθητική διαρροή**, που κατά βάση αφορά τη διακοπή της φοίτησης του μαθητή στο εκπαιδευτικό σύστημα και μπορεί να μην έχει απολύτως μόνιμο χαρακτήρα, ακολουθεί η **πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου**, που περιλαμβάνει τα άτομα ηλικίας 18 μέχρι 24 ετών (early school leavers), και υπερκαλύπτεται από τον όρο των NEETS, που αναφέρεται στους νέους μέχρι και σε ηλικία 29 ετών. Οι τρεις αναφερόμενοι ορισμοί σε κάποια χρονικά σημεία επικαλύπτονται. Η μαθητική διαρροή είναι το στάδιο όπου οι καταγραφές μπορούν να είναι πολύ πιο ακριβείς, λόγω της δυνατότητας απογραφικών καταγραφών, και η περαιτέρω διερεύνηση δύναται να δείξει ότι τα ποσοστά της μπορούν να είναι προβλεπτικά για τα μελλοντικά ποσοστά των μεταγενέστερων σταδίων εγκατάλειψης.

Σχηματική παράσταση των τριών παραπάνω αναφερόμενων ορισμών

2. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

Στη χώρα μας υπάρχουν αρκετά ερευνητικά δεδομένα από διάφορους φορείς, ιδιωτικούς και κρατικούς, και με διάφορες στοχεύσεις, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '80. Υπάρχουν εργασίες που διεξήχθησαν με πρωτογενή στοιχεία συγκεντρωμένα στο πλαίσιο και κατά τη διαδικασία της κάθε επιμέρους έρευνας, και άλλες που χρησιμοποίησαν δευτερογενή, ήδη ληφθέντα από άλλους, δεδομένα και προέβησαν σε περαιτέρω αναλύσεις. Στην πρώτη κατηγορία ερευνών διακρίνονται τρεις κατηγορίες ανά χρονικές περιόδους.

A. Αποσπασματικές έρευνες

Στην αρχή, εκκινώντας από διαπιστώσεις σε τοπικό-περιφερειακό επίπεδο, έγιναν οι πρώτες αποσπασματικές εργασίες που άρχισαν να αναδεικνύουν την ύπαρξη και το βάθος του προβλήματος της σχολικής διαρροής. Υπάρχουν τέτοιες που εστιάζουν σε συγκεκριμένες περιοχές, όπως στον Πειραιά, στα Ιωάννινα, στα Λιόσια και στα Δωδεκάνησα, σε συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες, όπως σε μουσουλμανόπαιδες ή σε συγκεκριμένες επαγγελματικές ομάδες, όπως στους μαθητές τεχνικής εκπαίδευσης¹².

B. Έρευνες με λήψη πρωτογενών στοιχείων

Τη δεκαετία του '90, οι έρευνες για τη σχολική διαρροή συστηματοποιούνται σε επίπεδο επικράτειας και ανατίθενται στον επιτελικό φορέα *Παιδαγωγικό Ινστιτούτο*. Στο πλαίσιο των δράσεων του Τμήματος Ερευνών Τεκμηρίωσης και Εκπαιδευτικής Τεχνολογίας του Ινστιτούτου λειτούργησε το Παρατηρητήριο Μετάβασης στην Εκπαίδευση και την Αγορά Εργασίας Μαθητών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, το οποίο εκπόνησε σειρά ερευνών με υποκείμενο κυρίως μαθητές Γυμνασίων, και στη συνέχεια και Λυκείων και ΤΕΕ. Έγιναν τρεις κύριες διαδοχικές απογραφικές έρευνες. Στην πρώτη (1994) κατεγράφη ποσοτικά η διαρροή των μαθητών της Α' Γυμνασίου των ετών 1987 ως και 1991. Συμπληρωματικά ακολούθησε ποιοτική έρευνα (συνεντεύξεις) για να ανιχνευτούν οι λόγοι και οι συνθήκες που οδηγούσαν τους συγκεκριμένους μαθητές σε

¹² Χαρακτηριστικά αναφέρονται οι εξής: Καλογρίδη-Κουτσοκώστα Σ., *Έξω από το Σχολείο Τι; Η μετασχολική πορεία των νέων που εγκατάλειψαν την 9χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση την τριετία 1985-88 στο Δήμο Ν. Λιοσίων Αττικής*, Φραγκουδάκη Α., *Δεδομένα από την Έρευνα του 1980-83 στο Νομό Ιωαννίνων με αντικείμενο τη διαρροή από την υποχρεωτική εκπαίδευση*, Παπαθεοφίλου Ρ., *Διακοπή Φοίτησης στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση στον Πειραιά και στην Πελοπόννησο*, Βισυλάκη-Σορωνιάτη Χ., *Διακοπή φοίτησης στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στην περιοχή Δωδεκανήσου*, Παναγιωτοπούλου Ι., *Η διακοπή στην Τεχνική εκπαίδευση*, Κανακίδου Ε., *Η διακοπή της φοίτησης στους Μουσουλμάνους Μαθητές*, Βορρία Π., *Διακοπή φοίτησης σε εφήβους με ιδρυματική εμπειρία*.

διαρροή από τις σχολικές δομές¹³. Η δεύτερη (200-2001) ήταν πανομοιότυπη μεθοδολογικά της προηγούμενης, ώστε να είναι δυνατή η συγκρισιμότητα των αποτελεσμάτων. Αφορούσε τη γενιά (cohort) των μαθητών 1997-98. Με την ίδια μεθοδολογία έγινε και η τρίτη σχετική έρευνα, αφορούσε αυτή τη φορά τη γενιά των μαθητών 2000-2001 και είχε την ιδιαιτερότητα ότι επεκτάθηκε στον ανώτερο κύκλο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Λύκειο – ΤΕΕ).

Κύριοι στόχοι των παραπάνω προσπαθειών ήταν αρχικά να καταγραφεί με σχετική ακρίβεια το μέγεθος της σχολικής διαρροής και να διερευνηθεί η κατανομή του σε σχέση με διάφορες δημογραφικές παραμέτρους (τάξη, φύλο, νομό, αστικότητα κ.λπ.), να διερευνηθεί η διαχρονική εξέλιξη του και σε τρίτη φάση να γίνει (αν και όπου αυτό ήταν δυνατόν) κάποια αντιπαραβολή με ανάλογα στοιχεία στον χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁴.

Σε λίγο διαφορετικό επίπεδο υλοποιείται ανά τρίμηνο έρευνα της ΕΛΣΤΑΤ με τίτλο: «Ειδική Έρευνα για τη Μετάβαση από την Εκπαίδευση στην Αγορά Εργασίας» και με σκοπό την παραγωγή αξιόπιστων και συγκρίσιμων στοιχείων με ανάλογες Ευρωπαϊκές καταγραφές¹⁵. Η έρευνα αυτή διαφέρει σε αρκετά σημεία (μεθοδολογικά, ποσοτικά) από αυτές του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και για αυτό τα αποτελέσματά τους δεν μπορούν να είναι ευθέως συγκρίσιμα. Παρότι και οι δύο αναφέρονται σε «σχολική διαρροή», το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο αναφέρεται απογραφικά στην συμπεριφορά μιας συγκεκριμένης σχολικής γενιάς από έτος σε έτος (Δείκτης Σχολικής Εγκατάλειψης-School Dropout Rate), ενώ η ΕΛΣΤΑΤ καταγράφει δειγματοληπτικά κάθε τρίμηνο ποσοστά μαθητών (18-24), που δεν έχουν ολοκληρώσει την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και δεν συμμετέχουν σε άλλο πρόγραμμα εκπαίδευσης-κατάρτισης (Δείκτης Πρόωρης Εγκατάλειψης Σχολείου – Early School Leaving Rate).

Τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ λαμβάνονται κάθε τρίμηνο, θεωρούνται μέρος έρευνας που αφορά όχι το στενά μαθητικό αλλά το Εργατικό Δυναμικό και προωθούνται άμεσα στην Eurostat, ώστε να προβεί στην εξαγωγή του σχετικού δείκτη για την Ελλάδα¹⁶. Και σε αυτό το σημείο, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι ο παρόμοιος δείκτης εγκατάλειψης του σχολείου (ΠΕΣ) που χρησιμοποιείται από τις χώρες της Ε.Ε., δεν

¹³ Τα αποτελέσματα δημοσιεύτηκαν σε έκδοση με τίτλο: «Οι μαθητές που εγκαταλείπουν τις σπουδές τους στο Γυμνάσιο και οι ανάγκες τους για επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση», Αθήνα, 1996.

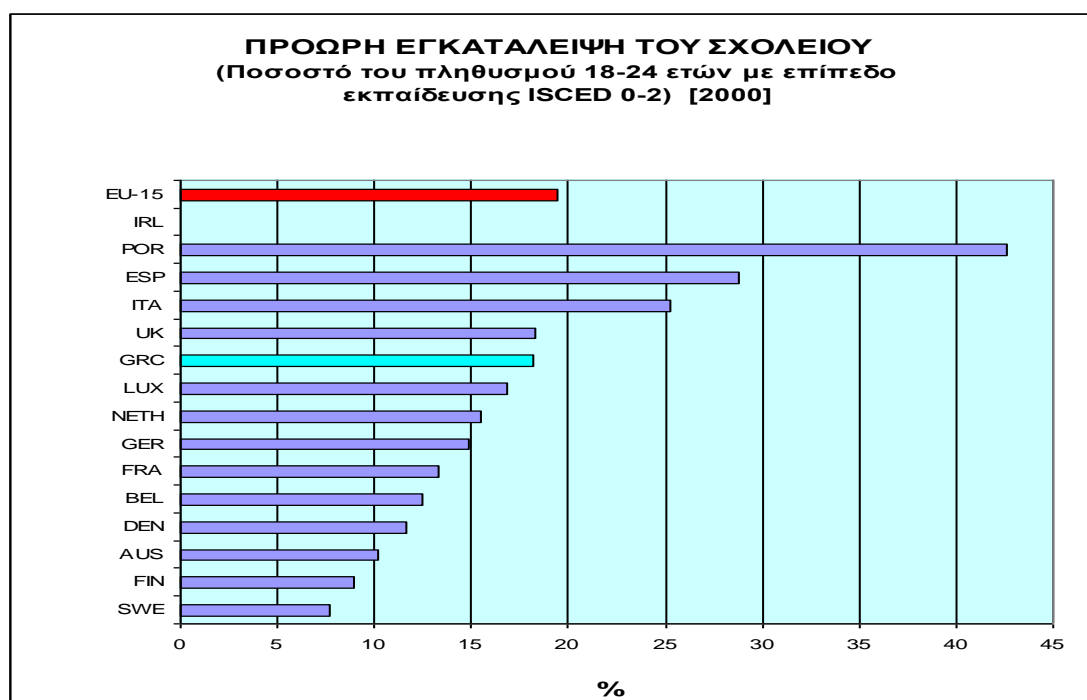
¹⁴ Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2007. *Η Μαθητική Διαρροή στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση* (έρευνα), σ. 41-42.

¹⁵ Όπως αναφέρεται στην έκθεση ποιότητας «η έρευνα είναι πλήρως εναρμονισμένη με την Ευρωπαϊκή νομοθεσία (κανονισμός ΕΚ 577/09/03-98) » με τελευταία τροποποίηση 1991/2002 http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/A0101/Other/A0101_SJO01_MT_QQ_01_1998_00_20_99_01UO_F_GR.pdf. Οι ορισμοί στην έρευνα Εργατικού Δυναμικού είναι σύμφωνες με τους κανονισμούς που καθορίζονται από τη Eurostat http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/A0101/Other/A0101_SJO01_MT_QQ_01_2012_04_2012_01_F_GR.pdf

¹⁶ Στην Ελλάδα διενεργείται από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας (ΕΣΥΕ) με βάση τον Κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1925/1999. Τα εξαγόμενα στοιχεία μεταβιβάζονται άμεσα στην EUROSTAT.

είναι απόλυτα συγκρίσιμος λόγω μικρών διαφορών στη μεθοδολογία (δειγματοληψία κ.λπ.). Στην Ελλάδα για παράδειγμα καταγράφονται (δειγματοληπτικά) νοικοκυριά και άτομα που ζουν μέσα σε αυτά. Στη Σουηδία, λόγω καλύτερα οργανωμένων καταλόγων πληθυσμού, η δειγματοληψία μπορεί να γίνει τηλεφωνικά.

Πίνακας – ΠΕΣ στην Ευρώπη των 15 (2000)

Επίσης, στη μελέτη της ΑΣΠΑΙΤΕ, στο πλαίσιο του COMENIUS, με τίτλο : «Πρόληψη της Πρόωρης Εγκατάλειψης του σχολείου» γίνεται έρευνα με ερωτηματολόγιο και λαμβάνονται πρωτογενή στοιχεία από στελέχη της εκπαίδευσης, εκπαιδευτικούς, μαθητές και γονείς (σε περιορισμένη κλίμακα). Μετά την καταγραφή και την ανάλυση προτείνονται διορθωτικά μέτρα και στρατηγικές¹⁷.

Τέλος, αν και αναφέρεται σε περιορισμένο μαθητικό πληθυσμό, λόγω της ιδιαιτερότητάς του, είναι χρήσιμο να αναφερθεί η έρευνα για τους μουσουλμανόπαιδες μαθητές της Θράκης, η οποία επίσης έχει εκπονηθεί στο πλαίσιο του προγράμματος COMENIUS. Μετά τις απαραίτητες γενικές αναφορές στη διαρροή, σε αυτήν καταγράφονται ενδιαφέροντα ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία των μαθητών, καθώς και σχετικές τοποθετήσεις των εκπαιδευτικών¹⁸.

¹⁷ ΑΣΠΑΙΤΕ, 2008. Πρόληψη της Πρόωρης Εγκατάλειψης του σχολείου – Αντιμετώπιση της Σχολικής Διαρροής. Πάτρα.

¹⁸ Μελέτη για τη σχολική διαρροή στην Ελλάδα και το πρόγραμμα εκπαίδευσης στη Μουσουλμανική μειονότητα τη Θράκης-εθνική αναφορά, Prosociality for Integration and Multiculturalism Project n. 518393-LLP-1-2011-1-IT-COMENIUS-CMP Agreement n° 2011-3565/001-001

Γ. Έρευνες με δευτερογενή επεξεργασία υπάρχοντων στοιχείων

Με λίγο διαφορετική οπτική, ένας άλλος φορέας, το Ινστιτούτο της ΓΣΕΕ, διερευνά το φαινόμενο της εγκατάλειψης του σχολείου με βάση πρωτογενή δεδομένα για την εκπαίδευση, όπως έχουν ληφθεί από την ΕΛΣΤΑΤ και άλλους φορείς, και με χρήση ενός λίγο διαφορετικού δείκτη, του Δείκτη Συγκράτησης Μαθητικού Πληθυσμού¹⁹. Αναφέρεται στο ποσοστό του μαθητικού πληθυσμού που μετά την εγγραφή τους σε συγκεκριμένη βαθμίδα παρέμειναν σε αυτή ως το τέλος της σχολικής περιόδου. Ένα στοιχείο που διαφοροποιεί την ανάλυση του ΚΑΝΕΠ-ΓΣΕΕ από αυτήν του Π.Ι. είναι ότι στην πρώτη περιλαμβάνεται συμμετοχή του συνόλου των σχολικών μονάδων της επικράτειας, ενώ στην έρευνα του Π.Ι., εξαρχής κάποιου είδους σχολεία εξαιρούνται. (ειδικής αγωγής, μειονοτικά, εκκλησιαστικά κ.λπ.). Σύγκριση των δύο δεικτών π.χ. στη βαθμίδα του Γυμνασίου, δείχνει την αναμενόμενη ισχυρή αρνητική συσχέτιση²⁰.

Γυμνάσιο

		Δείκτης Συγκράτησης		
		2004-05	2005-06	2006-07
Σχολική Διαρροή (γενιά 2000/01)	Pearson Correlation	-,707*	-,686*	-,651*
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000
Σχολική Διαρροή (γενιά 2003/04)	Pearson Correlation	-,760*	-,706*	-,715*
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000

Η συσχέτιση είναι στατιστικά σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha = 0,01$.

Επίσης, η θεωρητική εργασία του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου με τίτλο: «Πολιτικές και οικονομικές επιπτώσεις της σχολικής διαρροής σε τοπικό επίπεδο. Ζητήματα συμμετοχής σε πολιτικούς θεσμούς και ένταξης στην αγορά εργασίας», περιέχει μια σύντομη αναφορά στο θέμα της σχολικής διαρροής και εξετάζει το ρόλο του Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας ως θεραπευτικού θεσμού²¹.

¹⁹ Συγκεκριμένα, όπως αναφέρεται στην έρευνα, έχουν ληφθεί πρωτογενή στοιχεία από ΕΛΣΤΑΤ (έναρξη-λήξη 2004 ως 2007), EUROSTAT, ΟΟΣΑ και Υπουργείο Οικονομίας & Οικονομικών

²⁰ ΚΑΝΕΠ-ΓΣΕΕ. 2010. *Τα Βασικά Μεγέθη της (Ελληνικής) Εκπαίδευσης*, σ. 448-450

²¹ Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα πολιτικής επιστήμης και διεθνών σχέσεων. *Πολιτικές και οικονομικές επιπτώσεις της σχολικής διαρροής σε τοπικό επίπεδο. Ζητήματα συμμετοχής σε πολιτικούς θεσμούς και ένταξης στην αγορά εργασίας*.

2.1. Μεθοδολογίες καταγραφής

Οι παραπάνω έρευνες του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (Π.Ι.) και της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδας (ΕΣΥΕ, μετέπειτα ΕΛΣΤΑΤ), που βασίστηκαν στην αυτόνομη λήψη πρωτογενών στοιχείων, παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για περαιτέρω αναφορά στη μεθοδολογία καταγραφής τους, διότι έτσι θα διαπιστωθεί η δυνατότητα συγκρισιμότητας των εξαγομένων τους ή έστω η συνδυαστική τους εξέταση. Επίσης, οι έρευνες αυτές αποδεικνύονται ιδιαίτερα χρήσιμες σχετικά με τις δυνατότητες που υπάρχουν για λήψη πρωτογενών στοιχείων.

Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο εφάρμοσε απογραφική μέθοδο λαμβάνοντας μέσω ερωτηματολογίων στοιχεία από τα μητρώα μαθητών όλων των μονάδων της επικράτειας. Ανέλυσε τα δεδομένα με τη μεθοδολογία της μελέτης μιας «γενιάς» (cohort) μαθητών, παρακολουθώντας την πορεία της (π.χ. από την Α΄ έως και τη Γ΄ Γυμνασίου) και καταλήγοντας τελικά για το ποσοστό της σχολικής διαρροής που υπήρχε σε αυτή την «γενιά» σε αυτό το χρονικό διάστημα. Την ίδια διαδικασία ακολούθησε και για το Ενιαίο Λύκειο και το ΤΕΕ, ώστε να εξαγάγει τους ανάλογους δείκτες²². Η διαδρομή των στοιχείων έγινε ιεραρχικά, από τα σχολεία στα Γραφεία και στις Περιφερειακές Διευθύνσεις Β/θμιας εκπαίδευσης της χώρας, κι από εκεί στη Δ/ση Β/θμιας εκπαίδευσης του Υπουργείου Παιδείας. Η έρευνα συμπληρώθηκε ποιοτικά και με ερωτηματολόγια δειγματοληπτικά σε μαθητές που είχαν εγκαταλείψει το σχολείο, στην προσπάθεια να καθοριστούν ακριβέστερα τα αίτια της διαρροής.

Η ΕΣΥΕ είχε στη γενική Έρευνα για τη Μετάβαση από την Εκπαίδευση στην Αγορά Εργασίας ως κύριο πληθυσμό τους ευρισκόμενους στην επικράτεια, σε ιδιωτικά νοικοκυριά, ηλικίας 15-35 ετών, που: Α) είχαν ολοκληρώσει τις σπουδές τους μέσα στα τελευταία 10 χρόνια ή τις συνέχιζαν, αφού τις διέκοψαν για διάστημα μεγαλύτερο του ενός έτους, και Β) διέμεναν ή είχαν την πρόθεση να διαμείνουν τουλάχιστον έναν χρόνο στην Ελλάδα. Η δειγματοληψία περιελάμβανε όλη την ελληνική επικράτεια. Το μέγεθος και ο τρόπος λήψης του δείγματος ήταν σύμφωνοι με τις αρχές που θέτει σχετικά η EUROSTAT.

²² Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2007. *Η Μαθητική Διαρροή στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*, Αθήνα. σ. 42-48

2.2. Αποτελέσματα ερευνών – παράγοντες μαθητικής διαρροής

Αξίζει να σημειωθούν ορισμένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της μαθητικής διαρροής, τα οποία προέκυψαν από την τελευταία έρευνα του Π.Ι. (2008), λόγω της κανονικότητας του φαινομένου και της εξέτασής του κατά τις μελέτες του Π.Ι. σε βάθος χρόνου:

Μαθητική διαρροή κατά τάξη: Και στους τρεις τύπους σχολείου (Γυμνάσιο, Ενιαίο Λύκειο, ΤΕΕ), η μαθητική διαρροή εκδηλωνόταν κυρίως την πρώτη χρονιά της. Ιδιαίτερα έντονο παρουσιαζόταν το φαινόμενο αυτό στο Γυμνάσιο, όπου περίπου το 80% του συνόλου της μαθητικής διαρροής οφειλόταν σε εκείνους που δεν παρουσιάστηκαν καθόλου και σε εκείνους που διέρρευσαν στην Α΄ τάξη. Το ίδιο παρατηρήθηκε και στα ΤΕΕ, όπου περίπου το 77% του συνόλου της μαθητικής διαρροής οφειλόταν σε εκείνους που διέρρευσαν στην Α΄ τάξη του Α΄ κύκλου. Στο Ενιαίο Λύκειο, η κατάσταση ήταν περισσότερο ομαλή, εφόσον το αντίστοιχο ποσοστό (διαρροή στην Α΄ τάξη επί του συνόλου της διαρροής) έπεφτε στο 54%.

Η συνολική διαρροή στον ανώτερο κύκλο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ανερχόταν σε 8,33%. Επισημαίνεται ότι το ποσοστό αυτό (8,33%) ήταν μικρότερο πλέον της μιας ποσοστιαίας μονάδας από το αντίστοιχο ποσοστό (9,74%) που διερευνήθηκε στην προηγούμενη έρευνα μαθητικής διαρροής του Παρατηρητηρίου Μετάβασης του Π.Ι. (έρευνα 2001-2003). **Τα άτομα αυτής της κατηγορίας [μαθητές της γενιάς 2000-01 που δεν ολοκλήρωσαν τις σπουδές τους στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (ISCED-3)] τροφοδότησαν μετά από έξι χρόνια Έρευνα του Εργατικού Δυναμικού όσον αφορά την “Πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου”.** Το 2006 για την Ελλάδα, σύμφωνα με τα στοιχεία της EUROSTAT, η “Πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου” ανερχόταν σε 15,9%. Αν η εκτίμηση της μαθητικής διαρροής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση της γενιάς 2000-2001 (14,14%) είναι ακριβής, τότε η διαφορά των δύο σχεδόν ποσοστιαίων μονάδων που προκύπτει από τη μέτρηση της EUROSTAT εκφράζει τη διαρροή που υπήρξε σε προγενέστερο εκπαιδευτικό στάδιο (πρωτοβάθμια εκπαίδευση).

Μαθητική διαρροή κατά βαθμίδα εκπαίδευσης: Η μαθητική διαρροή στη χώρα μας, όπως άλλωστε συνέβαινε και στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ήταν φαινόμενο που εντοπιζόταν κυρίως στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Σχεδόν το 20% των νέων ηλικίας 15 ετών εξακολούθουσαν να αντιμετωπίζουν σοβαρές δυσκολίες σε ό,τι αφορά την ικανότητα ανάγνωσης, που δεν αντιπροσώπευε καμία πρόοδο από το 2000, ως προς το κριτήριο αναφοράς της ΕΕ να μειωθεί ο αριθμός τους κατά ένα πέμπτο. Περί το 77 % των νέων ηλικίας 18-24 ετών ολοκλήρωναν τον δεύτερο κύκλο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αλλά το εν λόγω ποσοστό απείχε ακόμα πολύ

από το ποσοστό αναφοράς ύψους 85 % της ΕΕ, παρά τη σημαντική πρόοδο που έχει σημειωθεί σε ορισμένες χώρες.

Μαθητική Διαρροή και Φύλο: Η πρόωρη εγκατάλειψη είχε και έμφυλες παραμέτρους. Στην ΕΕ το 16,3% των αγοριών εγκατέλειπαν πρόωρα το σχολείο σε σύγκριση με το 12,5% των κοριτσιών. Στην Ελλάδα τα αγόρια στο Γυμνάσιο, στο Ενιαίο Λύκειο και στα ΤΕΕ σε όλες τις περιοχές (αστικές, ημιαστικές, αγροτικές) Ελλάδας διέρρεαν σε μεγαλύτερο ποσοστό από τα κορίτσια. Η διαφορά αυτή ήταν μεγαλύτερη στις αγροτικές περιοχές. Επομένως, η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου αποτελούσε και αποτελεί θέμα που χαρακτηρίζεται και από τη διάσταση του φύλου, γεγονός που απαιτεί μεγαλύτερη προσοχή, ακόμη και σήμερα. Κατά τη διάρκεια της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, τα αγόρια τείνουν να αντιμετωπίζουν περισσότερες δυσκολίες από τα κορίτσια, όσον αφορά την προσαρμογή στο σχολικό περιβάλλον, και γενικά έχουν χαμηλότερες επιδόσεις. Τα αγόρια, επίσης, αντιστοιχούν στο μεγαλύτερο ποσοστό μαθητών με αναπηρίες και είναι περισσότερο πιθανό να εμφανίσουν συναισθηματικά προβλήματα και προβλήματα συμπεριφοράς ή ειδικές μαθησιακές δυσκολίες.

Χωροταξική διάσταση-Γεωγραφική Περιφέρεια & Μαθητική Διαρροή: Στην Ελλάδα το ποσοστό μαθητικής διαρροής στο Γυμνάσιο ήταν μικρότερο στις αστικές περιοχές. Στους περισσότερους Νομούς οι αστικές περιοχές παρουσίαζαν μικρότερο ποσοστό μαθητικής διαρροής από τις ημιαστικές και τις αγροτικές περιοχές (γενιά μαθητών 2003-2004). Στον νομό, όμως, της Αττικής ήταν υψηλότερη από τον μέσο όρο της χώρας και παρουσίαζε αυξητική τάση. Οι 4 από τους 10 περίπου μαθητές που διέρρευσαν βρίσκονταν στην περιφέρεια της Αττικής. Η μαθητική διαρροή στο σύνολο του Νομού Αττικής (7,77%) εμφανιζόταν αρκετά υψηλότερη από τον εθνικό μέσο όρο (6,51%). Επίσης, εμφανιζόταν υψηλότερη από τη μαθητική διαρροή της γενιάς μαθητών 2000-01 (6,57%) και της γενιάς μαθητών 1997-98 (6,49%). Ιδιαίτερα μάλιστα αυξημένη ήταν η μαθητική διαρροή στη Δυτική Αττική (15,09%). Το ίδιο συνέβη στον Νομό Αττικής όσον αφορά τη μαθητική διαρροή στο Ενιαίο Λύκειο που ήταν υψηλότερη από τον μέσο όρο της χώρας. Γενικότερα, από τη σύγκριση σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας της μαθητικής διαρροής των σχολείων γενικής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Γυμνάσιο, Ενιαίο Λύκειο) διαπιστώθηκε ότι η δυσμενέστερη κατάσταση παρουσιαζόταν στην Κρήτη, στην Αττική και στα Ιόνια Νησιά, όπου και στο Γυμνάσιο και στο Ενιαίο Λύκειο καταγράφηκαν ποσοστά υψηλότερα από τους αντίστοιχους εθνικούς μέσους όρους. Αντιθέτως, ευνοϊκή κατάσταση ήταν στο Βόρειο Αιγαίο, στην Ήπειρο, στη Θεσσαλία, στη Λοιπή Στερεά και Εύβοια, στην Κεντρική Μακεδονία και στη Δυτική Μακεδονία, όπου τόσο στο Γυμνάσιο όσο και στο Ενιαίο Λύκειο καταγράφηκε μαθητική διαρροή μικρότερη από τους αντίστοιχους εθνικούς μέσους όρους. Ιδιόμορφη ήταν η κατάσταση στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, όπου παρουσιαζόταν η

υψηλότερη μαθητική διαρροή στο Γυμνάσιο (9,36%), ενώ καταγράφηκε ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά διαρροής στο Ενιαίο Λύκειο (1,8%).

Σε ένα γενικότερο πλαίσιο, όλες οι διαφορετικές καταγραφές που έχουν γίνει στον μαθητικό και μετα-μαθητικό πληθυσμό έχουν βοηθήσει στο να αποκρυσταλλωθούν οι σημαντικότερες παράμετροι, που επηρεάζουν την παραμονή του μαθητή στις εκπαιδευτικές δομές, ως εξής:

- *Χαμηλό κοινωνικοοικονομικό ή/και μορφωτικό επίπεδο της οικογένειας*²³
- *Ειδικές εθνικές - κοινωνικές - θρησκευτικές ομάδες (μετανάστες, αλλοδαποί, παλιννοστούντες / Ρομά / μουσουλμανική μειονότητα),*
- *Άτομα με αναπηρία, ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή μαθησιακές δυσκολίες*
- *Φύλο*
- *Τοπικές συνθήκες (γεωγραφικές - κοινωνικές - οικονομικές - πολιτισμικές)*
- *Διάρθρωση και ιδιαιτερότητες εκπαιδευτικού συστήματος*

Συμπερασματικά, μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου αποτελεί το αποτέλεσμα μιας σωρευτικής διαδικασίας που αφορά την οικογένεια, το στενότερο και ευρύτερο περιβάλλον των ατόμων, το προσωπικό του σχολείου και τις συνθήκες σχολικής φοίτησης, αλλά και τις ευρύτερες εκπαιδευτικές και κοινωνικές πολιτικές, που αφορούν π.χ. την ύπαρξη συγκεκριμένων προγραμμάτων π.χ. εντοπισμού και στήριξης των ατόμων που βρίσκονται σε κίνδυνο σχολικής διαρροής ή κοινωνικής ένταξης και οικονομικής ενσωμάτωσης.

Οι παρεμβάσεις που φιλοδοξούν να έχουν σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση της σχολικής διαρροής πρέπει να αφορούν το συνολικό εύρος των παραγόντων που επιδρούν στην πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου, από την κατανόηση των ατομικών λόγων που οδήγησαν ένα μαθητή στην εγκατάλειψη έως την ταυτοποίηση των ευρύτερων συστημικών ζητημάτων που την ενισχύουν.

²³ Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Σχολή κοινωνικών επιστημών, Τμήμα πολιτικής επιστήμης και διεθνών σχέσεων. *Πολιτικές και οικονομικές επιπτώσεις της σχολικής διαρροής σε τοπικό επίπεδο. Ζητήματα συμμετοχής σε πολιτικούς θεσμούς και ένταξης στην αγορά εργασίας.* σ. 22 Θεωρία πολιτισμικού κεφαλαίου – Pierre Bourdieu «...Ο Bourdieu επομένως υποστηρίζει ότι η εκπαίδευση επιβάλλει έναν ιδιαίτερο τύπο πολιτισμού, αυτόν της κυρίαρχης τάξης, που τον αναφέρει ως «συμβολική βία». Υποστηρίζει επίσης ότι τα παιδιά της μεσαίας τάξης εισέρχονται στο εκπαιδευτικό σύστημα έχοντας συγκριτικό πλεονέκτημα και επιτυγχάνουν, επειδή το πολιτιστικό τους υπόβαθρο είναι παρόμοιο με αυτό της κυρίαρχης τάξης. Οι αξίες, οι αντιλήψεις και η συμπεριφορά τους συμπίπτουν με τις προσδοκίες των εκπαιδευτικών. Ο Bourdieu αναφέρεται σε αυτό το πλεονέκτημα ως «πολιτισμικό κεφάλαιο». Αντιθέτως τα παιδιά της εργατικής τάξης αποτυγχάνουν, γιατί η γνώση και οι αξίες τους εκλαμβάνονται ως κατώτερες και άσχετες σε δυσαρμονία με τη «φύση» του σχολείου» Πολιτικές και οικονομικές επιπτώσεις της σχολικής διαρροής σε τοπικό επίπεδο.

3. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

3.1. Η προσέγγιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η ευρωπαϊκή εμπειρία

Στην προσέγγιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) το θέμα της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου (της εκπαίδευσης και της κατάρτισης) εντάσσεται στο πλαίσιο της επιδίωξης διαμόρφωσης της Ευρωπαϊκής «κοινωνίας/οικονομίας της γνώσης» και της δυνατότητας των νέων Ευρωπαίων να ενταχθούν στην αγορά εργασίας («απασχολησιμότητα»), αλλά δεν περιορίζεται σε αυτό. Τίθεται συνολικότερα στο πλαίσιο της κοινωνικής ένταξης και συμμετοχής. Ήδη από το 1995, στο «Λευκό Βιβλίο για την Εκπαίδευση και την Κατάρτιση»²⁴ αναφέρεται χαρακτηριστικά:

«Ο ουσιαστικός στόχος της εκπαίδευσης και της κατάρτισης ήταν πάντα η προσωπική ανάπτυξη και η επιτυχής ένταξη των Ευρωπαίων στην κοινωνία διαμέσου της κοινής αντίληψης για τις αξίες, την πολιτιστική κληρονομιά και τη διδασκαλία της ικανότητας να στηρίζονται στις δυνάμεις τους. Όμως αυτή η ουσιαστική λειτουργία κοινωνικής ενσωμάτωσης απειλείται σήμερα εάν δε συνοδεύεται από την προοπτική της απασχόλησης. Τα καταστροφικά προσωπικά και κοινωνικά αποτελέσματα της ανεργίας κυριαρχούν σήμερα στο μυαλό κάθε οικογένειας, κάθε νέου που βρίσκεται στην αρχική κατάρτιση και όλων όσων βρίσκονται στην αγορά εργασίας. Ο καλύτερος τρόπος για να συνεχίσει η εκπαίδευση να ασκεί την ουσιαστική λειτουργία της είναι να αναζητά τρόπους να παρέχει πειστικές απαντήσεις σε αυτές τις ανησυχίες. Τα θεμέλια κάθε ευρωπαϊκής κοινωνίας που υποτίθεται ότι διδάσκει στα παιδιά της τις αρχές της ιδιότητας του πολίτη υπονομεύονται αν αποτύχει να τους παρέχει προοπτικές απασχόλησης.»

Σε αυτό το πλαίσιο, ανάμεσα στους στόχους που προτείνονται στο Λευκό Βιβλίο για τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής κοινωνίας και οικονομίας της γνώσης, αναφέρονται και οι παρακάτω, που σχετίζονται με την ΠΕΣ:

- Εξασφάλιση καθολικής και συνεχούς πρόσβασης στη μάθηση για την απόκτηση και ανανέωση των γνώσεων που απαιτούνται για τη διαρκή συμμετοχή σε όλους τους τομείς της σύγχρονης δημόσιας ζωής.
- Αισθητή αύξηση των επενδύσεων σε ανθρώπινους πόρους προκειμένου να δοθεί προτεραιότητα «στο πιο σημαντικό πλεονέκτημα της Ευρώπης» στους λαούς της.
- Ανάπτυξη αποτελεσματικών μεθόδων διδασκαλίας και μάθησης, καθώς και κατάλληλου περιβάλλοντος για τη συνεχή εκπαίδευση.»

²⁴ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1995: 3.

Στη δεκαετία του 2000, η «πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου» εμφανίζεται ως ζήτημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί σε Ευρωπαϊκό επίπεδο ήδη από το κείμενο των συμπερασμάτων της ειδικής συνόδου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στις 23 και 24 Μαρτίου 2000 στη Λισσαβώνα²⁵, στο οποίο τέθηκε ως στρατηγικός στόχος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα «να γίνει η ανταγωνιστικότερη και δυναμικότερη οικονομία της γνώσης, ανά την υφήλιο ικανή για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και με μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή».

Η σύνδεση της ΠΕΣ με τη στρατηγική της Λισαβόνας αποτελεί το σημείο αναφοράς των πολιτικών όλων των κρατών μελών, αφού οι πολιτικές και πρακτικές που ακολουθούνται σε μεγάλο βαθμό προέκυψαν μέσα από το ενιαίο πλαίσιο προσδιορισμού, μέτρησης και μέτρων πολιτικής και μέσω της διάχυσης των βέλτιστων πρακτικών στο πλαίσιο της Ανοικτής Μεθόδου Συντονισμού.

Στην παράγραφο 26 των Συμπερασμάτων, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καλεί τα κράτη μέλη, το Συμβούλιο και την Επιτροπή να λάβουν τα απαιτούμενα μέτρα στο πεδίο των αρμοδιοτήτων τους, για την επίτευξη, μεταξύ άλλων, του παρακάτω στόχου²⁶:

«ο αριθμός ατόμων ηλικίας 18 έως 24 ετών, τα οποία έχουν ολοκληρώσει μόνον τον κατώτερο κύκλο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και δεν συνεχίζουν την εκπαίδευση και κατάρτισή τους, πρέπει να υποδιπλασιαστεί μέχρι το 2010»

Η περιγραφή αυτή αποτελεί για την Ευρωπαϊκή Ένωση τον τεχνικό ορισμό του ποσοστού πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου, το οποίο καθορίζεται ως το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 18-24 ετών που έχει ολοκληρώσει την κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ή χαμηλότερες βαθμίδες της εκπαίδευσης και έπαψε να παρακολουθεί κάποιο πρόγραμμα εκπαίδευσης ή κατάρτισης. Συμπεριλαμβάνει συνεπώς στα άτομα που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο αυτά τα οποία έχουν ολοκληρώσει μόνο την προσχολική, πρωτοβάθμια, κατώτερη δευτεροβάθμια, καθώς και όσα έχουν ολοκληρώσει μόνο κάποιο πρόγραμμα προεπαγγελματικής ή επαγγελματικής εκπαίδευσης, στο οποίο δεν προσφέρεται πιστοποιητικό δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της 20ής και 21ης Μαρτίου 2003²⁷ αποφασίστηκε η χρήση «κριτηρίων αναφοράς» με στόχο «να εντοπίζονται οι βέλτιστες πρακτικές και να εξασφαλίζεται η αποτελεσματική και ουσιαστική επένδυση σε ανθρώπινους πόρους». (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο 2003). Στα Συμπεράσματα του Συμβουλίου της 5^{ης} Μαΐου 2003 «σχετικά με τα επίπεδα αναφοράς μέσω ευρωπαϊκών επιδόσεων στην

²⁵ Βλ. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2000: 3.

²⁶ Βλ. ό.π., σ. 10.

²⁷ Βλ. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2003β.

εκπαίδευση και την κατάρτιση (Benchmarks)» προσδιορίζεται για πρώτη φορά ως κριτήριο η αναφορά στα «άτομα που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση», με το παρακάτω σκεπτικό:

«Για τη συμμετοχή στη σημερινή κοινωνία της γνώσης είναι απαραίτητη μια στοιχειώδης βάση γνώσεων. Ως εκ τούτου, τα άτομα χωρίς προσόντα είναι λιγότερο πιθανό να συμμετέχουν πραγματικά στη δια βίου μάθηση και κινδυνεύουν να μένουν στο περιθώριο των σημερινών ολοένα και πιο ανταγωνιστικών κοινωνιών. Η μείωση του αριθμού των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση έχει, επομένως, ουσιώδη σημασία για τη δημιουργία μεγαλύτερης κοινωνικής συνοχής.

— Επομένως πρέπει να επιτευχθεί, μέχρι το 2010, μέσο ευρωπαϊκό ποσοστό ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο (1), κατώτερο του 10 %.»

Όπως βεβαίως φαίνεται από τα κείμενα²⁸ που αφορούν στην υλοποίηση της στρατηγικής μέσα από την εκπαίδευση και την κατάρτιση, και πάλι ο στόχος του περιορισμού της ΠΕΣ συνδέεται με το ευρύτερο κοινωνικό συγκείμενο:

«Η απόκτηση και η συνεχής αναβάθμιση και βελτίωση υψηλού επιπέδου γνώσεων, δεξιοτήτων και προσόντων είναι αναμφίβολα προϋπόθεση για την ατομική εξέλιξη όλων των πολιτών και για τη συμμετοχή τους σε όλες τις μορφές κοινωνικής δραστηριότητας, από την ενεργό ιδιότητα του πολίτη έως την επιτυχή ενσωμάτωση στην αγορά εργασίας» .

Σε επόμενα Ευρωπαϊκά Συμβούλια και συνεδριάσεις άλλων κοινοτικών οργάνων έγινε προσπάθεια να διαμορφωθεί μια πλήρης ενωσιακή στρατηγική απέναντι στην ΠΕΣ. Παρόλα αυτά ο στόχος δεν επιτεύχθηκε κατά την πρώτη περίοδο της Στρατηγικής της Λισαβόνας και επικαιροποιήθηκε εν όψει του στρατηγικού πλαισίου για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης («ΕΚ 2020») το οποίο εξετάζεται σε επόμενη ενότητα. Οι προτεινόμενες παρεμβάσεις τονίζουν την ανάγκη να αποκτήσουν τα κράτη μέλη γνώσεις σχετικά με τις ομάδες που διατρέχουν κίνδυνο εγκατάλειψης της εκπαίδευσης σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο (π.χ. παιδιά μεταναστών, παιδιά Ρομά) , την ανάγκη να αναπτύξουν συστήματα για τον έγκαιρο εντοπισμό των ατόμων που διατρέχουν τέτοιο κίνδυνο και την αναγκαιότητα εφαρμογής ολοκληρωμένων και διατομεακές στρατηγικές που να περιλαμβάνουν φάσμα σχολικών και συστημικών πολιτικών για την αντιμετώπιση των διαφόρων παραγόντων που οδηγούν στην πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου.

²⁸ Βλ. European Commission 2004.

Στην ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Αντιμετώπιση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου: Μια βασική συμβολή στην ατζέντα «Ευρώπη 2020»²⁹, η ΠΕΣ επαναπροσδιορίζεται ως εξής:

«ο όρος 'πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου' περιλαμβάνει κάθε μορφή εγκατάλειψης της εκπαίδευσης και της κατάρτισης πριν από την ολοκλήρωση της ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ή της αντίστοιχης επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης».

Στην ίδια ανακοίνωση τονίζεται ότι η μείωση της ΠΕΣ αποτελεί μέσο και για την επίτευξη των άλλων στόχων της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» και συνοψίζει τη συνολική προσέγγιση της Ε.Ε. η οποία σε μεγάλο βαθμό παρουσιάζεται στην ενότητα που αφορά το Στόχο 2020.

Πέρα από τις πολιτικές αποφάσεις και πρωτοβουλίες, η Ε.Ε. εργάζεται για την μείωση της ΠΕΣ με μια σειρά από άλλα εργαλεία, τα οποία περιλαμβάνουν την εκπόνηση μελετών, τη συγκρότηση ομάδων εργασίας και δραστηριοτήτων αμοιβαίας μάθησης (peer learning activities) καθώς και τη χρηματοδότηση συναφών προγραμμάτων δράσης.

Το 2005 ανέθεσε τη μελέτη «Study on Access to Education and Training, Basic Skills and Early School Leavers (Ref. DG EAC 38/04)» (GHK, 2005), με στόχο να διαπιστωθούν τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο, οι επιδόσεις τους στην αγορά εργασίας και το περιθώριο που έχουν να επιστρέψουν στο σχολείο σε μεταγενέστερη φάση της ζωής τους.

Μεταξύ των ευρημάτων της μελέτης ήταν ότι «η ύπαρξη πολλών ευκαιριών απασχόλησης μπορεί να συμβάλλει στην αύξηση της ΠΕΣ» καθώς και ότι η συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση αύξησε τις πιθανότητες καλών σχολικών επιδόσεων στο τέλος της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και άρα μείωνε τη διαρροή³⁰. Ανάμεσα στους παράγοντες που βρέθηκε ότι αυξάνουν τις πιθανότητες ΠΕΣ ήταν η παραβατική συμπεριφορά, η ύπαρξη σωματικής, διανοητικής ή ψυχολογικής ασθένειας, η ακαδημαϊκή αποτυχία, η έλλειψη δέσμευσης με το σχολείο, το μειονεκτικό κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο, τα οικογενειακά προβλήματα και το αν κάποιος είναι μετανάστης ή μειονοτικός³¹.

Σε ό,τι αφορά την ένταξή τους στην αγορά εργασίας τα άτομα που είχαν εγκαταλείψει πρόωρα το σχολείο αντιμετώπιζαν μεγαλύτερη ανεργία ή δυσκολίες να βρουν δουλειά και περισσότερο επισφαλείς εργασιακές συνθήκες. Η ύπαρξη δομών «δεύτερης ευκαιρίας» βοήθησε την επανένταξη των ΠΕΣ στην εκπαίδευση

²⁹ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2011: 2, υποσημ.1

³⁰ Βλ. GHK 2005: 9

³¹ Βλ. όπ. παρ. : 9-10

σε μεταγενέστερη φάση της ζωής τους αν και, όπως διαπιστωνόταν, αυτοί που είχαν ολοκληρώσει την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση επέστρεφαν συχνότερα στην εκπαίδευση και την κατάρτιση από όσους είχαν εγκαταλείψει νωρίτερα³².

Η ίδια μελέτη ασκούσε κριτική στον ορισμό της Eurostat για την ΠΕΣ, κατά κύριο λόγο για τεχνικά θέματα μέτρησης, ανησυχίες για την ακρίβεια, την αντιπροσωπευτικότητα, τη συγκρισιμότητα και τη συνάφεια του ορισμού για χρήση στις πολιτικές. Προτείνει δε τη διαμόρφωση και χρήση χωριστών δεικτών³³.

Η μελέτη «Early School Leaving: Lessons from research for policy makers»³⁴ επανεξετάζει τα ζητήματα αυτά και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι:

«Η αναφορά ανακλά την αίσθηση ότι παρ' όλα τα τεράστια ποσά σε χρόνο και χρήμα που δαπανήθηκαν τις προηγούμενες δεκαετίες στην προσπάθεια να επιλυθεί το ζήτημα της ΠΕΣ, δεν υπήρξε αναγνώριση της σοβαρότητας του ζητήματος ούτε αποτελεσματική απάντηση. Πολλές από τις απαντήσεις που δόθηκαν βασίστηκαν σε διαγνώσεις που συμπεριλάμβαναν μάλλον περιοριστικές απόψεις για τη φύση και το βάθος του ζητήματος. Παρότι δε λείπουν τα παραδείγματα πετυχημένων παρεμβάσεων, σπανίζουν οι προσπάθειες να συναθροιστούν σε περισσότερο ενιαία προγράμματα»³⁵.

Σημαντικό ρόλο στην εφαρμογή των πολιτικών της Ένωσης παίζουν τα προγράμματα δράσης που χρηματοδοτούν πρωτοβουλίες αντιμετώπισης της ΠΕΣ. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι το πρόγραμμα RESL («Επισημαίνοντας τους παράγοντες κινδύνου σχολικής διαρροής για τους μαθητές»). Το πρόγραμμα χρησιμοποιεί εργαλεία για την ανίχνευση των παραγόντων κινδύνου για τους μαθητές και μελέτησε διάφορες δράσεις πρόληψης και άμβλυνσης της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου. Ένα τέτοιο εργαλείο με το όνομα RONI, που αναπτύχθηκε από το Πανεπιστήμιο East Sussex University, αφορά την πρόβλεψη του κινδύνου που διατρέχει κάθε μαθητής ξεχωριστά να εγκαταλείψει πρώιμα το σχολείο βάσει ενός συνόλου παραγόντων, μεταξύ των οποίων προσωπικοί λόγοι, ανάγκες ειδικής εκπαίδευσης, παρακολούθηση και αποκλεισμός. Άλλα προγράμματα χρησιμοποιούν καινοτομικές μεθόδους για τη μείωση της ΠΕΣ, όπως η μεθοδολογία του θεάτρου της Αγοράς (Forum Theatre, Πρόγραμμα FOTEL) ή βελτίωση της ενσυνειδητότητας (mindfulness) των νέων FYEVB (Facing youth unemployment from its very beginning).

³² Βλ. όπ. παρ. : 10-11

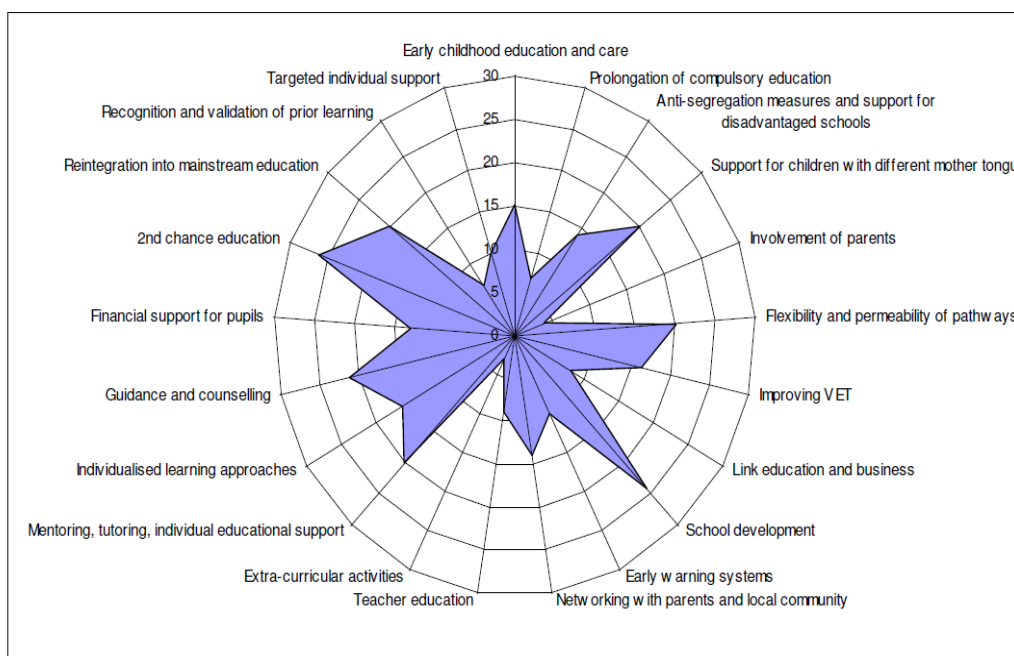
³³ Βλ. όπ. παρ. : 13

³⁴ Βλ. NESSE, 2009

³⁵ Βλ. όπ. παρ. : 7

Σε συνάντηση που οργανώθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Ιούνιο του 2012 παρουσιάστηκε το ακόλουθο αραχνόγραμμα³⁶, το οποίο παρουσιάζει συνοπτικά τους τομείς στους οποίους οι παρεμβάσεις μπορούν να συμβάλλουν στη μείωση της ΠΕΣ.

Διάγραμμα – Τομείς που μπορούν να συμβάλλουν στη μείωση της ΠΕΣ

Πηγή: Conze, s. (2012). «The European Commission and policy on early school leaving (ESL)». *EIPPEE Conference 2012: Advancing the use of research in education across Europe*.

Οι παρεμβάσεις στους τομείς αυτούς μπορούν να δώσουν σημαντικά αποτελέσματα τόσο στον περιορισμό της ΠΕΣ όσο και στη βελτίωση της εκπαίδευσης, πράγμα που σημαίνει ότι θα συμβάλλουν στη μείωση της επίδρασης των συναφών παραγόντων στην ΠΕΣ. Πολλοί από τους τομείς αυτούς αποτελούν ήδη εθνικές προτεραιότητες και αντικείμενο προγραμμάτων δράσης στην Ελλάδα και ως εκ τούτου είναι σημαντική η συνέχιση των προγραμμάτων αυτών.

Στο τεύχος 3/2012 της Αναφοράς CESifo DICE (Münchener Gesellschaft zur Förderung der Wirtschaftswissenschaft - Database for Institutional Comparisons in Europe) της Γερμανικής Εταιρείας για την Προαγωγή της Οικονομικής Έρευνας που δημιουργήθηκε από το Τμήμα Οικονομικών του Πανεπιστημίου του Μονάχου και το Ινστιτούτο Ifo καταγράφονται μια σειρά από συγκεκριμένες εθνικές πολιτικές Ευρωπαϊκών χωρών που στοχεύουν στην αντιμετώπιση του προβλήματος της ΠΕΣ. Η Αναφορά υποστηρίζει ότι «με βάση την υπάρχουσα βιβλιογραφία για την αποτελεσματικότητα των διαφόρων μέτρων, τα επιτυχημένα μέτρα χαρακτηρίζονται

36 Βλ. http://www.eippee.eu/cms/LinkClick.aspx?fileticket=u_LuKjJaEq%3d&tabid=3313

από την πολυεπίπεδη προσέγγιση στο ζήτημα (συνδυάζοντας ενδοσχολικούς, εξωσχολικούς και συστημικούς παράγοντες)³⁷.

Όπως επισημαίνεται στην Αναφορά, ένα σημαντικό εμπόδιο που έπρεπε να ξεπεράσουν πολλές χώρες, πριν σχεδιάσουν επαρκείς πολιτικές ήταν η έλλειψη αξιόπιστων δεδομένων. Ένας τρόπος αντιμετώπισης του προβλήματος αυτού που επιλέγουν αρκετές χώρες είναι ότι : «σχεδιάζουν να δημιουργήσουν λεπτομερείς βάσεις δεδομένων οι οποίες θα τους δώσουν τη δυνατότητα να συγκεκριμενοποιήσουν ακριβώς ποιοι μαθητές αποφασίζουν να διαρρεύσουν και, σε κάποιες περιπτώσεις, να συμπεριλάβουν τους ακριβείς λόγους γι' αυτή την ενέργεια. Παραδείγματα είναι η βάση 'Dropout Explorer' στην Ολλανδία, ο Ατομικός Αριθμός Μαθητή στο Ηνωμένο Βασίλειο και η έρευνα Life Course Survey στην Ουγγαρία.» (CESifo, 2012: 81)

Παραδείγματα πολιτικών προληπτικών μέτρων αντιμετώπισης της ΠΕΣ σε διάφορες χώρες, όπως καταγράφονται στην Αναφορά, παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας - Παραδείγματα πολιτικών προληπτικών μέτρων αντιμετώπισης της ΠΕΣ

Χώρα	Προληπτικό μέτρο	Περιγραφή
Αυστρία	Οικογένειες και Σχολεία Μαζί	Πρόγραμμα ενδυνάμωσης της οικογένειας και της γονεϊκής συμμετοχής για να βοηθηθούν τα παιδιά να επιτύχουν στο σχολείο. Εντοπισμός και ένταξη γονέων μέσω κατ' οίκον επισκέψεων. Ομαδικές συνεδρίες οικογενειών και παρακολούθηση από το προσωπικό του Κέντρου FAST
Δανία	Μείωση του αριθμού μαθητών στην τάξη	Μείωση της αναλογίας εκπαιδευτικών / μαθητών σε τάξεις του 8ου έτους
	Κέντρα Καθοδήγησης Νέων	Παρέχουν καθοδήγηση σε νέους κάτω των 24 ετών κατά τη μετάβασή τους στην αγορά εργασίας
	Σχολεία Παραγωγής (Production Schools)	Παρέχουν σε νέους κάτω των 25 ετών που δεν έχουν ολοκληρώσει την εγκύκλια εκπαίδευση μια διαφορετική εμπειρία μέσω της πρακτικής εργασίας εντός μιας δεμένης, πραγματικής κοινότητας εργασίας

³⁷ βλ. CESifo, 2012: 81

Εσθονία	Πρόγραμμα KUTSE	Επιδιώκει να προσελκύσει μαθητές που διέρρευσαν από την επαγγελματική εκπαίδευση ώστε να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους δημιουργώντας πρόσθετες θέσεις σπουδών, προωθώντας μια καμπάνια που επιδιώκει να προσελκύσει
Γαλλία	Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (Zones d'Education Prioritaire)	Παροχή πόρων στα σχολεία σε περιοχές προτεραιότητας, με βάση τον αριθμό των μαθητών που προέρχονται από μειονεκτούντα στρώματα.
	Μικρο-Λύκεια (Micro Lycées)	Μόνιμες δομές συνδεδεμένες με τα δευτεροβάθμια σχολεία οι οποίες προσφέρουν δυνατότητες σε άτομα που έχουν εγκαταλείψει πρόωρα το σχολείο να τελειώσουν τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση
Φινλανδία	Πρώιμη τοποθέτηση σε εκπαιδευτική διαδρομή (Early Tracking)	Τοποθέτηση μαθητών σε προσδιορισμένα ξεχωριστά τμήματα στην εκπαιδευτική διαδικασία, τα οποία συνήθως εξειδικεύονται είτε στη γενική είτε την επαγγελματική εκπαίδευση, πριν την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση
Γερμανία	Συμμετοχή στα σπορ	Συμμετοχή σε αθλητικές δραστηριότητες
	Οικογένειες και Σχολεία Μαζί	Βλέπε παραπάνω.
	Πρώιμη τοποθέτηση σε εκπαιδευτική διαδρομή (Early Tracking)	Τοποθέτηση μαθητών σε προσδιορισμένα ξεχωριστά τμήματα στην εκπαιδευτική διαδικασία, τα οποία συνήθως εξειδικεύονται είτε στη γενική είτε την επαγγελματική εκπαίδευση, πριν την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση
	Bildungsketten	Βελτίωση της μετάβασης μεταξύ σχολείου και επαγγελματικής εκπαίδευσης μέσω ατομικής συμβουλευτικής καθοδήγησης και βοήθειας.
Ουγγαρία	Life Course Survey	Διεξάγεται κάθε χρόνο από το 2006 και παρακολουθεί την σχολική διαδρομή 10.000 μαθητών. Η έρευνα συλλέγει πληροφορίες για την κοινωνικο-οικονομική κατάσταση, την εθνότητα / ιθαγένεια, το οικογενειακό υπόβαθρο και τους λόγους διαρροής.

	Κέντρα Tanoda	Επιπλέον υποστήριξη για μειονεκτούντα παιδιά (κυρίως, αλλά όχι αποκλειστικά Ρομά) και νέους με στόχο να ολοκληρώσουν το σχολείο.
Ιρλανδία	Πρόγραμμα Ολοκλήρωσης του Σχολείου	Το πρόγραμμα υλοποιείται σε συνεργασία με τα σχολεία, τους γονείς και τις τοπικές κοινότητες, στοχεύοντας κάθε άτομο ξεχωριστά και προσφέροντας υποστήριξη όσο πιο νωρίς γίνεται.
	YouthReach	Προωθεί την προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη και αυξάνει την αυτοεκτίμηση, την ανεξαρτησία και την ενεργό πολιτειότητα των ατόμων 15-20 ετών που έχουν εγκαταλείψει το κύριο σχολείο χωρίς με φτωχά ή χωρίς καθόλου προσόντα.
Ιταλία	Πρώιμη τοποθέτηση σε εκπαιδευτική διαδρομή (Early Tracking)	Βλέπε παραπάνω
Λουξεμβούργο	Τοπικές Δράσεις για τους Νέους (Action Locale Pour Les Jeunes)	Συναντήσεις με νέους που έχουν διαρρεύσει από το σχολείο και υποστήριξη για να βελτιώσουν τις εκπαιδευτικές προοπτικές τους.
Ολλανδία	Οικογένειες και Σχολεία Μαζί	Βλέπε παραπάνω
	Πρώιμη τοποθέτηση σε εκπαιδευτική διαδρομή (Early Tracking)	Βλέπε παραπάνω
	Σύμφωνα Διαρροής (Dropout Covenants)	Οικονομικά κίνητρα σε περιοχές για να μειώσουν τον αριθμό των διαρρεόντων: Το Υπουργείο Παιδείας προσέφερε στις συγκεκριμένες τοπικές αυτοδιοικήσεις 2000 € για καθένα άτομο που μειώνεται η διαρροή το
	Dropout Explorer (ή Παρατηρητήριο της Πρόωρης Εγκατάλειψης του Σχολείου)	Βασισμένο στον ατομικό αριθμό μαθητή, ο οποίος επιτρέπει την παρακολούθηση της εκπαιδευτικής εξέλιξης όλων των μαθητών, παρέχει αξιόπιστα δεδομένα για τη σχολική διαρροή σε όλα τα επίπεδα. Στο συνολικό επίπεδο τα ατομικά δεδομένα συνδέονται με τα κοινωνικο-οικονομικά δεδομένα κατά περιφέρεια, πόλη ή διαμέρισμα.

Νορβηγία	Αποδεικτικό Πρακτικής	2ετές πρόγραμμα που βασίζεται στην πρακτική για την ανώτερη δευτεροβάθμια. Δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να αφήσουν την ανώτερη δευτεροβάθμια νωρίτερα με τη δυνατότητα να επανέλθουν.
Ρωσσία	Οικογένειες και Σχολεία Μαζί	Βλέπε παραπάνω
Ισπανία	Πρόγραμμα PROA	Το Πρόγραμμα παρέχει επιπλέον πόρους σε εκπαιδευτικά ιδρύματα για να αντιμετωπίσουν τις ανισότητες στην εκπαίδευση και να αποτρέψουν τον κοινωνικό αποκλεισμό.
Σουηδία	Πρώιμη τοποθέτηση σε εκπαιδευτική διαδρομή (Early Tracking)	Βλέπε παραπάνω
	Ενιαία Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση	Μεταρρύθμιση της Ενιαίας ΤΕΕ στη δεκαετία του 1990 για τη μείωση των διαφορών ανάμεσα στην ακαδημαϊκή και την επαγγελματική κατεύθυνση. Επιμήκυνση και ουσιαστική αύξηση του ακαδημαϊκού περιεχομένου της ΤΕ κατεύθυνσης.
Ελβετία	Πρώιμη τοποθέτηση σε εκπαιδευτική διαδρομή (Early Tracking)	Βλέπε παραπάνω
Ηνωμένο Βασίλειο	Οικογένειες και Σχολεία Μαζί	Βλέπε παραπάνω
	Πρώιμη τοποθέτηση σε εκπαιδευτική διαδρομή (Early Tracking)	Βλέπε παραπάνω
	Ατομικός Αριθμός Μαθητή	Παρόμοια δράση με την Ολλανδική
	EMA – Επίδομα Εκπαιδευτικής Υποστήριξης (Educational Maintenance Allowance)	Δοκιμαστική υπό όρους πληρωμή μετρητών σε νέους 16-18 ετών για να παραμείνουν στην εκπαίδευσης πλήρους προγράμματος (full-time education).

3.2. Η προσέγγιση του ΟΟΣΑ

Ο ΟΟΣΑ μελετά την ΠΕΣ και τη Σχολική Διαρροή σε συνάρτηση με τρία ζητήματα εκπαιδευτικής πολιτικής:

- Τη μετάβαση από την εκπαίδευση στην αγορά εργασίας.
- Τη σχολική αποτυχία ως αίτιο εγκατάλειψης του σχολείου
- Την ισότητα και τη δίκαιη (equity) πρόσβαση στην εκπαίδευση και τη μάθηση

Όπως αναφέρεται σε έγγραφο εργασίας του Οργανισμού³⁸,

«ο προσδιορισμός της διαρροής μέσα από τη μέτρησή της δίνει μέρος μόνο της εικόνας, δηλαδή τη διαρροή ως κατάσταση ή ως εκπαιδευτικό αποτέλεσμα. Για να κατανοήσει κανείς γιατί συμβαίνει η διαρροή, είναι σημαντικό να τη δει κανείς ως σωρευτική διαδικασία αποσύνδεσης ή απόσυρσης που επέρχεται με το χρόνο. Η διαρροή μπορεί να προβλεφθεί με τη συλλογή ενός αριθμού σημάτων που διαμορφώνουν ένα σύστημα πρώιμης πρόληψης. Είναι ως εκ τούτου σημαντικό να γίνουν κατανοητοί οι λόγοι της σταδιακής αποσύνδεσης που οδηγεί στη διαρροή. Αυτή η συνειδητοποίηση της διαρροής ως δυναμικής διαδικασίας έχει σημαντική επίπτωση στον τρόπο με τον οποίο γίνονται αντιληπτές οι λύσεις. Πράγματι, ο σωστός εντοπισμός των μαθητών για τους οποίους υπάρχει κίνδυνος να διαρρεύσουν καθιστά δυνατή την επεξεργασία στοχευμένων και αποτελεσματικών προληπτικών μέτρων».

Βασισμένο σε μεγάλο αριθμό μελετών και ερευνών το ίδιο έγγραφο επισημαίνει τρία είδη παραγόντων που επιδρούν αιτιακά στη σχολική διαρροή: ατομικούς ή κοινωνικούς παράγοντες, σχολικούς παράγοντες και συστημικούς παράγοντες.

Στην πρώτη κατηγορία (ατομικοί και κοινωνικοί παράγοντες) εμπίπτουν:

- Η εκπαιδευτική απόδοση (performance), η οποία θεωρείται ως ο πιο ισχυρός προγνωστικός δείκτης διαρροής από τις περισσότερες έρευνες. Αντανακλά τις ατομικές ικανότητες των μαθητών αλλά ταυτόχρονα και τις επιδράσεις του κοινωνικοοικονομικού υποβάθρου στην ολοκλήρωση της εκπαίδευσης. Όμως, παρότι η σχολική αποτυχία σχετίζεται ξεκάθαρα με τη διαρροή, δεν έχουν όλοι οι διαρρέοντες χαμηλές επιδόσεις. Στην περίπτωση αυτή σημαντικός είναι ο ρόλος παραγόντων που σχετίζονται με τη συμπεριφορά.
- Οι συμπεριφορές και στάσεις, που σχετίζονται (α) με τη εμπλοκή (engagement) με την εκπαιδευτική διαδικασία (παρώθηση, ενδιαφέρον αλλά και, από την άλλη, συστηματικές απουσίες), (β) την ύπαρξη αποκλίνουσας συμπεριφοράς που συνδέεται με παράγοντες εκτός εκπαιδευτικού συστήματος (π.χ. χρήση ουσιών, αλκοολισμός, νεανική παραβατικότητα, εφηβική γονεϊκότητα) και (γ)

³⁸ Βλ. Lyche, 2010: 6

την αυτό-αντίληψη και την ύπαρξη στόχων και αίσθησης ελέγχου του μέλλοντος.

- Το ατομικό και κοινωνικό υπόβαθρο, το οποίο συμπεριλαμβάνει παράγοντες όπως (α) η φοίτηση στην προσχολική εκπαίδευση, (β) η υγεία των ατόμων (η κακή υγεία είναι παράγοντας διαρροής), (γ) η δομή της οικογένειας (μονογονεϊκότητα, μειωμένη επίβλεψη, χαμηλό εισόδημα), (δ) οι πρακτικές της οικογένειας (ενεργητική παρέμβαση της οικογένειας, προσδοκίες, γονεϊκή συμμετοχή στις σχολικές δραστηριότητες και ενημερώσεις, επίβλεψη των παιδιών), (ε) δημογραφικά στοιχεία (φύλο, εθνικότητα, μέλη μειονοτήτων ή μεταναστευτικού πληθυσμού), (στ) οικογενειακοί πόροι (οικονομικό υπόβαθρο / εισόδημα, επάγγελμα γονέων, ανεργία γονέων, άστεγοι, ανάγκη εργασίας από όλα τα μέλη της οικογένειας, εργασία παράλληλα με το σχολείο).

Στη δεύτερη κατηγορία (σχολικοί παράγοντες) εμπίπτουν:

- Η δομή και οι πόροι του σχολείου, και συγκεκριμένα (α) το αν μιλάμε για δημόσια ή ιδιωτικά σχολεία με τα πρώτα να έχουν πολύ υψηλότερα ποσοστά διαρροής, (β) το πληθυσμιακό μέγεθος του σχολείου – σε κάποιες περιπτώσεις, (γ) η τοποθεσία του (π.χ. αστική ή περιφερειακή), (δ) το μέγεθος (σε πληθυσμό) της τάξης στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, (ε) η πληθυσμιακή σύνθεση του σχολείου.
- Η σχολικές πρακτικές, που φαίνεται να επηρεάζουν αποφασιστικά το ποσοστό ολοκλήρωσης των σπουδών στους μαθητές που βρίσκονται σε διακινδύνευση διαρροής, όπως οι σχέσεις εκπαιδευτικών – μαθητών και το θετικό κλίμα στην τάξη σε αντίθεση με την ανασφάλεια που μπορεί να νιώθουν οι μαθητές.

Η τρίτη κατηγορία (συστημικοί παράγοντες) αφορά ζητήματα όπως η επανάληψη τάξης, οι απαιτήσεις του σχολείου, όπου παραδόξως υπάρχουν έρευνες που υποστηρίζουν ότι στα συστήματα που υπάρχουν υψηλότερες απαιτήσεις από τους μαθητές παρατηρείται χαμηλότερη διαρροή, ο θεωρητικός ή πρακτικός προσανατολισμός της εκπαίδευσης και η ύπαρξη μαθητείας.

Είναι φανερό ότι κάθε κατηγορία παραγόντων συνδέεται και απαιτεί συγκεκριμένα προληπτικά μέτρα, τα οποία να είναι συνδυασμός ενδοσχολικών, εξωσχολικών και συστημικών παρεμβάσεων.

Συγκεκριμένα, τα μέτρα – λύσεις που προτείνονται ανά βαθμίδα για την πρόληψη της ΠΕΣ, περιλαμβάνουν:

Στην προσχολική και πρωτοβάθμια εκπαίδευση:

- Ευρέα μέτρα ανάπτυξης γνωστικών και μη-γνωστικών δεξιοτήτων

- Εντοπισμός «επίφοβης» για διαρροή συμπεριφοράς και παροχή της κατάλληλης κοινωνικής υποστήριξης τόσο για το παιδί όσο και για την οικογένεια
- Από νωρίς συμμετοχή των γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών
- Ενθάρρυνση της δημιουργίας θετικών κοινωνικών σχέσεων π.χ. με το προσωπικό του σχολείου ή με θετικούς ομηλικούς, επιδιώκοντας την δέσμευση και την προσήλωση στο σχολείο

Στην κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση:

- Εισαγωγή προγραμμάτων εναντίον της χρήσης ουσιών
- Κινητοποίηση μαθητών με χαμηλές επιδόσεις παρά απλούστευση των εργασιών που τους ανατίθενται
- Ευκαιρίες πρόσθετης διδασκαλίας είτε από ομηλικούς ή από εξωτερικούς διδάσκοντες
- Παροχή δραστηριοτήτων εκτός προγράμματος και αθλοπαιδιών στις οποίες συμμετέχουν και οι οικογένειες
- Σύνδεση των σχολείων με τις τοπικές τους κοινωνίες, είτε μέσω του κόσμου της εργασίας είτε με δράσεις κοινωνικής υπηρεσίας

Στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση:

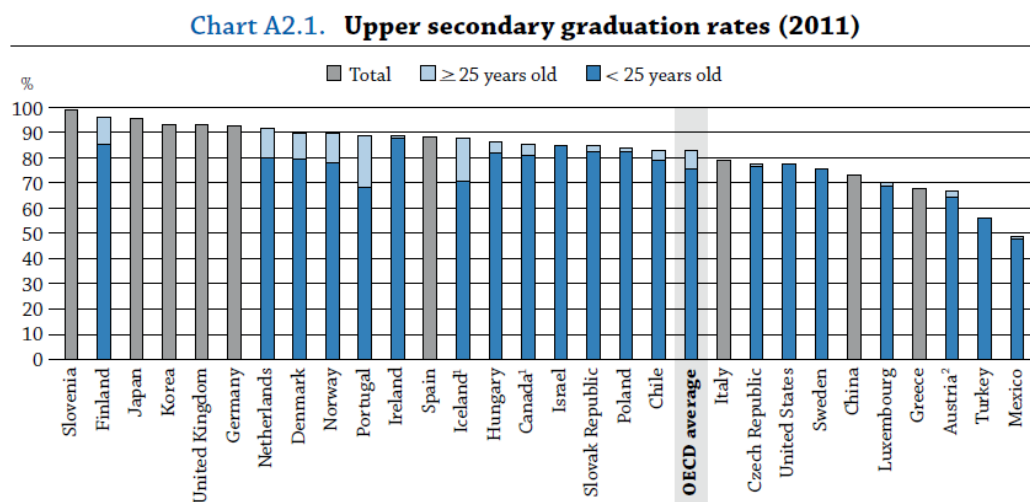
- Παροχή αντισταθμιστικών μαθημάτων προηγούμενης ύλης πριν την έναρξη του σχολείου με την εισαγωγή στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- Συμβουλευτική καθοδήγηση, μεντόρευση και αντισταθμιστική διδασκαλία από όσους δεν κατάφεραν να επωφεληθούν από προηγούμενες παρεμβάσεις
- Προγράμματα εναντίον της χρήσης ουσιών και αθλητικές δραστηριότητες
- Παροχή υψηλής ποιότητας κατευθύνσεις ΤΕΕ ως πραγματική εναλλακτική σε όσους δεν θέλουν να ενταχθούν στις ακαδημαϊκές κατευθύνσεις

Ο ΟΟΣΑ επισημαίνει ότι «παρά τη σταθερή αύξηση στην ολοκλήρωση της ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στις χώρες μέλη του ΟΟΣΑ, η ΠΕΣ εξακολουθεί να είναι ένα αρκετά εκτεταμένο πρόβλημα. Παρότι στα τελευταία δώδεκα χρόνια η αναλογία των μαθητών που τελείωσαν το δευτεροβάθμιο σχολείο αυξήθηκε κατά 7% κατά μέσο όρο και σε 22 χώρες τα ποσοστά αποφοίτησης υπερβαίνουν το 77%, η επιτυχής ολοκλήρωση της βασικής εκπαίδευσης αποτελεί ακόμα πρόκληση για πολλές χώρες. Μεταξύ του 5% και του 40% των μαθητών διαρρέουν από το σχολείο στις χώρες του ΟΟΣΑ» (OECD, 2010:17). Αξιοποιώντας στοιχεία του 2008 και 2009 το ίδιο αναφέρει ότι στις χώρες του ΟΟΣΑ το 42% των ατόμων ηλικίας 25-64 που έχουν προσόντα κατώτερα από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι άνεργα σε σύγκριση με το 24% των ατόμων της ίδιας ηλικιακής ομάδας που είναι άνεργα έχοντας τουλάχιστον αποδεικτικό ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης³⁹.

³⁹ βλ. OECD, 2010: 18

Το ποσοστό των ατόμων που αποφοιτούν από την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στις χώρες μέλη του ΟΟΣΑ για το 2011 εμφανίζεται στον παρακάτω Πίνακα .

Πίνακας – Ποσοστά ολοκλήρωσης της ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (2011)

Note: Only first-time graduates in upper secondary programmes are reported in this chart.

1. Year of reference 2010.

2. Programmes spanning ISCED levels 3 and 4 (*Höhere berufsbildende Schule*) not included.

Countries are ranked in descending order of the upper secondary graduation rates in 2011.

Source: OECD. China: UNESCO Institute for Statistics (World Education Indicators Programme). Tables A2.1a and b.

See Annex 3 for notes (www.oecd.org/edu/eag.htm).

StatLink <http://dx.doi.org/10.1787/888932846310>

Πηγή: OECD (2013) Education at a Glance. Paris: OECD, σ. 42

Στην Έκθεση του Προγράμματος «Θεματική Ανασκόπηση της Μετάβασης από την Αρχική Εκπαίδευση στην Αγορά Εργασίας»⁴⁰ που εκτυλίχθηκε την περίοδο 1996-2000, αναφέρεται χαρακτηριστικά:

«Οι χώρες με αποτελεσματικές διαδικασίες μετάβασης επιδιώκουν υψηλά ποσοστά φοίτησης και ολοκλήρωσης της ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Τα υψηλά ποσοστά επιτυχίας και ολοκλήρωσης της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης βοηθούν στη μείωση του αριθμού των ατόμων που διατρέχουν το μεγαλύτερο κίνδυνο κατά τη μετάβαση εξ αιτίας του χαμηλού επιπέδου δεξιοτήτων και προσόντων. Τα υψηλά ποσοστά ολοκλήρωσης της ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι επίσης σημαντικά για τη μείωση των ανισοτήτων των επιτευγμάτων μεταξύ των κοινωνικών ομάδων: Η επίτευξη υψηλών αποτελεσμάτων για όλους είναι ένας τρόπος να διασφαλιστεί ότι υπάρχει ισοτιμία μεταξύ των κοινωνικών ομάδων. Υψηλά ποσοστά επίτευξης και ολοκλήρωσης της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι επίσης σημαντικά για να γίνει περισσότερο προσιτή η

⁴⁰ OECD, 2000: 18

διαμόρφωση ενός δικτύου ασφαλείας για όσους διαρρέουν νωρίς. Τέτοια δίκτυα ασφαλείας είναι ένας από τους τρόπους με τους οποίους οι κοινωνίες μπορούν να διαμορφώσουν συμπεριληπτικά συστήματα μετάβασης.»

Πέρα από την προσπάθεια ώθησης των νέων να τελειώσουν την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και την δημιουργία «δικτύων ασφαλείας» για όσους διαρρέουν, στην Έκθεση επισημαίνεται η σημασία για τον περιορισμό της σχολικής διαρροής (OECD, 2000):

- (α) των μαθητοκεντρικών εκπαιδευτικών προσεγγίσεων,
- (β) της δυνατότητας πρακτικής για τους εκπαιδευόμενους στα τοπικά πλαίσια,
- (γ) του να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στα «σημεία μετάβασης» μεταξύ των βαθμίδων εκπαίδευσης,
- (δ) της διαμόρφωση αρθρωτών προγραμμάτων σπουδών που θα διευκόλυναν την επαν-είσοδο στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση,
- (ε) της ύπαρξης συστημάτων συμβουλευτικής καθοδήγησης, παρακολούθησης αλλά και έγκαιρης ειδοποίησης σε τοπικό επίπεδο.

Στις χώρες που συμμετείχαν στην ανασκόπηση τα στοιχεία δείχνουν ότι η μετάβαση στην αγορά εργασίας είναι πολύ περισσότερο εκτεταμένη χρονικά και γίνεται σε χαμηλότερο και επισφαλές επίπεδο απασχόλησης ιδιαίτερα για τις γυναίκες και τις μειονοτικές εθνοτικές ομάδες. Ιδιαίτερα για την Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση διαπιστώνει ότι (α) την εγκαταλείπει σημαντικός αριθμός νέων που την επέλεξαν για λόγους που σχετίζονται με την ποιότητα της και (β) έχει ιδιαίτερη σημασία μαθητεία αλλά δεν θα πρέπει να επισκιάζει τη φοίτηση.

Στη μελέτη του ΟΟΣΑ με τίτλο «Όχι άλλες αποτυχίες: Δέκα βήματα προς την ισότητα στην εκπαίδευση» προτείνονται δέκα βήματα – συστάσεις πολιτικής για τη μείωση της σχολικής αποτυχίας και της διαρροής, που θα κάνουν την κοινωνία δικαιότερη και θα βοηθήσουν «στην αποφυγή του μεγάλου κόστους των περιθωριοποιημένων ενηλίκων με περιορισμένες βασικές δεξιότητες,»⁴¹.

Οι προτεινόμενες πολιτικές είναι:

(α) Σχεδιασμός

1. Περιορισμός της πρόωρης διαφοροποίησης και ομαδοποίησης (tracking & streaming) και αναβολή της ακαδημαϊκής επιλογής
2. Διαχείριση της σχολικής επιλογής ώστε να περιοριστούν οι κίνδυνοι για τη δίκαιη και ισότιμη εκπαίδευση
3. Στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, παροχή ελκυστικών εναλλακτικών, απαλοιφή των αδιεξόδων και πρόληψη της διαρροής
4. Παροχή δεύτερης ευκαιρίας για να επωφεληθεί κανείς από την εκπαίδευση

⁴¹ Βλ. OECD 2010: 7

(β) Πρακτικές

5. Εντοπισμός και παροχή συστηματικής βοήθειας στα άτομα που υστερούν στο σχολείο και μείωση της επανάληψης τάξης
6. Ενίσχυση των δεσμών μεταξύ σχολείου και σπιτιού για να βοηθηθούν οι μειονεκτούντες γονείς να βοηθήσουν τα παιδιά τους να μάθουν
7. Θετική απόκριση στη διαφορετικότητα και παροχή ευκαιριών για την επιτυχή ένταξη των μεταναστών και των μειονοτήτων στην κύρια εκπαίδευση

(γ) Πόροι

8. Παροχή ισχυρής εκπαίδευσης για όλους, με προτεραιότητα στην παροχή εκπαίδευσης στην πρώιμη παιδική ηλικία και στη βασική εκπαίδευση
9. Απευθείας πόροι στους μαθητές ή τα σχολεία που έχουν τις μεγαλύτερες ανάγκες, ώστε οι φτωχότερες κοινότητες να έχουν τουλάχιστον το ίδιο επίπεδο παροχών με τις περισσότερο ευκατάστατες και να υποστηρίζονται τα σχολεία που αντιμετωπίζουν δυσκολίες
10. Ορισμός σαφών στόχων για περισσότερη ισότητα και δικαιοσύνη, ιδιαίτερα σε σχέση με τη χαμηλή σχολική επίδοση και τη διαρροή.

Όπως φαίνεται από τα προτεινόμενα μέτρα πολιτικής, σημαντικοί παράγοντες που οδηγούν στη σχολική διαρροή θεωρούνται η μη-ικανοποίηση από το σχολείο, η έλλειψη υποστήριξης, οι αρνητικές μαθησιακές εμπειρίες και η επανάληψη τάξεων. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται από το ΟΟΣΑ στο ρόλο της σχολικής αποτυχίας για τη σχολική διαρροή και την ΠΕΣ και προτείνεται η αντιμετώπισή της στο πλαίσιο των «δέκα βημάτων».

4. ΟΙ ΑΙΤΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΠΡΩΩΡΗΣ ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

4.1. Οι αιτίες της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου

Οι αιτίες, για τις οποίες οι νέοι εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και την κατάρτιση, όπως προκύπτει από την ελληνική και τη διεθνή βιβλιογραφία, είναι σε μεγάλο βαθμό προσωπικοί. Ωστόσο, είναι δυνατόν να εντοπιστούν ορισμένα επαναλαμβανόμενα χαρακτηριστικά. Ειδικότερα, η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου συνδέεται στενά με:

- μειονεκτούντα οικονομικο-κοινωνικά στρώματα και περιβάλλοντα χαμηλού μορφωτικού επιπέδου. Τα παιδιά γονέων που διαθέτουν χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και προέρχονται από μη ευνοούμενα κοινωνικά στρώματα έχουν περισσότερες πιθανότητες να εγκαταλείψουν την εκπαίδευση και την κατάρτιση, πριν ολοκληρώσουν την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση σε σχέση με άλλους νέους. Ορισμένες ομάδες της κοινωνίας αποτελούν ομάδες υψηλού κινδύνου (groups at risk) για την πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου. Εκτός από τα άτομα από χαμηλότερα κοινωνικο-οικονομικά στρώματα, επίφοβοι προς διαρροή μαθητές είναι αυτοί που προέρχονται από ευπαθείς ομάδες (ΕΚΟ), όπως είναι οι νέοι που προέρχονται από χώρους κρατικής μέριμνας, τα άτομα με σωματικές και διανοητικές αναπηρίες (ΑμεΑ) ή άλλες ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, παιδιά Ρομά, αλλοδαπών και μεταναστών. Οι ομάδες αυτές τείνουν να λαμβάνουν μικρότερη στήριξη από τις οικογένειές τους, να αντιμετωπίζουν διακρίσεις εντός του εκπαιδευτικού συστήματος και να έχουν πολύ περιορισμένη πρόσβαση σε ευκαιρίες μη τυπικής και ανεπίσημης μάθησης εκτός της υποχρεωτικής φοίτησης. Είναι λοιπόν προφανές ότι οι εκπαιδευτικές ανισότητες αποτυπώνονται με ιδιαίτερη ένταση μέσω της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου.

- εκπαιδευτικούς παράγοντες,
- ατομικές συγκυρίες και
- κοινωνικοοικονομικές συνθήκες.

Μπορούμε λοιπόν να διακρίνουμε τρεις ομάδες παραγόντων που φαίνεται να επηρεάζουν σημαντικά την ΠΕΣ:

- Παράγοντες που σχετίζονται με το πολιτισμικό υπόβαθρο και αφορούν πρακτικές που σχετίζονται με την πολιτισμική ταυτότητα, το γλωσσικό υπόβαθρο και πιθανές θεσμοθετημένες διακρίσεις.

- Παράγοντες που σχετίζονται με τις διαρθρωτικές ανισότητες στην εκπαίδευση και αφορούν στις κοινωνικο-οικονομικές ανισότητες και τη σχέση τους με τις ακαδημαϊκές επιδόσεις και την εκπαιδευτική επιλογή.
- Παράγοντες που σχετίζονται με τις τοπικές οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες, την τοπική αγορά εργασίας και τα τοπικά πρότυπα.
- Άλλοι παράγοντες που σχετίζονται με προσωπικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά ζητήματα των ομάδων που διατρέχουν τον κίνδυνο της ΠΕΣ

Αναλυτικότερα:

Στους μεταναστευτικούς ή μειονοτικούς μαθητικούς πληθυσμούς σημαντικοί λόγοι, σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, μπορεί να είναι:

- Η αποξένωση από την κουλτούρα του σχολείου, από την παρεχόμενη σχολική γνώση και από τις κυρίαρχες διαδικασίες μάθησης, διδασκαλίας και αξιολόγησης.
- Τα ρατσιστικά φαινόμενα και ο «θεσμικός ρατσισμός» ή η μειωμένη αποδοχή της ιδιαίτερης πολιτισμικής τους ταυτότητας
- Η κακή σχέση με τους εκπαιδευτικούς σε αντίθεση με την καλή σχέση που προάγει τη σχολική ένταξη
- Το φύλο, ιδιαίτερα σε πληθυσμούς που έχουν διαφορετικές προσδοκίες από τα κορίτσια σε σχέση με τα αγόρια (π.χ. σε μουσουλμανικούς πληθυσμούς) αλλά και σε περιπτώσεις όπου οι προσδοκίες από τα αγόρια είναι διαφορετικές από τις προσδοκίες που έχει το εκπαιδευτικό σύστημα από την ηλικία τους (π.χ. σε πληθυσμούς ρομά)

Στους πληθυσμούς με χαμηλό κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου διαμεσολαβείται και από άλλους παράγοντες, όπως είναι η σχολική αποτυχία και η ύπαρξη συγκεκριμένων στάσεων απέναντι στην εκπαίδευση. Για να γίνει επίσης πλήρως κατανοητό το κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο χρειάζεται εξέταση και άλλων παραμέτρων όπως η οικογενειακή κατάσταση και το επίπεδο σπουδών του πατέρα και της μητέρας. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα έχει παρατηρηθεί ότι το υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο των γονέων, οι υψηλότερες προσδοκίες και η ύπαρξη παρώθησης μειώνουν την πιθανότητα διαρροής παρά την ύπαρξη άλλων κοινωνικο-οικονομικών παραγόντων.

Συγκεκριμένα, παιδιά που προέρχονται από οικογένειες ανειδίκευτων ή χειρωνακτών εργατών είναι περισσότερο ευάλωτα (κυρίως λόγω σχολικής αποτυχίας) από οικογένειες «λευκού κολάρου», η επαγγελματιών – επιστημόνων.

Στην ΠΕΣ μπορούν να οδηγήσουν οι γνωστικές – πολιτισμικές απαιτήσεις το προγράμματος σπουδών που σχετίζονται με το πολιτισμικό κεφάλαιο των μαθητών (Bourdieu & Passeron, 1977), ιδιαίτερα σε εκπαιδευτικά περιβάλλοντα με υψηλό βαθμό επιλεκτικών διαδικασιών και αυξημένες απαιτήσεις μελέτης, τα οποία μεγεθύνουν τις ατομικές διαφορές και τονίζουν τα μειονεκτήματα που σχετίζονται με το οικογενειακό υπόβαθρο. Σε πολλές περιπτώσεις αυτό συμβάλλει ώστε οι μαθητές να χάσουν το ενδιαφέρον τους για την εκπαίδευση, αφού θεωρούν ότι δεν έχουν τις προϋποθέσεις να πετύχουν ακαδημαϊκά, και να στραφούν πρόωρα στην αναζήτηση εργασίας, όπου θεωρούν ότι μπορούν να έχουν καλύτερες πιθανότητες επιτυχίας.

Οι οικογένειες με χαμηλό κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο είναι σε πολλές περιπτώσεις περισσότερο ευάλωτες στην ανεργία, την μείωση ή απώλεια εισοδήματος, την υπερχρέωση, την ανασφάλεια και τη φτώχεια. Η πίεση για συμβολή στο οικογενειακό εισόδημα γίνεται αισθητή ακόμα και σε μαθητές που έχουν υψηλές επιδόσεις και μπορούν να τους οδηγήσουν στην επιλογή της αναζήτησης απασχόλησης παρά στην ολοκλήρωση (και πιθανόν στη συνέχιση) των σπουδών τους.

Σε ορισμένες χώρες, όπως π.χ. σε πολιτείες των Η.Π.Α. ή στην Αγγλία, οι πολιτικές λογοδοσίας και αξιολόγησης οδηγούν σε πολλές περιπτώσεις στην ανάπτυξη χωριστικών πολιτικών από τις σχολικές μονάδες και στην προσπάθεια αποφυγής εγγραφής / εισδοχής ατόμων που προέρχονται από ομάδες «υψηλού κινδύνου» για σχολική διαρροή.

Σε πολλές περιπτώσεις τα αίτια της ΠΕΣ έχουν να κάνουν με συγκεκριμένες τοπικές συνθήκες, όπως έχει ήδη επισημανθεί σε παρόμοιες έρευνες και στον Ελλαδικό χώρο (KANEP ΓΣΕΕ). Η ύπαρξη ευκαιριών επαγγελματικής απασχόλησης, η τοπική παράδοση σε συγκεκριμένες ασχολίες που δεν απαιτούν ολοκλήρωση των εγκύκλιων σπουδών και η κοινωνική αποδοχή όσων εγκαταλείπουν το σχολείο μπορούν να συμβάλλουν στην ΠΕΣ.

Πάντως, είναι γεγονός ότι πρόκειται για μια διαδικασία και όχι για ένα μεμονωμένο συμβάν. Συχνά, η διαδικασία αρχίζει ήδη από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση με τις πρώτες εμπειρίες σχολικής αποτυχίας και την αυξανόμενη αποξένωση από το σχολείο. Οι μετακινήσεις μεταξύ σχολείων («διαρροή κατά τη μετάβαση») και διαφορετικών εκπαιδευτικών επιπέδων είναι ιδιαίτερα δύσκολες για μαθητές που διατρέχουν τον κίνδυνο να εγκαταλείψουν την εκπαίδευση. Επίσης, οι αναντιστοιχίες μεταξύ του περιεχομένου της εκπαίδευσης και της κατάρτισης και των αναγκών της αγοράς εργασίας μπορούν να αυξήσουν τον κίνδυνο εκπαιδευτικής αποτυχίας, καθώς οι μαθητές νιώθουν ότι δεν έχουν προοπτικές εντός της εκπαιδευτικής οδού που έχουν επιλέξει. Τα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης συχνά δεν παρέχουν επαρκή στοχοθετημένη υποστήριξη στους

μαθητές, για να αντιμετωπίσουν τις συναισθηματικές, κοινωνικές και εκπαιδευτικές δυσκολίες που βιώνουν, με αποτέλεσμα να εγκαταλείπουν το σχολείο.

4.2. Οι συνέπειες της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου

Επιγραμματικά, αναφέρονται τα εξής:

I. Σε ατομικό επίπεδο, οι συνέπειες της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου επηρεάζουν τα άτομα σε όλη τη ζωή τους και μειώνουν τις πιθανότητές τους να συμμετάσχουν ενεργά στην κοινωνική, την πολιτιστική και την οικονομική ζωή της κοινωνίας. Επηρεάζει τις αποδοχές που λαμβάνουν σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους, την ευημερία τους και την υγεία τους, καθώς και αυτή των παιδιών τους, αφού μειώνει τις πιθανότητες των παιδιών τους να επιτύχουν στο σχολείο (φάυλος κύκλος της πενίας). Με λίγα λόγια, η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου αυξάνει τον ατομικό κίνδυνο για ανεργία, φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό και συνιστά τροχοπέδη για τη δια βίου μάθηση.

II. Στο επίπεδο της οικονομίας και της κοινωνίας γενικότερα, τα υψηλά ποσοστά πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου έχουν μακροχρόνιες επιπτώσεις στις κοινωνικές εξελίξεις και στην οικονομική ανάπτυξη. Τα άτομα που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο τείνουν να συμμετέχουν λιγότερο στις δημοκρατικές διαδικασίες και είναι λιγότερο ενεργοί πολίτες. Αντίθετα, η καινοτομία και η ανάπτυξη βασίζονται σε εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό όχι μόνον για τους τομείς υψηλής τεχνολογίας αλλά για όλη την οικονομία.

5. Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ 2020

Η στρατηγική για την Ευρώπη 2020 διαμορφώθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2010, προκειμένου να τεθούν οι στόχοι για την αντιμετώπιση της κρίσης, που έπληξε τις χώρες της ΕΕ, και να εξασφαλιστούν οι προϋποθέσεις για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη και για επίτευξη οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής. Στη στρατηγική για την Ευρώπη 2020, τρεις προτεραιότητες κατέχουν κεντρική θέση :

– Έξυπνη ανάπτυξη – με την ανάπτυξη μιας οικονομίας που βασίζεται στη γνώση και την καινοτομία.

– Βιώσιμη ανάπτυξη – με την προώθηση μιας πιο αποτελεσματικής στη χρησιμοποίηση των πόρων, πιο πράσινης και πιο ανταγωνιστικής οικονομίας.

– Ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς – με την ενίσχυση μιας οικονομίας με υψηλό ποσοστό απασχόλησης που εξασφαλίζει οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή.

Οι παραπάνω προτεραιότητες που αλληλοσυμπληρώνονται και αλληλοενισχύονται εκφράστηκαν από την ΕΕ μέσω πέντε πρωταρχικών στόχων.

1. Μείωση του ποσοστού Πρόωρης Εγκατάλειψης του Σχολείου και αύξηση του ποσοστού ολοκλήρωσης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης
2. Αύξηση των επενδύσεων σε έρευνα και ανάπτυξη
3. Αύξηση του ποσοστού απασχόλησης στις ηλικίες 20-64
4. Μείωση αριθμού ατόμων σε κατάσταση ή σε κίνδυνο φτώχειας ή αποκλεισμού
5. Αύξηση της συμμετοχής των Ανανεώσιμων Πηγών στο ενεργειακό ισοζύγιο, μείωση της κατανάλωσης ενέργειας και μείωση των εκπομπών αερίου του θερμοκηπίου.

Ο στόχος που αφορά τη συμμετοχή στην εκπαίδευση αντιμετωπίζει το πρόβλημα των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα τη σχολική εκπαίδευση, μειώνοντας το ποσοστό τους σε 10% από το 15% του 2010, αυξάνοντας παράλληλα το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 30-34 ετών που έχει ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση από 31% σε τουλάχιστον 40% το 2020. Ο στόχος που σχετίζεται με την εκπαίδευση είναι αλληλένδετος με όλους τους στόχους που έθεσε η στρατηγική 2020. Για παράδειγμα, τα καλύτερα επίπεδα εκπαίδευσης συμβάλλουν στην

απασχολησιμότητα και κατ' επέκταση η αύξηση των ποσοστών απασχόλησης συμβάλλει στη μείωση της φτώχειας. Παράλληλα, οι ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση συμβάλλουν στην επίτευξη οικονομικής και κοινωνικής συνοχής και στην έξυπνη και βιώσιμη ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς.

Οι στόχοι για την εκπαίδευση τέθηκαν διότι οι διαπιστώσεις για τις χώρες της ΕΕ ήταν αρνητικές: Το ένα τέταρτο του συνόλου των μαθητών αντιμετωπίζει δυσκολίες σε επίπεδο ανάγνωσης και ένας στους επτά νέους εγκαταλείπει την εκπαίδευση και την κατάρτιση πολύ πρόωρα. Επίσης, περίπου το 50% φτάνει σε μεσαίο επίπεδο δεξιοτήτων, αλλά το δυναμικό αυτό συχνά δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες της αγοράς εργασίας.

Η Σύσταση του Συμβουλίου της 28ης Ιουνίου 2011 αναφέρεται στην υποχρέωση των χωρών μελών να θέσουν σε εφαρμογή ολοκληρωμένη στρατηγική για τη μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου (ΠΕΣ), η οποία θα πρέπει να περιέχει σαφείς, συγκεκριμένους και μετρήσιμους στόχους και σημεία αναφοράς για κάθε βαθμίδα εκπαίδευσης και ομάδα ηλικιών, με χρονοδιαγράμματα εφαρμογής και εργαλεία για την παρακολούθηση της προόδου. Πρέπει, επίσης, να εφαρμοστεί και στρατηγική για τη μεταφορά πόρων και ευκαιριών στις πιο μειονεκτικές περιοχές με ολοκληρωμένες παρεμβάσεις που αποσκοπούν στην αντιμετώπιση των εδαφικών ανισοτήτων.

Οι στόχοι της στρατηγικής για την Ευρώπη 2020 μετασχηματίζονται σε εθνικούς στόχους και απαιτούν εθνικά σχέδια δράσης. Για αυτόν τον λόγο, ενσωματώθηκαν στο Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων για την Ελλάδα και στο Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) 2014-2020. Παράλληλα, οι εθνικοί στόχοι στον τομέα της εκπαίδευσης εξειδικεύτηκαν στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση (ΑΝΑΔΕΔΒΜ), το οποίο συμβάλλει αποφασιστικά στην επίτευξή τους.

Ειδικότερα, η τιμή - στόχος για το ποσοστό της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου στην Ελλάδα έχει τεθεί στο 9,7%. Ως τιμή βάσης - αναφοράς τέθηκε το 11,4%, ποσοστό στο οποίο μετρήθηκε η ΠΕΣ το έτος 2012. Το συγκεκριμένο ποσοστό είναι σημαντικά μικρότερο από τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για τα έτη 2011 και 2010 τα ποσοστά της ΠΕΣ στην Ελλάδα ήταν 13,1% και 13,7% αντίστοιχα. Αυτό σημαίνει ότι τα τελευταία χρόνια, παρά την κρίση και τα μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής, το ποσοστό της ΠΕΣ παρουσιάζει τάση μείωσης. Σημειώνεται ότι τα παραπάνω ποσοστά υπολογίστηκαν σύμφωνα με τη μεθοδολογία μέτρησης της ΠΕΣ από τη Eurostat και την Ελληνική Στατιστική Αρχή – ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Επομένως, απώτερος στόχος στο πλαίσιο της Ευρώπης 2020 είναι η αντιμετώπιση και η μείωση έως και εξάλειψη του φαινομένου της μαθητικής διαρροής. Πέρα από

την ιδιαίτερη σημασία που δίνεται από την ΕΕ στο ζήτημα της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου και τη συσχέτισή της με την απασχολησιμότητα και την ανάπτυξη, ανέκαθεν πρώτιστο μέλημα της ελληνικής πολιτείας αποτελεί η εξασφάλιση δωρεάν παιδείας για όλους τους Έλληνες (άρθρο 16 του Συντάγματος) και ως εκ τούτου, η εξασφάλιση ίσων ευκαιριών πρόσβασης στην εκπαίδευση.

6. Η ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΜΑΘΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΡΡΟΗΣ ΣΤΗ ΕΥΡΩΠΗ

Όπως και στην περίπτωση του ορισμού της ΠΕΣ⁴², αντίστοιχες δυσκολίες παρουσιάζονται στη διαμόρφωση ενός κοινά αποδεκτού μοντέλου ταυτοποίησης και μέτρησης της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου, πράγμα που έχει επιπτώσεις στον προσδιορισμό και την τεκμηρίωση των αιτιών που οδηγούν στη διαρροή, αλλά και των συνεπειών της για τα άτομα που διαρρέουν.

Υπενθυμίζουμε επιγραμματικά ότι:

- Σύμφωνα με τον ορισμό της Eurostat, άτομα που έχουν εγκαταλείψει πρόωρα το σχολείο θεωρούνται εκείνα που:
 - βρίσκονται στην ηλικιακή ομάδα 18-24 ετών,
 - έχουν εκπαίδευση το πολύ μέχρι και απολυτήριο του κατώτερου κύκλου της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, που αντιστοιχεί σε επίπεδο ISCED 2 (αντίστοιχο ελληνικού Γυμνασίου) ή σε βραχύ ISCED 3c,
 - δεν έχουν συμμετάσχει σε δραστηριότητες εκπαίδευσης και κατάρτισης τέσσερις εβδομάδες πριν από την ημέρα συλλογής των στοιχείων της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού.

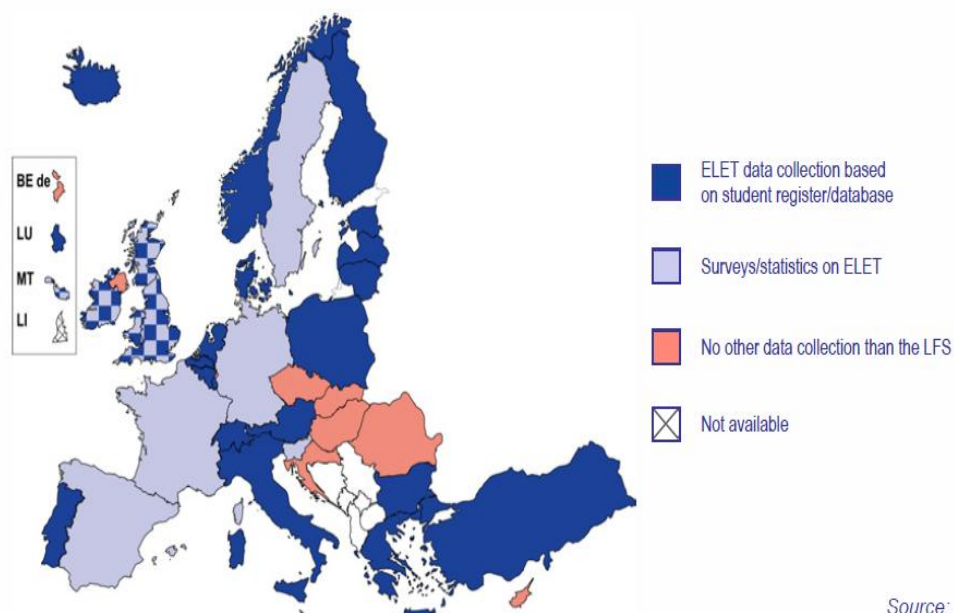
Ο στατιστικός δείκτης της ΠΕΣ υπολογίζεται με τη διαίρεση του αριθμού των ατόμων που εμπίπτουν στον παραπάνω ορισμό με το συνολικό πληθυσμό της ηλικιακής ομάδας, στην οποία διεξάγεται η Ευρωπαϊκή Έρευνα Εργατικού Δυναμικού (European Union Labour Force Survey - EU LFS) από την Εθνική Στατιστική Αρχή κάθε κράτους μέλους ή τον αρμόδιο φορέα υποψήφιου μέλους ή χώρας της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ).

- Όπως και στην περίπτωση των εθνικών ορισμών, πολλά κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μετρούν με διαφορετικούς τρόπους την ΠΕΣ, κάποιοι από τους οποίους είναι περιπτώσεις παραλλαγές της προσέγγισης της Eurostat ή του ΟΟΣΑ προσαρμοσμένες στα εθνικά πλαίσια εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης ή τις θεσμικές ή επιχειρησιακές δυνατότητες των φορέων που αναλαμβάνουν τη μέτρηση. Οι διαφοροποιήσεις παρουσιάζονται στο παρακάτω διάγραμμα.

⁴² Βλ. παραπάνω σ. 7-8.

Διάγραμμα - Πηγές μέτρησης για την παραγωγή των εθνικών δεδομένων που αφορούν την ΠΕΣ (εκτός από την EU LFS), 2013/14

Figure 1.3: Sources used for production of national data on early leaving (other than Eurostat LFS), 2013/14

Source: Eurydice.

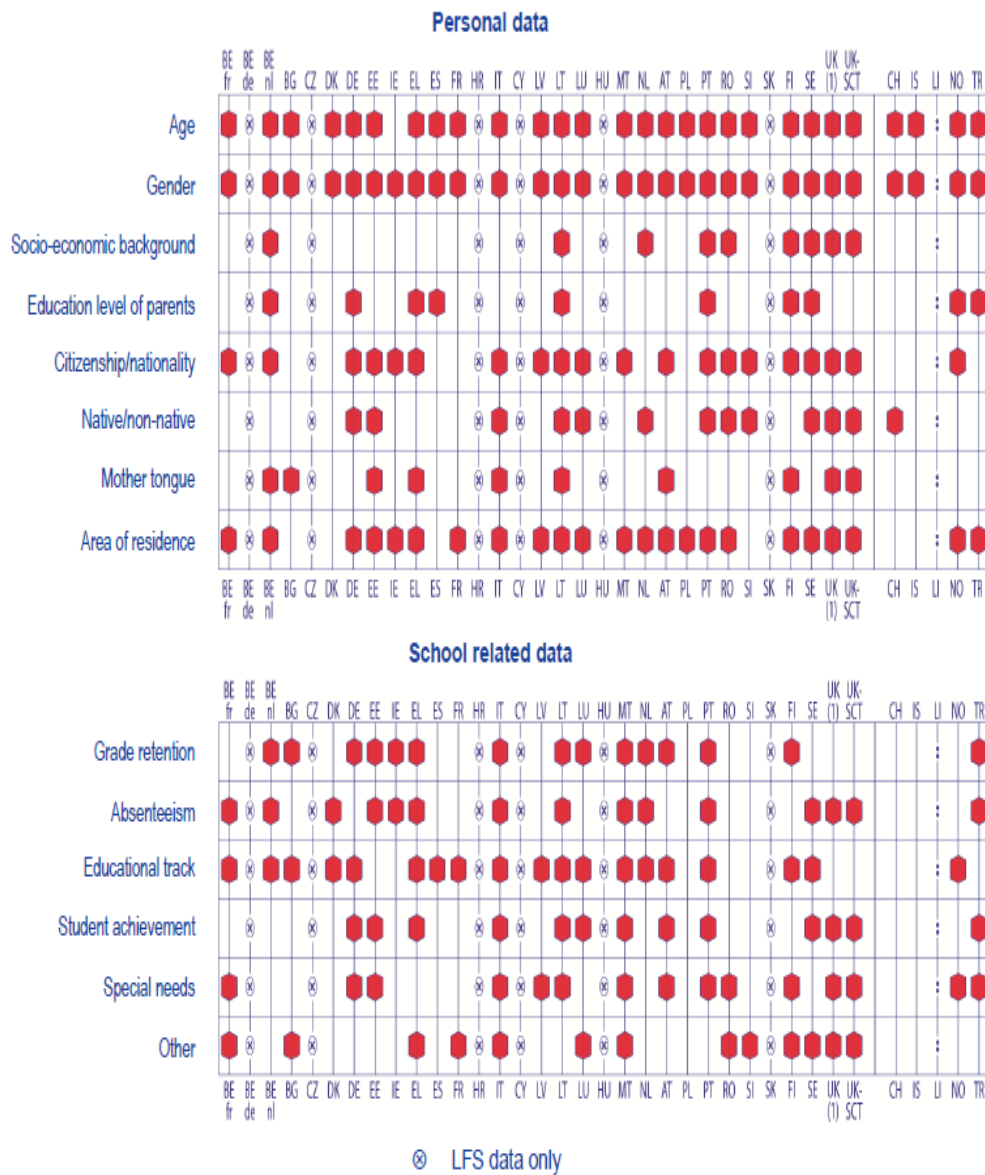
Πηγή: European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop (2014)

Μια σημαντική διαπίστωση της κοινής αναφοράς της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Eurydice και του CEDEFOP (“Tackling Early Leaving from Education and Training in Europe: Strategies, Policies and Measures”), από την οποία αντλήθηκε το παραπάνω διάγραμμα, είναι ότι σε όλα τα κράτη-μέλη, για τα οποία υπάρχουν αξιοποιήσιμα στοιχεία η συλλογή των δεδομένων που αφορούν την ΠΕΣ γίνεται κατά κύριο λόγο σε κεντρικό επίπεδο και στην πλειοψηφία των χωρών φτάνει και έως το επίπεδο του σχολείου. Σε κάθε περίπτωση φαίνεται ότι είναι σημαντικό τα δεδομένα να συλλέγονται όσο το δυνατόν εγγύτερα στις μετρούμενες ομάδες-στόχους.

Ιδιαίτερα χρήσιμο είναι το επόμενο διάγραμμα της ίδιας αναφοράς που δείχνει το είδος των δεδομένων που συλλέγονται και τις θεματικές τους. Πρόκειται για προσωπικά δεδομένα (ηλικία, φύλο, κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο, εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων, υπηκοότητα, ιθαγένεια, μητρική γλώσσα και τόπος κατοικίας) και σχολικά δεδομένα (επανάληψη τάξης, συστηματικές απουσίες, τύπος (track) εκπαίδευσης, επίδοση, ειδικές ανάγκες και άλλα).

Διάγραμμα – Κάλυψη δεδομένων για την Πρώρη Εγκατάλειψη της Εκπαίδευσης και Κατάρτισης – 2013/14

Figure 1.5: ELET data coverage, 2013/14

Source: Eurydice.

Πηγή: European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop (2014)

7. Η ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΜΑΘΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΡΡΟΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

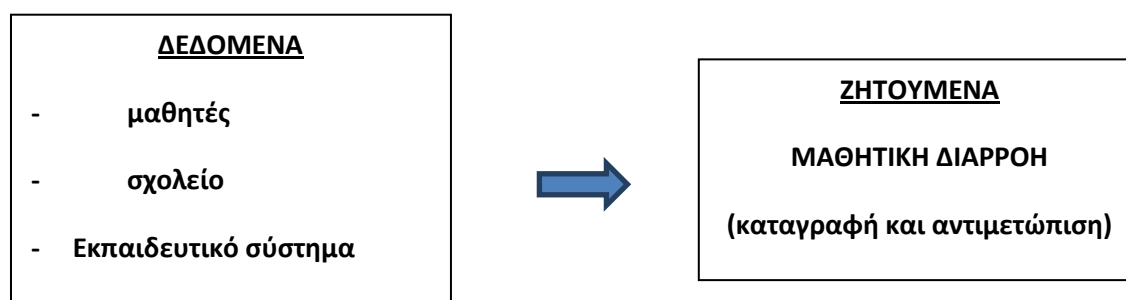
Στο πλαίσιο του Παρατηρητηρίου του ΙΕΠ και της ομάδας εργασίας, μετά τη συγκέντρωση εκτενούς βιβλιογραφίας, τη συνεργασία με αρμόδιους φορείς (ΚΑΝΕΠ ΓΣΕΕ, ΚΕΜΕΤΕ ΟΛΜΕ, ΕΛΣΤΑΤ, κ.τ.λ.) και την εκτενή μελέτη και ανάλυση του φαινομένου, καταγράφηκαν τα βασικά σημεία που κρίνονται απαραίτητα για την παρακολούθηση/καταγραφή της μαθητικής διαρροής, υπό μορφή έρευνας, και ακολουθεί η ανάλυση του περιεχομένου, της μεθοδολογίας και της οργάνωσής της.

7.1. Περιεχόμενο της έρευνας για την καταγραφή της μαθητικής διαρροής

Όπως έχει προαναφερθεί⁴³, με τον όρο «μαθητική διαρροή» νοείται η διαρροή του μαθητή από το σχολείο. Το παιδί, από την ηλικία από 5 ετών και άνω (νόμιμη ηλικία), λαμβάνει την ιδιότητα του μαθητή, από τη στιγμή που εγγράφεται στο σχολείο, και εξακολουθεί να την έχει σε όλη τη διάρκεια της πορείας του στην πρωτοβάθμια και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Επομένως, μαθητική διαρροή είναι η απομάκρυνση του μαθητή από το εκπαιδευτικό σύστημα (Α/θμια και Β/θμια Εκπ/ση) σε μία δεδομένη στιγμή. Άρα τα δεδομένα της έρευνας είναι τα εξής:

- μαθητές, μαθητικός πληθυσμός, μαθητικό δυναμικό
- εκπαιδευτικό σύστημα

και το ζητούμενο: η μαθητική διαρροή.

Είναι εύλογο ότι, για να είναι πλήρης και έγκυρη καταγραφή της μαθητικής διαρροής, προϋποτίθεται να καταγράφεται πλήρως στο πληροφοριακό σύστημα ο μαθητικός πληθυσμός της χώρας σε όλες τις δομές του εκπαιδευτικού μας

⁴³ Βλ. παραπάνω σ. 10.

συστήματος. Επίσης, σε περίπτωση αλλαγών στο εκπαιδευτικό σύστημα (π.χ. εισαγωγή νέων δομών, κατάργηση υπαρχουσών), το πληροφοριακό σύστημα καταγραφής στοιχείων χρειάζεται να επαναπροσαρμόζεται ad hoc και να επικαιροποιείται, όσον αφορά την καταγραφή των μαθητών.

Στο σημείο αυτό, κρίνεται σκόπιμη η σύντομη επισκόπηση της δομής του εκπαιδευτικού συστήματος σύμφωνα με το Δίκτυο «Ευρυδίκη»⁴⁴ ως εξής:

Η ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ 2014-15. Υπουργείο Πολιτισμού Παιδείας και Θρησκευμάτων

ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ																		ΗΛΙΚΙΑ									
4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18													
0		1			2			3			4			5													
ISCED 0		ISCED 1			ISCED 2			ISCED 3			ISCED 4			ISCED 5													
ΠΡΟΣΧΩΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΠΡΟΝΗΠΙΟ	ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΠΡΟΣΧΩΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ - ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΔΗΜΟΤΙΚΟ											ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ (ΑΝΩΤΕΡΗ) ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΥΜΝΑΣΙΟ			ΜΕΤΑ-ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ (ΑΝΩΤΕΡΗ) ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ			ΜΕΤΑ-ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ (ΑΝΩΤΕΡΗ) ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ			ΜΕΤΑ-ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΙΕΚ - ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ			ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ		
ΕΙΔΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ																											

Η Εκπαίδευση στην Ελλάδα είναι υποχρεωτική για όλα τα παιδιά μεταξύ των ηλικιών 4 - 15. Περιλαμβάνει το Νηπιαγωγείο/ISCED 0 (4-6), την Πρωτοβάθμια/ISCED 1 (Δημοτικό) και την κατώτερη Δευτεροβάθμια/ISCED 2 (Γυμνάσιο). Η διάρκεια φοίτησης στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση (Δημοτικό) είναι εξαετής, με ηλικία εισόδου το 6ο έτος. Ο τύπος σχολείων (από 1/θέσια-12θέσια) εξαρτάται από τον αριθμό των μαθητών. Παράλληλα προς τα κοινά Νηπιαγωγεία και Δημοτικά λειτουργούν και Ολοήμερα σχολεία, τα οποία έχουν διευρυμένο ωράριο λειτουργίας και εμπλουτισμένο Αναλυτικό Πρόγραμμα (ΕΑΕΠ). Η Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση στην Ελλάδα χωρίζεται σε δύο κύκλους: στην υποχρεωτική Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και τη μη υποχρεωτική Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Υποχρεωτική Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση προσφέρεται στη χαμηλότερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (ημερήσιο-εσπερινό Γυμνάσιο) και είναι

⁴⁴ Βλ. <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Greece:Overview>

διάρκειας τριών χρόνων. Η Δευτεροβάθμια μη υποχρεωτική εκπαίδευση διακρίνεται σε: α) Γενική Εκπαίδευση, που προσφέρεται στα Γενικά Λύκεια (ημερήσια-εσπερινά ΓΕΛ, τριετούς και τετραετούς φοίτησης αντίστοιχα) και β) την επαγγελματική εκπαίδευση που προσφέρεται στα Επαγγελματικά Λύκεια (ημερήσια-εσπερινά ΕΠΑΛ, τριετούς και τετραετούς φοίτησης αντίστοιχα) ή σε Επαγγελματικές Σχολές-ΕΠΑΣ με φοίτηση δύο ετών. Σημειώνουμε ότι οι 106 δημόσιες ΕΠΑΣ καταργήθηκαν από τον Σεπτέμβρη του 2014 (με βάση τον Νόμο 4186/2013)⁴⁵.

Με τον Νόμο 4186/2013, οι Σχολές Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΣΕΚ) συστάθηκαν με σκοπό την παροχή αρχικής επαγγελματικής κατάρτισης τριών χρόνων σε αποφοίτους της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Δεν ανήκουν στην τυπική εκπαίδευση και δεν πληρούν το ISCED3. Σύμφωνα με τον Ν. 4186/2013, οι Σχολές Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΣΕΚ) δύνανται να λειτουργούν υπό την αιγίδα του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, καθώς και άλλους φορείς, όπως τον ΟΑΕΔ και διάφορα υπουργεία (Υπουργείο Τουρισμού, Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων). Οι ΣΕΚ του ΥΠΟΠΑΙΘ που λειτούργησαν κατά το σχολ. έτος 2014-2015 είναι τέσσερις συνολικά.

Τα Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΙΕΚ) παρέχουν Μετα-Δευτεροβάθμια (μετά το ISCED 3) μη-Ανώτατη Εκπαίδευση και λειτουργούν σε μη επίσημο πλαίσιο της εκπαίδευσης. Τα ΙΕΚ έχουν σκοπό την παροχή υπηρεσιών αρχικής επαγγελματικής κατάρτισης και, μέχρι την ψήφιση του Ν.4186/2013, απευθύνονταν σε αποφοίτους Γυμνασίου (μετά τη συμπλήρωση του 18^{ου} έτους της ηλικίας τους) και Λυκείου⁴⁶. Με την ψήφιση του Ν. 4186/2013, ορίστηκε ότι όσοι εγγράφονται στα ΙΕΚ πρέπει να διαθέτουν απολυτήριο Λυκείου⁴⁷. Επομένως, από το σχολ. έτος 2016-17 τα ΙΕΚ δε θα επηρεάζουν τον Δείκτη της Πρόωρης Εγκατάλειψης του Σχολείου (ΠΕΣ), αφού οι φοιτούντες σε αυτά θα πρέπει να έχουν ολοκληρώσει το ISCED3 υποχρεωτικά⁴⁸.

Επομένως, στο πλαίσιο του ΥΠΟΠΑΙΘ, η καταγραφή της μαθητικής διαρροής κατά τύπο σχολείου αφορά:

- ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΑ / ΔΗΜΟΤΙΚΑ / ΓΥΜΝΑΣΙΑ / ΓΕΝΙΚΑ ΛΥΚΕΙΑ / ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΑ ΛΥΚΕΙΑ

⁴⁵ Ωστόσο, στον πρόσφατο Νόμο που ψηφίστηκε στις 12-5-2015 «Επείγοντα μέτρα για την Πρωτοβάθμια, Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και άλλες διατάξεις» (άρθρο 6), οι καταργηθείσες (από τον Ν. 4186/13) ειδικότητες των ΕΠΑΣ επανασυστάθηκαν.

⁴⁶ Βλ. <http://www.gsae.edu.gr/el/epaggelmatiki-katartisi/i-e-k-institoyta-epaggelmatikis-katartisis>

⁴⁷ Στον Ν. 4186/2013, άρθρο 23, αναφέρεται: « (...) η παροχή υπηρεσιών αρχικής επαγγελματικής κατάρτισης σε αποφοίτους δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και αποφοίτους Σ.Ε.Κ. ».

⁴⁸ Στη Μετα-Δευτεροβάθμια μη-Ανώτατη Εκπαίδευση πλαίσιο λειτουργούν εξάλλου και κολλέγια που παρέχουν μη τυπική μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση και κατάρτιση, τα οποία επίσης δε συμμετέχουν στον Δείκτη ΠΕΣ.

- ΔΟΜΕΣ ΠΟΥ ΕΠΟΠΤΕΥΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΗ ΓΓΔΒΜ (οι οποίες απευθύνονται και σε άτομα ηλικίας 18-24 ετών), όπως είναι τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, τα Ιερατικά σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, τα Κέντρα Διά Βίου Μάθησης (Κ.Δ.Β.Μ.), οι Σχολές Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΣΕΚ) και τα Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΙΕΚ).

Ειδικότερες παράμετροι που πρέπει να ληφθούν υπόψη είναι η διάκριση δημόσιων και ιδιωτικών σχολείων (νηπιαγωγείων / δημοτικών / γυμνασίων / ΓΕΛ / ΕΠΑΛ), η διάκριση ημερησίων / εσπερινών (Γυμνασίων, ΓΕΛ, ΕΠΑΛ), τα ειδικά σχολεία (ΣΜΕΑΕ: ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ, ΓΥΜΝΑΣΙΑ, ΓΕΛ & ΤΕΕ, ΕΠΑΛ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ, ΕΕΓ, ΕΕΛ, ΕΕΕΕΚ), τα γενικά σχολεία με παράλληλη στήριξη, τα εκκλησιαστικά σχολεία (Γ/ΣΙΟ & ΛΥΚΕΙΟ), τα μουσικά σχολεία (Γ/ΣΙΟ & ΛΥΚΕΙΟ), τα καλλιτεχνικά σχολεία (Γ/ΣΙΟ & ΛΥΚΕΙΟ), τα ξένα σχολεία (σύμφωνα με τον Ν. 4186/2013, ΑΡΘΡΟ 35, ΠΑΡ. 8), τα σχολεία του εξωτερικού, κ.τ.λ.

Συγκεφαλαιώνοντας:

- στο πλαίσιο της στρατηγικής του ΥΠΟΠΑΙΘ για τη μαθητική διαρροή και την ΠΕΣ, θεωρείται απαραίτητο να καταγράφεται όλος ο μαθητικός πληθυσμός ηλικίας από 5 (προνήπια) -6 (νήπια) μέχρι και 18 ετών, ο οποίος φοιτά σε εκπαιδευτικές δομές του ΥΠΟΠΑΙΘ.
- στο πλαίσιο της στρατηγικής του ΥΠΟΠΑΙΘ για τη μαθητική διαρροή και την ΠΕΣ, πρέπει, με συνεργασία με τους αντίστοιχους φορείς, αποτυπώνονται στο πληροφοριακό σύστημα και οι εκπαιδευτικές δομές άλλων Υπουργείων (π.χ. Εργασίας) εκτός ΥΠΟΠΑΙΘ (π.χ. ΕΠΑΣ Μαθητείας ΟΑΕΔ, ΣΕΚ ΟΑΕΔ, κ.τ.λ.), καθώς και οι ιδιωτικές σχολές (π.χ. ιδιωτικές ΕΠΑΣ), στις οποίες μπορεί να γραφεί ο μαθητής μετά το Γυμνάσιο.
- στο ευρύτερο πλαίσιο μιας εθνικής συνεκτικής (comprehensive) στρατηγικής για την αντιμετώπιση της ΠΕΣ, χρειάζεται να συνδεθεί ο μαθητικός πληθυσμός με τον υπαρκτό πληθυσμό κάθε ηλικιακής ομάδας (μέσω του Εθνικού Δημοτολογίου).

7.2. Μεθοδολογία της έρευνας

7.2.1. Γενική παρουσίαση

ι) Σχετικά με την καταγραφή της μαθητικής διαρροής

Όπως αναφέρθηκε εκτενέστερα παραπάνω⁴⁹, οι έρευνες του Π.Ι. βασίζονται στη μέθοδο της κοόρτης. Από την άλλη μεριά, η ΕΛΣΤΑΤ στο πλαίσιο της έρευνας για το εργατικό Δυναμικό (πάνω στην οποία βασίζεται ο Δείκτης ΠΕΣ) διεξάγει στατιστική έρευνα σε δείγμα πληθυσμού 18-24 ετών. Πέρα από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, η ΕΛΣΤΑΤ συλλέγει πρωτογενή στοιχεία, τα οποία αναφέρονται σε πλήθος πληροφοριών σχετικά με τους μαθητές σε επίπεδο νομού μέσω ερωτηματολογίων που διανέμει κάθε χρόνο στα σχολεία. Αξίζει να παρατηρήσουμε, όμως, ότι σε έρευνές της, η ΕΛΣΤΑΤ συνδέει τον μαθητικό πληθυσμό με τον αναμενόμενο πληθυσμό της αντίστοιχης ηλικίας, όπως αυτός προκύπτει από τα στοιχεία απογραφής του πληθυσμού που διαθέτει, και παρακολουθεί χρονοσειρές. Το γεγονός κρίνεται σωστό, γιατί παρόλο που δεν είναι «μαθητική διαρροή», αφού το παιδί δεν εγγράφηκε ποτέ, και άρα δεν έγινε μαθητής, συνιστά όμως «σχολική» διαρροή και ΠΕΣ, γιατί το παιδί αυτό διέρρευσε από το εκπαιδευτικό σύστημα πριν καν εγγραφεί στο νηπιαγωγείο, παρά την υποχρεωτικότητα της εκπαίδευσης (π.χ. παιδιά Ρομά). Στο πλαίσιο ενός συνεκτικού στρατηγικού σχεδιασμού για την ΠΕΣ, επιβάλλεται να γίνει σύνδεση του πληθυσμού μιας ηλικιακής μονάδας (με βάση τα στοιχεία απογραφής του πληθυσμού ή το εθνικό δημοτολόγιο) με τον μαθητικό πληθυσμό. Η σχολική ζωή των μαθητών, άλλωστε, ενδέχεται να ξεκινά από την ηλικία των 2,5 ετών (προσχολική εκπαίδευση) σε ιδρύματα (ιδιωτικά και δημόσια), τους λεγόμενους Βρεφονηπιακούς Παιδικούς Σταθμούς, και συνεχίζεται στα Νηπιαγωγεία. Η ευρωπαϊκή εμπειρία καταδεικνύει την έμφαση που δίνεται στην Προσχολική Αγωγή και Εκπαίδευση (ECEC), γεγονός που σχετίζεται άμεσα και με την ΠΕΣ⁵⁰, καθώς αποτελεί προληπτικό μέτρο για την αντιμετώπισή της, αλλά και αποτελεί γενικότερο ευρωπαϊκό και εθνικό στόχο, όπως αποτυπώνεται στο νέο ΕΠ.

Από τη μέχρι τώρα εμπειρία, γίνεται εμφανές ότι, για να καταστεί έγκαιρη, πλήρης και αποτελεσματική η παρακολούθηση της μαθητικής διαρροής, κρίνεται απαραίτητη η διεξαγωγή **απογραφικής έρευνας** με δείγμα το **σύνολο του μαθητικού πληθυσμού της χώρας**, ώστε να είναι όσο το δυνατό πληρέστερη η

⁴⁹ Βλ. παραπάνω σ. 12 & 16.

⁵⁰ Βλ. European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop, 2014. Tackling Early Leaving from Education and Training in Europe: Strategies, Policies and Measures. Eurydice and Cedefop Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, σ. 60 «Most countries in Europe, moreover, have policies and measures of a structural nature, which contribute to the prevention of early leaving. These include promoting access to high quality early childhood education and care (ECEC) and improving teaching and learning generally in schools».

καταγραφή της μαθητικής διαρροής. Στο πλαίσιο αυτό, για να μπορέσει να εξασφαλιστεί η αξιοπιστία των στοιχείων, είναι απαραίτητη η μοναδικοποίηση του μαθητή με προσωπικό αριθμό μητρώου, όπως θα αναλυθεί εκτενέστερα παρακάτω.

Μετά την **ποσοτική** έρευνα και τη συλλογή των στοιχείων, θα ακολουθήσει στατιστική ανάλυσή τους, ενώ στο πλαίσιο του Παρατηρητηρίου του ΙΕΠ έχει προγραμματιστεί να διεξαχθούν και **ποιοτικές** έρευνες για την περαιτέρω ανάλυση του φαινομένου (π.χ. σύνδεση με την υποεπίδοση και τη σχολική αποτυχία, τη στάση των μαθητών απέναντι στο σχολείο και σε ορισμένα μαθήματα, π.χ. μαθηματικά, κ.τ.λ.).

ii) Σχετικά με την αντιμετώπιση της μαθητικής διαρροής

Όσον αφορά την αντιμετώπιση, θα ακολουθηθούν οι βασικές αρχές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, όπως αποτυπώνονται στο European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop, 2014. Tackling Early Leaving from Education and Training in Europe: Strategies, Policies and Measures. Eurydice and Cedefop Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, σ. European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop, 2014⁵¹. Tackling Early Leaving from Education και συνοψίζονται στα εξής:

1. Η **πρόληψη** επιδιώκει να αποτρέψει τη δημιουργία των συνθηκών εντός των οποίων μπορεί να ξεκινήσει η διαδικασία της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου, με μέτρα όπως: αύξηση της συμμετοχής σε καλής ποιότητας προσχολική εκπαίδευση, πρόσβαση σε υψηλής ποιότητας υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας, συστηματική γλωσσική υποστήριξη των παιδιών από οικογένειες μεταναστών, αύξηση της δυνατότητας μετακίνησης μεταξύ των εκπαιδευτικών οδών και με την αύξηση της ποιότητας και του κύρους της επαγγελματικής εκπαίδευσης, κ.τ.λ.

2. Η **παρέμβαση** αντιμετωπίζει τις δυσκολίες σε ένα πρώιμο στάδιο, με σκοπό να αποτρέψει να οδηγήσουν στην εγκατάλειψη του σχολείου. Τα μέτρα παρέμβασης είναι δυνατόν να επικεντρώνονται στο σύνολο του σχολείου ή να απευθύνονται σε μαθητές που αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο να διακόψουν την εκπαίδευση ή την κατάρτιση, με μέτρα όπως βελτίωση της ατμόσφαιρας που επικρατεί στο σχολείο και δημιουργία υποστηρικτικού μαθησιακού περιβάλλοντος, συστήματα έγκαιρης προειδοποίησης και καλύτερη συνεργασία με τους γονείς, δημιουργία δικτύων με εξωσχολικούς παράγοντες (οργανώσεις νέων, κοινωνικές υπηρεσίες, τοπικούς τομείς ανάπτυξης, ομάδες για την καταπολέμηση των ναρκωτικών κτλ) και πρόσβαση σε τοπικά δίκτυα, κ.ά. Η μεγαλύτερη συμμετοχή των

⁵¹ Βλ. σ. 51-66.

περιφερειών στην κατάρτιση των μέτρων κατά της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου και ο καθορισμός κινήτρων μπορεί να αποδειχθεί επιτυχής. Η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου δεν αποτελεί αποκλειστικά σχολικό πρόβλημα και οι αιτίες της πρέπει να αντιμετωπιστούν με ένα φάσμα κοινωνικών πολιτικών, πολιτικών για τη νεολαία, την οικογένεια, την υγεία, την τοπική κοινωνία, την απασχόληση καθώς και εκπαιδευτικών πολιτικών.

3. Η **αντιστάθμιση** δημιουργεί νέες ευκαιρίες για να επανενταχθούν στο σύστημα εκπαίδευσης και κατάρτισης, όσοι το εγκατέλειψαν πρόωρα (π.χ. σχολεία δεύτερης ευκαιρίας, Λύκεια δεύτερης ευκαιρίας)⁵².

Γενικά, η πρόληψη της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου χρειάζεται να αρχίζει όσο γίνεται νωρίτερα μέσω της υποστήριξης της μάθησης των παιδιών και της αποφυγής συνθηκών που ενδεχομένως θα προκαλούσαν πρόωρη εγκατάλειψη, όπως η επιβολή σε έναν μαθητή της επανάληψης ενός σχολικού έτους και η μη παροχή της κατάλληλης αρωγής σε παιδιά με διαφορετικές μητρικές γλώσσες. Αποτελεί ακόμα πρόκληση τα σχολεία να μπορέσουν να ανταποκριθούν στους διαφορετικούς τρόπους μάθησης των μαθητών και να βοηθήσουν τους δασκάλους να ανταποκριθούν στις ποικίλες ανάγκες ομάδων μαθητών με διαφορετικές ικανότητες. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να υπάρχουν εξατομικευμένες και ευέλικτες μαθησιακές διαδικασίες για όσους προτιμούν να μαθαίνουν «μέσω της πράξης» και για τους οποίους αποτελούν κίνητρο οι ενεργητικές μορφές μάθησης. Τέλος, τα μέτρα παρέμβασης θα πρέπει να αντιμετωπίζουν ταχέως και αποτελεσματικά τις εμφανιζόμενες δυσχέρειες, όπως είναι οι απουσίες και οι χαμηλές επιδόσεις .

⁵² Βλ. όπ. παρ. σ. 62.

7.2.2. Μεθοδολογία υπολογισμού μαθητικής διαρροής

Η προτεινόμενη μεθοδολογία για τον υπολογισμό της μαθητικής διαρροής βασίζεται στη μέθοδο της κοόρτης σε συνδυασμό με τη χρήση ενός μοναδικού κωδικού αριθμού για κάθε μαθητή καθ' όλη τη διάρκεια της φοίτησής του. Σύμφωνα με το συγκεκριμένο σύστημα, καταγράφεται ένα μοναδικό σύνολο μαθητών (αποτελούμενο από διακριτές μονάδες) για κάθε τάξη του συνόλου των σχολείων της χώρας, τη δεδομένη χρονική στιγμή. Αυτό το μοναδικό σύνολο μαθητών παρακολουθείται για το επόμενο χρονικό διάστημα, μέχρι την ολοκλήρωση της φοίτησής τους, ανεξάρτητα από τον τύπο εκπαίδευσης (γενική – επαγγελματική) και από τον τύπο του σχολείου (δημόσιο ή ιδιωτικό, ημερήσιο ή εσπερινό, κτ.λ).

Για την παρακολούθηση και τη μέτρηση της μαθητικής διαρροής τίθενται συγκεκριμένα χρονικά ορόσημα, στα οποία μετράμε τον μαθητικό πληθυσμό υπολογίζοντας στη συνέχεια τις διαφοροποιήσεις του. Τα χρονικά ορόσημα τοποθετούνται στις σαράντα (40) ημερολογιακές ημέρες μετά την έναρξη κάθε σχολικής χρονιάς, περίπου στα τέλη Οκτωβρίου. Η διαφορά ανάμεσα στο πλήθος των μαθητών ενός μοναδικού συνόλου που φοιτούν σε ένα δεδομένο χρονικό ορόσημο και στο πλήθος των μαθητών που φοιτούν στο αμέσως επόμενο χρονικό ορόσημο συνιστά μαθητική διαρροή. Ο λόγος της διαφοράς αυτής ως προς το αρχικό πλήθος των μαθητών είναι **το ποσοστό της μαθητικής διαρροής ή ο δείκτης μαθητικής διαρροής**.

Αυτό που εξετάζεται κάθε φορά είναι η απρόσκοπτη συνέχιση της φοίτησης, ανεξάρτητα αν είναι επαναλαμβανόμενη (επανάληψη τάξης) ή αν εξακολουθεί να είναι στον ίδιο τύπο εκπαίδευσης και σχολείου.

Η ορθή καταγραφή του μαθητικού πληθυσμού είναι ένα ζήτημα πολυπαραγοντικό και όχι τόσο εύκολο, όσο αρχικά μπορεί να εμφανίζεται, καθώς υπάρχει ο κίνδυνος να συγκρίνονται μεγέθη που δεν είναι ομοειδή. Το πλήθος των μαθητών ενός δεδομένου συνόλου πρέπει κάθε φορά να φιλτράρεται σε σχέση με μια σειρά από παράγοντες που επηρεάζουν τη φοίτηση, όπως είναι η μετοίκηση, η σχολική αποτυχία, η μετανάστευση από και προς τη χώρα, οι ασθένειες κ.λ.π. Οι μαθητές, λόγω χάρη που μεταναστεύουν με τις οικογένειές τους στο εξωτερικό, τυπικά αποτελούν μαθητική διαρροή. Στην πραγματικότητα όμως, το Υπουργείο Παιδείας δεν μπορεί να λάβει μέτρα εντός του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, για να αποτρέψει αυτού του είδους τη μαθητική διαρροή. Είναι ένα ζήτημα γενικότερης κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής.

Κρίνεται σκόπιμο να περιγράψουμε παρακάτω τη διαδικασία υπολογισμού της μαθητικής διαρροής με ένα παράδειγμα:

Υποθέτουμε ότι στο τέλος Οκτωβρίου του 2014 φοιτούν στην Α' τάξη του Γυμνασίου στα σχολεία όλης της χώρας 100.000 μαθητές (X). Για το σύστημα στο οποίο καταγράφονται αυτοί οι μαθητές αποτελούν διακριτές μοναδικές οντότητες καθώς τους έχει αποδοθεί μοναδικός κωδικός αριθμός (ID). Από το σύνολο αυτών των μαθητών, τον Οκτώβριο του 2015:

Οι 91.000 φοιτούν στη Β' Γυμνασίου (X1)

Οι 2.000 απορρίφθηκαν για διάφορους λόγους και επαναλαμβάνουν την τάξη φοιτώντας στην Α' Γυμνασίου (X2)

Οι 3.500 απορρίφθηκαν για διάφορους λόγους και διέκοψαν τη φοίτηση (X3)

Οι 2.500 διέκοψαν τη φοίτηση για διάφορους λόγους (X4)

Οι 1.000 εγκαταλείπουν τη χώρα με τις οικογένειές τους (X5)

Άλλοι 2.500 μαθητές φοιτούν στη Β' Γυμνασίου με νέα εγγραφή (X6 - μετανάστες, παλιννοστούντες, αλλοδαποί).

1.500 μαθητές απορρίφθηκαν για διάφορους λόγους και επαναλαμβάνουν τη Β' Γυμνασίου (X7)

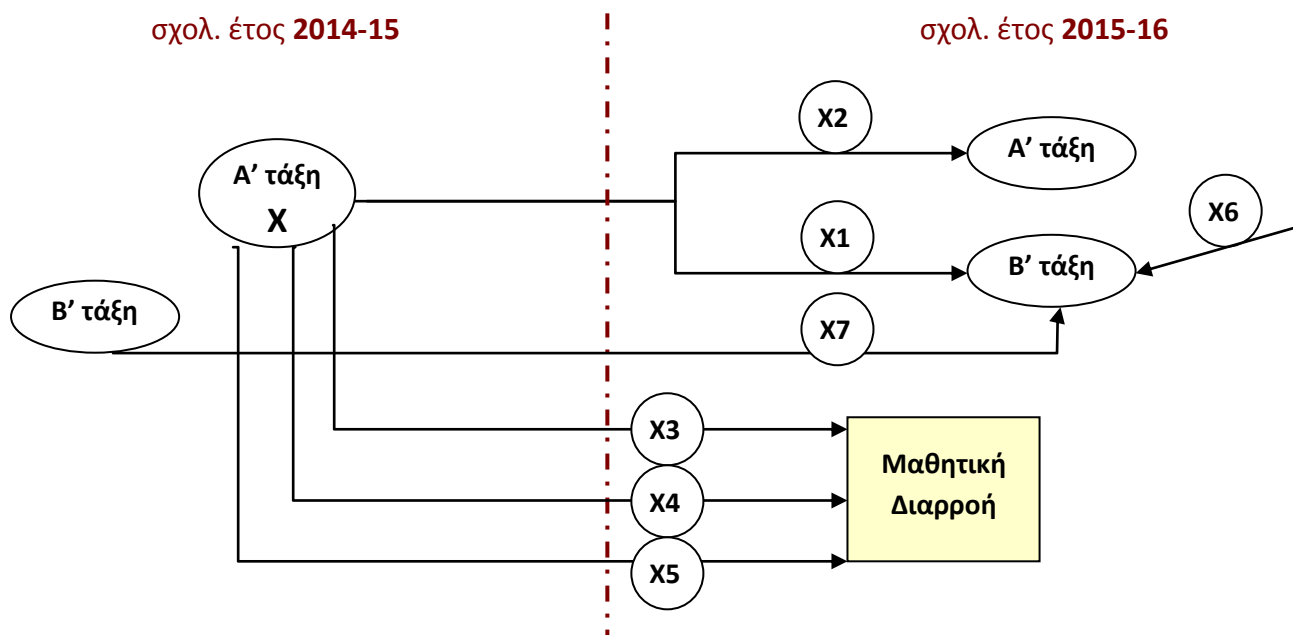
Με αυτά τα δεδομένα η μαθητική διαρροή είναι: $X3+X4+X5 = 3.500+2.500+1.000 = 7.000$ μαθητές ή ποσοστό 7% του αριθμού των μαθητών της Α' τάξης το 2014.

Η μέτρηση της μαθητικής διαρροής για την επόμενη τάξη επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο. Η αρχική ομάδα πληθυσμού έχει πλέον διαφοροποιηθεί και διαμορφώνεται μια διαφορετική τιμή βάσης για τη μέτρηση του δείκτη της διαρροής στη Β' τάξη: $X1+X6+X7 = 91.000+2.500+1.500 = 95.000$ μαθητές.

Με αυτόν τον τρόπο, φαινόμενα όπως είναι η αλλαγή κατοικίας ενός μαθητή ή η μετεγγραφή από ιδιωτικό σε δημόσιο, δεν επηρεάζουν τον ακριβή υπολογισμό του δείκτη διαρροής. Εννοείται ότι αυτή είναι μια αδρομερής περιγραφή της μεθοδολογίας που προτείνεται να εφαρμοστεί, καθώς οι μετρήσεις θα εξειδικεύονται στο φύλο του μαθητή, στη γεωγραφική περιοχή, στους λόγους απόρριψης (X2 και X3), κ.λπ. Από αυτού του είδους τις μετρήσεις για τους λόγους απόρριψης, που συνήθως είναι η ελλιπής φοίτηση, οι κακές επιδόσεις ή σπάνια η διαγωγή, μπορούν να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα για τη σχέση που έχει η σχολική αποτυχία με τη μαθητική διαρροή.

σχολ. έτος 2014-15

σχολ. έτος 2015-16

(X): Αρχικός πληθυσμός - μαθητές που φοιτούν στην Α' τάξη

(X1): μαθητές που φοιτούν στη Β' τάξη την επόμενη χρονιά

(X2): μαθητές που επαναλαμβάνουν την Α' τάξη

(X3): μαθητές που απορρίφθηκαν και διέκοψαν τη φοίτηση

(X4): μαθητές που διέκοψαν τη φοίτηση

(X5): μαθητές που μετανάστευσαν

(X6): μετανάστες, παλιννοστούντες, αλλοδαποί μαθητές νέες εγγραφές στη Β' τάξη.

(X7): μαθητές που επαναλαμβάνουν την Β' Γυμνασίου την επόμενη χρονιά

7.2.3. Πλεονεκτήματα του δείκτη μαθητικής διαρροής (ΔΜΔ).

Η χρήση του δείκτη της μαθητικής διαρροής (ΜΔ) έναντι του δείκτη της Πρόωρης Εγκατάλειψης του Σχολείου (ΠΕΣ) παρουσιάζει σημαντικά πλεονεκτήματα:

- Ο δείκτης σχολικής διαρροής είναι απογραφικός στο σύνολο του μαθητικού πληθυσμού της χώρας, και όχι στατιστικός. Συνεπώς, η πληροφορία που εμπεριέχει είναι ακριβέστερη, χωρίς να υπόκειται στο περιορισμό του στατιστικού λάθους.
- Ο δείκτης μαθητικής διαρροής μπορεί να μετρηθεί σε επίπεδο περιφέρειας, νομού δήμου, ακόμα και σχολείου.
- Ο δείκτης μαθητικής διαρροής έχει αμιγώς εκπαιδευτικό χαρακτήρα, διότι για παράδειγμα υπολογίζει ως διαρρέοντες τους μαθητές που, μολονότι εγκατέλειψαν το σχολείο, παρακολούθησαν ένα πρόγραμμα κατάρτισης ένα μήνα πριν από τη μέτρηση (δείκτης ΠΕΣ).
- Η πληροφορία για τη διαρροή παρέχεται τη χρονική περίοδο που συμβαίνει, οπότε υπάρχει το περιθώριο της λήψης άμεσων παρεμβατικών μέτρων.
- Ο δείκτης μαθητικής διαρροής με τη μεθοδολογία που υπολογίζεται δίνει τη δυνατότητα να συλλεχθούν πληροφορίες για τα αίτια της διαρροής και κατά συνέπεια να εξαχθούν συμπεράσματα για το είδος των μέτρων προληπτικού και παρεμβατικού χαρακτήρα που πρέπει να εφαρμοστούν για την αντιμετώπισή της
- Μια μεταβολή στο δείκτη της μαθητικής διαρροής έχει ούτως ή άλλως επίπτωση –όχι απαραίτητα ανάλογη – και στον δείκτη της Πρόωρης Εγκατάλειψης του Σχολείου.

Από την άλλη πλευρά, ο δείκτης Πρόωρης Εγκατάλειψης του Σχολείου που έχει υιοθετήσει η EUROSTAT και μετράει η ΕΛ.ΣΤΑΤ, αναδεικνύεται ουσιαστικά ως η μοναδική επιλογή, όταν είναι απαραίτητη η σύγκριση των στοιχείων με τα αντίστοιχα των υπόλοιπων μελών της Ένωσης, αλλά και με τις τιμές - στόχους που τίθενται. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αιτείται ρητά μια κοινή αντίληψη των χωρών μελών της ΕΕ σχετικά με τα πρότυπα μέτρησης και τους ορισμούς που σχετίζονται με το πρόβλημα των μαθητών που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι τα εθνικά δεδομένα είναι συγκρίσιμα και διαθέτουν την απαραίτητη ποιότητα. Μόνο με τον τρόπο αυτό, μπορεί να καταστεί δυνατή η συστηματική παρακολούθηση της επίδοσης κάθε κράτους μέλους και να διαπιστωθεί αν οι προτεραιότητες της στρατηγικής της Ευρώπης 2020 τηρούνται πραγματικά.

7.2.4. Συσχέτιση δεικτών μαθητικής διαρροής (ΔΜΔ) και πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου (ΠΕΣ)

Παρά τα πλεονεκτήματα που παρουσιάζει ο δείκτης της μαθητικής διαρροής, οι ελληνικές αρχές είναι υποχρεωμένες να χρησιμοποιούν τον δείκτη της Πρόωρης Εγκατάλειψης του Σχολείου, όταν πρέπει να συγκρίνονται τα στοιχεία με αυτά άλλων χωρών της Ε.Ε. και με τους ευρωπαϊκούς μέσους όρους. Η ανάγκη για συγκρισιμότητα των στοιχείων δεν απέτρεψε την Ευρωπαϊκή Επιτροπή από το να εγκρίνει τη συμπερίληψη δεικτών μαθητικής διαρροής στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση. Συγκεκριμένα, ο δείκτης εκρών που έχει τεθεί είναι «Αριθμός σχολείων στα οποία το ποσοστό ΠΕΣ μειώθηκε κατά τουλάχιστον 20% του αρχικού». Είναι προφανές ότι ως ΠΕΣ στην προκειμένη περίπτωση εννοείται ο δείκτης μαθητικής διαρροής. Δεδομένου του ορισμού και του τρόπου μέτρησης της ΠΕΣ από την ΕΛ.ΣΤΑΤ, ο υπολογισμός της σε επίπεδο σχολείου είναι σχεδόν αδύνατος.

Από παλαιότερες έρευνες και μελέτες που έχουν εκπονηθεί στην Ελλάδα (π.χ. του Π.Ι.), προκύπτει ότι ο δείκτης της μαθητικής διαρροής μπορεί να συσχετιστεί με τον δείκτη της ΠΕΣ, χωρίς όμως η σχέση των δύο δεικτών να έχει ποσοτικοποιηθεί. Μάλιστα, στις μετρήσεις σε άτομα με εκπαιδευτικό επίπεδο μέχρι ISCED 1, οι δύο δείκτες ήταν πολύ κοντά. Σε κάθε περίπτωση, η συστηματικοποίηση στη μέτρηση του δείκτη της μαθητικής διαρροής θα επιτρέψει μια διεξοδικότερη και σε μεγαλύτερο βάθος έρευνα για το πώς επηρεάζει ο ένας δείκτης τον άλλο.

8. ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ-ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

Στο πλαίσιο διαμόρφωσης ενός στρατηγικού σχεδίου για την καταγραφή και τη μείωση της ΠΕΣ, χρειάζεται να υλοποιηθούν οι ακόλουθες ενέργειες:

Ενέργεια 1: Ακριβής προσδιορισμός των δεικτών

Είναι απαραίτητο να αποσαφηνιστεί ποιο δείκτη ακριβώς μετράμε και για ποιο λόγο. Όπως προκύπτει από την ανάλυση που προηγήθηκε, η μαθητική διαρροή (ΜΔ) επηρεάζει τον δείκτη της Πρόωρης Εγκατάλειψης του Σχολείου (ΠΕΣ) (βλ. παραπάνω), αλλά ο αντίστοιχος δείκτης υπολογίζεται με διαφορετικό τρόπο. Οι αποσαφηνίσεις αυτές κρίνεται απαραίτητο να ολοκληρωθούν άμεσα καθώς στο εγκεκριμένο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση (ΕΠ ΑΝΑΔΕΔΒΜ) οι δείκτες εκροών και αποτελέσματος σχετίζονται με τον υπολογισμό της ΠΕΣ ανά σχολείο. Όπως προαναφέρθηκε

Τέλος, μετά την αποσαφήνιση του δείκτη διαρροής που θα μετριέται και θα συνεισφέρει στο δείκτη του ΕΠ ΑΝΑΔ ΕΔΒΜ, πρέπει να ληφθεί οριστική απόφαση για τη μεθοδολογία της μέτρησης και για όλες τις παραμέτρους που την καθορίζουν.

Ενέργεια 2: Καθορισμός αρμοδιοτήτων εμπλεκόμενων φορέων

Παρά το γεγονός ότι η λειτουργία του Παρατηρητηρίου για τη μαθητική διαρροή είναι θεσμοθετημένη με τον νόμο 4186/2013 (άρθρο 36, παρ. 29), το πλαίσιο λειτουργίας του, η διοικητική του διάρθρωση, η στελέχωσή του και οι αρμοδιότητές του χρειάζεται να καθοριστούν με ακρίβεια. Επίσης, δεν έχει καθοριστεί το πλαίσιο συνεργασίας του Παρατηρητηρίου με φορείς και δημόσιες υπηρεσίες που εμπλέκονται στην παρακολούθηση και αντιμετώπιση της μαθητικής διαρροής είτε βρίσκονται εντός ΥΠΟΠΑΙΘ είτε εποπτεύονται από άλλα υπουργεία. Είναι απαραίτητο να καθοριστεί ο ρόλος και οι αρμοδιότητες όλων των συναρμόδιων φορέων και υπηρεσιών με θεσμικό τρόπο. Παράλληλα, όσον αφορά τη διαμόρφωση ευρύτερης και συνεκτικής στρατηγικής⁵³ για την αντιμετώπιση της μαθητικής διαρροής, κρίνεται σκόπιμο να θεσμοθετηθεί ένα όργανο, το οποίο θα έχει τον ρόλο συντονιστή όλων των επιμέρους φορέων (π.χ. Υπουργείο Εργασίας, Υγείας, Περιφέρειες) που εμπλέκονται στο θέμα της αντιμετώπισης της μαθητικής διαρροής.

⁵³ Βλ. όπ.παρ. σ. 69, κεφ. 4.1. Cross-government cooperation in tackling ELET

Ενέργεια 3: Παρακολούθηση του δείκτη ετήσιας μαθητικής διαρροής

Για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του φαινομένου της μαθητικής διαρροής, είναι απαραίτητο η παρακολούθησή της να γίνεται συστηματικά. Η ετήσια παρακολούθηση της μαθητικής διαρροής αναφέρεται κυρίως στον αριθμό των μαθητών που δεν συνεχίζουν τη φοίτηση μετά την έναρξη της επόμενης σχολικής χρονιάς (περί τα μέσα Οκτώβρη). Η ακριβής παρακολούθηση του συγκεκριμένου δείκτη προϋποθέτει την απόδοση ενός μοναδικού κωδικού αριθμού σε κάθε μαθητή.

Η συστηματικότερη παρακολούθηση του δείκτη επιτρέπει την αξιοποίηση των μετρήσεων, προκειμένου να αποτιμηθεί η αποτελεσματικότητα των μέτρων που έχουν ληφθεί, ώστε να γίνει ο κατάλληλος επανασχεδιασμός είτε να αναληφθούν πρόσθετες πρωτοβουλίες.

Ενέργεια 4: Απόδοση μοναδικού κωδικού σε κάθε μαθητή

Η απόδοση ενός μοναδικού κωδικού αριθμού σε κάθε μαθητή θα επιτρέψει την αποτελεσματικότερη καταγραφή και παρακολούθηση του μαθητικού πληθυσμού. Στο μαθητικό πληθυσμό παρατηρείται πάντα μια κινητικότητα, κυρίως γεωγραφική και μεταξύ τύπων σχολείων. Όμως, όταν ένας μαθητής εγκαταλείπει ένα σχολείο, επειδή αλλάζει τόπο διαμονής, δε σημαίνει ότι διαρρέει. Ομοίως δεν πρέπει να καταγραφεί ως διαρρέων ο μαθητής, ο οποίος μετεγγράφεται από το γενικό λύκειο σε επαγγελματικό ή από ένα δημόσιο γυμνάσιο σε ιδιωτικό. Είναι δύσκολη, επίσης, η παρακολούθηση της κινητικότητας των μαθητών που μετακινούνται είτε προς το εσωτερικό (αριθμός μειούμενος τα τελευταία χρόνια) είτε προς το εξωτερικό (φαινόμενο το οποίο παρουσιάζει αυξητική τάση προσφάτως). Για να καταστεί, λοιπόν, εφικτή η παρακολούθηση της μαθητικής διαρροής, πρέπει να δοθεί σε κάθε μαθητή ατομικός αριθμός μητρώου (μοναδικοποίηση του μαθητή), τον οποίο ο μαθητής θα έχει σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

Η χρήση ενός μοναδικού κωδικού για κάθε μαθητή⁵⁴ θα επιτρέψει την ύπαρξη μεγαλύτερης ακρίβειας στη μέτρηση του αριθμού των μαθητών, την ορθότερη παρακολούθηση της μαθητικής διαρροής και την εξαγωγή ασφαλέστερων συμπερασμάτων σε σχέση με αυτή. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η χρήση του

⁵⁴ Από τις χώρες που ήδη εφαρμόζουν ολοκληρωμένη στρατηγική είναι η Ολλανδία που έχει θεσμοθετήσει τον ατομικό αριθμό μητρώου στο πλαίσιο αντιμετώπισης της ΠΕΣ. Βλ. European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop, 2014. όπ.παρ. σ. 54, «giving a personal education number to each student to make it possible to track them and to produce statistics on ELET at national, regional, municipal and school level».

μοναδικού κωδικού εξυπηρετεί την στατιστική επεξεργασία των στοιχείων, χωρίς να συνεπάγεται την ταυτοποίηση με συγκεκριμένο μαθητή. Συνεπώς, τα προσωπικά δεδομένα και τα στοιχεία ταυτότητας των μαθητών θα εξακολουθήσουν να παραμένουν γνωστά μόνο στο επίπεδο της διεύθυνσης του σχολείου. Με τον τρόπο αυτό, θα μπορεί να παρακολουθηθεί αν ο μαθητής διαρρέει ή μετεγγράφεται ή επιστρέφει στο σύστημα, χωρίς αυτό να σημαίνει παραβίαση των προσωπικών δεδομένων του, αφού ο μαθητής θα υπάρχει στο σύστημα μόνο ως αριθμός και όχι ως ταυτοποιημένο πρόσωπο.

Τα σχετικά στοιχεία της καρτέλας του μαθητή, λοιπόν, πρέπει να αντλούνται και να τυγχάνουν επεξεργασίας από το ΙΕΠ κωδικοποιημένα, ώστε να αποφεύγεται η ταυτοποίηση του μαθητή. Το ΙΕΠ, βάσει του νόμου 4186/2013, έχει αναλάβει τη μελέτη του τρόπου αξιοποίησης δεδομένων και πληροφοριών που συγκεντρώνονται από το Διαδικτυακό Πληροφοριακό Σύστημα Myschool (σε συνεργασία με το ΙΤΥΕ–Διόφαντος) και τη στατιστική (ποσοτική-ποιοτική) επεξεργασία τους, με σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων και τη διατύπωση προτάσεων αντιμετώπισης της μαθητικής διαρροής με τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων. Στο πλαίσιο διαμόρφωσης μιας συνεκτικής στρατηγικής για την αντιμετώπιση της μαθητικής διαρροής και της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου, με βάση το με αρ. 2598/9-3-2015/ΙΕΠ έγγραφο, είναι απαραίτητο να υπάρξει πρόσβαση μέσω web services στα στοιχεία του myschool, ώστε να αντλούνται τα απαραίτητα στοιχεία των μαθητών για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων. Ήδη στο ΙΕΠ υλοποιείται πλατφόρμα αυτόματης επικοινωνίας με το καταγραφικό σύστημα myschool, προκειμένου να καταστεί: α) ευχερής η πρόσβαση στα στοιχεία της καρτέλας του μαθητή και: β) δυνατή η περαιτέρω ανάλυση και εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τη μαθητική διαρροή.

Ενέργεια 5: Εμπλουτισμός των πεδίων της καρτέλας του μαθητή που σχετίζονται με τη μαθητική διαρροή και πρόσβαση του ΙΕΠ μέσω web services σε πραγματικό χρόνο

Επικεντρώνοντας στη χαρτογράφηση του φαινομένου εντός του ΥΠΟΠΑΙΘ, το Υπουργείο διαθέτει, από το σχολικό έτος 2013-2014, το πληροφοριακό σύστημα του Myschool, το οποίο περιέχει πλήθος πληροφοριών σχετικά με τα σχολεία, τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές. Το Myschool είναι ένα διαδικτυακό πληροφορικό σύστημα που ενημερώνεται από τους διευθυντές και τους εκπαιδευτικούς των σχολείων για τη διοικητική υποστήριξη των σχολείων. Τη διαχείρισή του έχει το ΙΤΥΕ – «Διόφαντος», θεσμικός φορέας του ΥΠΑΙΘ για θέματα ΤΠΕ. Δεν αποτελεί ένα adhoc σύστημα για την καταγραφή της μαθητικής διαρροής και για την αντιμετώπισή της, αλλά με δεδομένο ότι εξασφαλίζει πρωτογενή στοιχεία και για τους μαθητές, μπορεί να αξιοποιηθεί, σε συνεργασία με το ΙΕΠ, εν μέρει (δηλαδή

μόνον κατά το μέρος των στοιχείων της καρτέλας του μαθητή), και για την καταγραφή της μαθητικής διαρροής. Σημειώνουμε ότι στις χώρες που ήδη εφαρμόζουν στρατηγική για τη μείωση της ΠΕΣ, έχουν αναπτυχθεί πληροφοριακά συστήματα ειδικά σχεδιασμένα για την καταγραφή της μαθητικής διαρροής. Για τον λόγο αυτό, το Myschool με συγκεκριμένες προσαρμογές/συμπληρώσεις/βελτιώσεις, όσον αφορά την καρτέλα του μαθητή, χρειάζεται να παραμετροποιηθεί με γνώμονα την πληρέστερη καταγραφή και αντιμετώπιση της μαθητικής διαρροής.

Ενδεικτικά, αναφέρουμε ότι π.χ. χρειάζεται να «ενσωματώνεται» η νομοθεσία σχετικά με τις απουσίες στο Myschool και να γίνεται επικαιροποίηση ανάλογα με τις εγκυκλίους του ΥΠΟΠΑΙΘ (Γενική Διεύθυνση Σπουδών ΠΕ και ΔΕ) ή, εκτός από την ενημέρωση/ειδοποίηση του διευθυντή μέσα από το σύστημα, προκειμένου να προβεί στις προβλεπόμενες ενέργειες, όταν ο μαθητής υπερβαίνει το όριο των απουσιών χρήσιμο θα ήταν να ενημερώνεται έγκαιρα και ο γονιός του γονιού. Με άλλα λόγια, με την προϋπόθεση ότι και ο ίδιος ο γονιός/κηδεμόνας το επιθυμεί και συναινεί, αφού υπογράψει σχετικό έντυπο στο σχολείο κατά την έναρξη της σχολικής χρονιάς, θα ήταν χρήσιμο να παρέχεται η δυνατότητα να ειδοποιείται ο γονιός/κηδεμόνας μέσω ηλεκτρονικού (email) ή τηλεφωνικού μηνύματος (sms), αυτόματα από το σύστημα, μετά την οριστική καταχώριση των απουσιών των μαθητών⁵⁵. Με τον τρόπο αυτό, μειώνεται και η γραφειοκρατία του σχολείου και εξασφαλίζεται μία από τις βασικές αρχές για την αντιμετώπιση της ΠΕΣ, η σύνδεση σχολείου και οικογένειας

Για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων για τα αίτια της μαθητικής διαρροής, πέρα από τη βιβλιογραφική τεκμηρίωση, είναι απαραίτητο να κατοχυρωθεί θεσμικά από το ΥΠΟΠΑΙΘ ο εμπλουτισμός της καρτέλας του μαθητή σε πεδία⁵⁶, όπως οικονομικό, μορφωτικό επίπεδο οικογένειας, κ.ά. Από τη γενική εικόνα των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στα παιδιά, είναι απαραίτητο το ΥΠΟΠΑΙΘ να διαθέτει στοιχεία, τα οποία αφορούν ομάδες παιδιών που επηρεάζονται από συνθήκες φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, έτσι ώστε να υιοθετηθούν στοχευμένες πολιτικές αντιμετώπισης από την πολιτεία για τη βελτίωση της θέσης των μαθητών.

⁵⁵ Βλ. European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop, 2014. όπ.παρ. σ. 54, όπου αναφέρεται ως καλή πρακτική ότι στην Ολλανδία έχει δημιουργηθεί μια ψηφιακή πύλη για την καταγραφή των απουσιών (a 'Digital Absence Portal' making it possible to register school absenteeism), και σ. 61, όπου μεταξύ άλλων χωρών αναφέρεται ότι η Μάλτα, η οποία εφαρμόζει ήδη ολοκληρωμένη στρατηγική για την ΠΕΣ έχει δημιουργήσει ένα σύστημα έγκαιρης ειδοποίησης του γονιού για τις απουσίες («Some electronic diaries allow schools to send an SMS or e-mail to inform parents if their child is missing school or being late. Likewise, in Malta, the students' database in each school automatically sends an SMS to parents if their child's absence is unauthorized»).

⁵⁶ Βλ. παραπάνω διάγραμμα σ. 56. Οι χώρες της Ε.Ε. που εφαρμόζουν ολοκληρωμένη στρατηγική για την ΠΕΣ συλλέγουν πλήθος στοιχείων για την ακριβέστερη προσέγγιση του φαινομένου.

Ενέργεια 6: Σχεδιασμός και εφαρμογή μέτρων για την πρόληψη της μαθητικής διαρροής

Προτάσεις για νέα έργα: κατά τον σχεδιασμό τους και κατά την εξειδίκευση του ΕΠ ΑΝΑΔΕΔΒΜ έχει ληφθεί υπόψη ο παράγοντας της μαθητικής διαρροής.

Ενδεικτικά αναφέρουμε:

Ενίσχυση και επέκταση του Νέου Σχολείου - Ψηφιακού Σχολείου

Εξορθολογισμός ύλης - αναβάθμιση προγραμμάτων σπουδών και εγχειριδίων - παραγωγή συμπληρωματικού εκπαιδευτικού υλικού

Δράσεις επιμόρφωσης εκπαιδευτικών ειδικά στο θέμα της πρόληψης και αντιμετώπισης της μαθητικής διαρροής, καθώς και σε θέματα ομαλής μετάβασης από τον έναν τύπο σχολείου στον άλλο, για την αποφυγή της μαθητικής διαρροής «κατά τη μετάβαση»

Δράσεις επιμόρφωσης εκπαιδευτικών στη χρήση και στην ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών στην εκπαιδευτική διαδικασία

Δράσεις επιμόρφωσης ειδικού εκπαιδευτικού προσωπικού για μαθητές ΑμεΑ και μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες

Ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού για μαθητές ΑμεΑ και μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες

Ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού για την προσχολική αγωγή

Επέκταση της προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης (ECEC, Early childhood education and care) - Προγράμματα εκπαίδευσης παιδιών προσχολικής ηλικίας - Διετές Νηπιαγωγείο

Ενέργεια 7: Σχεδιασμός και εφαρμογή παρεμβατικών μέτρων για τη μαθητική διαρροή

Μεγαλύτερη εξειδίκευση των ad hoc μέτρων. Θα εξαρτηθεί από τη συνεχή αξιολόγηση των δεδομένων και τα συμπεράσματα που θα εξαχθούν.

Ενδεικτικά αναφέρουμε:

Λειτουργία Παρατηρητηρίου και Κέντρου στήριξης για τα θέματα μαθητικής διαρροής στο ΙΕΠ, ανάπτυξη και λειτουργία συστήματος υποστήριξης, συμβουλευτικής και καθοδήγησης, κ.ά.

Επέκταση ψηφιακής διαδικτυακής πλατφόρμας Myschool για τη συλλογή και επεξεργασία στοιχείων που αφορούν ειδικά τη σχολική διαρροή

Δράσεις για την Διαπολιτισμική εκπαίδευση

Δράσεις για την Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση – Παράλληλη στήριξη μαθητών ΑμεΑ

Προγράμματα ενισχυτικής διδασκαλίας από τον δάσκαλο της τάξης στις πρώτες τάξεις του δημοτικού και κατά τη μετάβαση από το δημοτικό στο γυμνάσιο

Ενέργεια 8: Σχεδιασμός και εφαρμογή μέτρων αντιστάθμισης της μαθητικής διαρροής

Χρειάζεται συνεργασία κυρίως με τη ΓΓΔΒΜ του ΥΠΟΠΑΙΘ (π.χ. Λύκεια Δεύτερης Ευκαιρίας).

Ενέργεια 9: Αποτίμηση αποτελεσματικότητας των μέτρων αντιμετώπισης της μαθητικής διαρροής.

Η αξιολόγηση των μέτρων που εφαρμόζονται για την καταπολέμηση του φαινομένου της σχολικής διαρροής και η αποτίμηση της αποτελεσματικότητάς τους είναι μια διαδικασία που πρέπει να έχει ένα χαρακτήρα διαρκή. Σκοπός είναι η περιοδική επανεκτίμηση των αναγκών και ο επανασχεδιασμός και η προσαρμογή των δράσεων και των επί μέρους μέτρων ώστε να επιτυγχάνονται καλύτερα αποτελέσματα. Η περιοδικότητα της αξιολόγησης και αναπροσαρμογής των δράσεων εξαρτάται από το είδος των μέτρων. Τα μέτρα παρέμβασης και ιδιαίτερα όσα έχουν ad hoc χαρακτήρα μπορούν να αποτιμώνται σε τακτά χρονικά διαστήματα ακόμα δηλ. και εντός εξαμήνου, οπωσδήποτε όμως σε ετήσια βάση. Από την άλλη, ο χαρακτήρας των μέτρων πρόληψης επιτρέπει την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητάς τους μόνο μετά την πάροδο ενός μεγαλύτερου χρονικού διαστήματος π.χ. μιας τριετίας ή πενταετίας.

Ενέργεια 10: Διαμόρφωση χρηματοδοτικού σχεδίου - Εξασφάλιση πόρων.

Με την ολοκλήρωση του σχεδιασμού του ΥΠΟΠΑΙΘ αναπτύσσεται ένα σύνολο δράσεων και δέσμες μέτρων που πρόκειται να εφαρμοστούν για την αντιμετώπιση του φαινομένου της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου. Ο μεγαλύτερος όγκος των δράσεων θα χρηματοδοτηθεί από το ΕΣΠΑ της περιόδου 2014-20. Για τις υπόλοιπες δράσεις πρέπει να αναζητηθούν πόροι από το πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων του ΥΠΟΠΑΙΘ. Συνεπώς απαιτείται η διαμόρφωση ενός συνολικού

χρηματοδοτικού σχεδίου το οποίο επιπροσθέτως θα εξασφαλίζει τη βιωσιμότητα του μηχανισμού για την παρακολούθηση και καταπολέμηση της σχολικής διαρροής.

Ενέργεια 11: Ανάπτυξη δικτύου συνεργασιών και συνεργιών

Η ανάπτυξη ενός σταθερού δικτύου συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων του ΥΠΟΠΑΙΘ, αλλά και του ΥΠΟΠΑΙΘ με άλλα υπουργεία και φορείς που σχετίζονται με το φαινόμενο της ΠΕΣ και επηρεάζουν τα μέτρα αντιμετώπισής της θεωρείται καθοριστικός παράγοντας επιτυχίας⁵⁷. Σε αντίθετη περίπτωση, δε θα καταστεί δυνατό να αναπτυχθεί ένας ολοκληρωμένος σχεδιασμός και να εφαρμοστούν τα προτεινόμενα μέτρα με αποτελεσματικότητα. Για παράδειγμα, οι μαθητές Ρομά και οι αλλοδαποί μαθητές συνιστούν ομάδες πληθυσμού, οι οποίες έχει διαπιστωθεί ότι συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό στον δείκτη της μαθητικής διαρροής και της ΠΕΣ. Τα μέτρα του ΥΠΟΠΑΙΘ για την υποστήριξη της παρουσίας των συγκεκριμένων ομάδων μαθητών στο σχολείο θα ήταν αποσπασματικά αν δεν υπάρξει συνεργασία με άλλα υπουργεία. Ενδεικτικά, για τους μαθητές Ρομά πρέπει να υπάρξει συνεργασία με το Υπουργείο Υγείας και φορείς του, με τις Περιφέρειες (μετακινήσεις) και με το Υπουργείο Εσωτερικών (π.χ. τοπική αυτοδιοίκηση).

Επίσης, λόγω του ότι ο ορισμός που ακολουθείται για την ΠΕΣ ανήκει στην EUROSTAT, χρειάζεται συνεργασία με την ΕΛΣΤΑΤ.

Επιπλέον, λόγω του πολύ σημαντικού ρόλου της Συμβουλευτικής και του Επαγγελματικού Προσανατολισμού, που συμβάλλει ως προληπτικό, αλλά και παρεμβατικό μέτρο στην αντιμετώπιση της μαθητικής διαρροής⁵⁸, επιβάλλεται να δημιουργηθεί δίκτυο συνεργασίας με τα ΚΕΣΥΠ⁵⁹.

Παράλληλα, λόγω της σύνδεσης του φαινομένου της μαθητικής διαρροής με τη σχολική βία κρίνεται χρήσιμη η διασύνδεση του Παρατηρητηρίου του ΙΕΠ με το Παρατηρητήριο για τη σχολική βία και τον εκφοβισμό.

Τέλος, στο πλαίσιο της δικτύωσης με φορείς, το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής έχει τη δυνατότητα σύμπραξης με ινστιτούτα ομοσπονδιών εκπαιδευτικών, κοινωνικούς εταίρους και ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, για διάφορα θέματα που σχετίζονται με τη μαθητική διαρροή. Ενδεικτικά αναφέρονται: ΚΑΝΕΠ ΓΣΕΕ, ΚΕΜΕΤΕ ΟΛΜΕ, ΙΠΕΜ ΔΟΕ, ΑΣΠΑΙΤΕ, ΕΑΠ, ΕΚΠΑ, ΕΚΔΔΑ, ΕΟΠΠΕΠ.

⁵⁷ European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop, 2014. όπ.παρ., σ. 69-82 (CHAPTER 4: CHAPTER 4: GOVERNANCE AND CROSS-SECTOR COOPERATION IN THE AREA OF EARLY LEAVING)

⁵⁸ Βλ. European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop, 2014. όπ.παρ., σ. 83-104 (CHAPTER 5: THE ROLE OF EDUCATION AND CAREER GUIDANCE IN TACKLING EARLY LEAVING)

⁵⁹ Βλ. http://www.minedu.gov.gr/publications/docs2013/131127_kesyp_address.pdf

Ενέργεια 12: Συσχέτιση δεικτών μαθητικής διαρροής (ΔΜΔ) και πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου (ΠΕΣ)

Κρίνεται σκόπιμο να καταβληθεί προσπάθεια, ώστε η συσχέτιση των δεικτών μαθητικής διαρροής (ΔΜΔ) και πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου (ΠΕΣ) να αποτυπωθεί με μαθηματικό τύπο, για να είναι δυνατή η καλύτερη αξιοποίησή τους στην εξαγωγή συμπερασμάτων. Επιπρόσθετα, η ποσοτική συσχέτιση των δεικτών θα βοηθήσει στην αξιολόγηση της μεθοδολογίας υπολογισμού της μαθητικής διαρροής και ενδεχομένως στην αναπροσαρμογή της. Η εφαρμογή της συνάρτησης συσχετισμού και ο επανέλεγχός της μπορεί να γίνεται μέσα από τη διαδικασία των μετρήσεων και της συνεχούς παρακολούθησης των δεικτών.

Ενέργεια 13: Θεσμικές ρυθμίσεις

Όπως προκύπτει από την ανάλυση των παραπάνω βημάτων απαιτείται να ληφθούν άμεσα ορισμένες αποφάσεις από την πολιτική ηγεσία του ΥΠΟΠΑΙΘ οι οποίες θα καθορίσουν ορισμένα σημεία από τη στρατηγική του Υπουργείου στα θέματα μέτρησης, παρακολούθησης και αντιμετώπισης της σχολικής διαρροής. Είναι αυτονόητο ότι οι αποφάσεις αυτές πρέπει να περιβάλλονται από θεσμική κατοχύρωση. **Το θέμα της μαθητικής διαρροής είναι ιδιαίτερα σύνθετο, καθώς σχετίζεται με όλο το εκπαιδευτικό σύστημα της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, με θέματα δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και με πολύ μεγάλα ποσά χρηματοδοτήσεων από τα διαρθρωτικά ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.**

Κατά συνέπεια, προτείνεται να προβεί το ΥΠΟΠΑΙΘ σε θεσμική ρύθμιση μέσω της οποίας θα καλύπτονται όλα τα «γκρίζα» σημεία που αφορούν το θέμα της μαθητικής διαρροής και θα ορίζονται οι φορείς και τα υπηρεσιακά όργανα τα οποία θα έχουν την εκάστοτε αρμοδιότητα για να αποφασίσουν για τα επιμέρους ζητήματα.

Χρονοδιάγραμμα Ενεργειών

ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ	2015				2016				2017				2018				2019				2020			
	Ατριμ	Βτριμ	Γτριμ	Δτριμ	Ατριμ	Βτριμ	Γτριμ	Δτριμ	Ατριμ	Βτριμ	Γτριμ	Δτριμ	Ατριμ	Βτριμ	Γτριμ	Δτριμ	Ατριμ	Βτριμ	Γτριμ	Δτριμ	Ατριμ	Βτριμ	Γτριμ	Δτριμ
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 1																								
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 2																								
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 3																								
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 4																								
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 5																								
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 6																								
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 7																								
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 8																								
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 9																								
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 10																								
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 11																								
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 12																								
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 13																								
Υπόμνημα:																								
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 1	Ακριβής προσδιορισμός των δεικτών και της μεθοδολογίας																							
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 2	Καθορισμός αρμοδιοτήτων εμπλεκόμενων φορέων																							
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 3	Παρακολούθηση του δείκτη ετήσιας μαθητικής διαρροής																							
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 4	Απόδοση μοναδικού κωδικού σε κάθε μαθητή																							
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 5	Εμπλουτισμός των πεδίων της καρτέλας του μαθητή που σχετίζονται με τη μαθητική διαρροή και πρόσβαση του ΙΕΠ μέσω web services																							
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 6	Σχεδιασμός και εφαρμογή μέτρων για την πρόληψη της μαθητικής διαρροής																							
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 7	Σχεδιασμός και εφαρμογή παρεμβατικών μέτρων για τη μαθητική διαρροή																							
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 8	Σχεδιασμός και εφαρμογή μέτρων αντιστάθμισης της μαθητικής διαρροής																							
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 9	Αποτίμηση αποτελεσματικότητας των μέτρων αντιμετώπισης της μαθητικής διαρροής																							
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 10	Διαμόρφωση χρηματοδοτικού σχεδίου - Εξασφάλιση πόρων																							
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 11	Ανάπτυξη δικτύου συνεργασιών και συνεργιών																							
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 12	Συσχέτιση δεικτών																							
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 13	Νομοθετικές ρυθμίσεις																							

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Συνοψίζοντας, με δεδομένο ότι η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου αποτελεί πολυσύνθετο φαινόμενο και ότι τα χαρακτηριστικά του διαφέρουν από χώρα σε χώρα, μεταξύ περιφερειών και, μερικές φορές, ακόμα και εντός της ίδιας περιφέρειας, τα βασικά στοιχεία μιας συνεκτικής, ολοκληρωμένης και τεκμηριωμένης πολιτικής για την καταπολέμηση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου περιλαμβάνουν μέτρα πρόληψης, παρέμβασης και αντιστάθμισης, καλύπτουν όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης και κατάρτισης, τις διαρθρωτικές πτυχές των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης, τις πιθανές παρεμβάσεις σε σχολικό επίπεδο, καθώς και προγράμματα υποστήριξης για τους μεμονωμένους μαθητές που υπάρχει κίνδυνος να εγκαταλείψουν το σχολείο.

Μια ολοκληρωμένη στρατηγική περιλαμβάνει πολιτικές και πρακτικές με σαφή στόχευση κατά της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου και της μαθητικής διαρροής και περιλαμβάνει μέτρα που επικεντρώνονται στην πρόληψη, στην παρέμβαση και στην αντιστάθμιση. Πολιτικές και πρακτικές με διαφορετική σκοποθεσία, που συμβάλλουν παρεμπιπτόντως και στην αντιμετώπιση της μαθητικής διαρροής, ήδη εφαρμόζονται σε πολλές χώρες της ΕΕ. Στην προοπτική της Ευρώπης 2020, όμως, τα προτεινόμενα μέτρα, πρέπει να συναποτελέσουν μέρος μιας ευρύτερης στρατηγικής και να τεθούν υπό το πρίσμα της μείωσης της ΠΕΣ.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1995). *Λευκή Βίβλος για την εκπαίδευση και κατάρτιση - Διδασκαλία και εκμάθηση - Προς την Κοινωνία της Γνώσης*. COM(95) 590, Νοέμβριος 1995.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2011). Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών – *Αντιμετώπιση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου: Μια βασική συμβολή στην Ατζέντα «Ευρώπη 2020»*. Βρυξέλλες, 31.1.2011 COM(2011) 18 τελικό.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2000). *Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβώνας 23 και 24 Μαρτίου 2000, Συμπεράσματα της Προεδρίας, Λισσαβώνα*.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2003). *Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου των Βρυξελλών της 20ης και 21ης Μαρτίου 2003*, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2003β). *Συμπεράσματα του Συμβουλίου της 5ης Μαΐου 2003 σχετικά με τα επίπεδα αναφοράς μέσω ευρωπαϊκών επιδόσεων στην εκπαίδευση και την κατάρτιση*. 2003/C 134/02.

KANEP ΓΣΕΕ (2009). *Ετήσια έκθεση για την εκπαίδευση στην Ελλάδα: Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης – Τα βασικά μεγέθη της εκπαίδευσης*. Αθήνα.

KANEP ΓΣΕΕ (2012). *Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα. Όψεις και Βασικά Μεγέθη της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στην προ μνημονίου εποχή*. (επιμ. Ν. Μουζέλης, συγγρ. ομάδα Δ. Βεργίδης, Σ. Γκλαβάς, Μ. Κουτούζης, Ν. Φωτόπουλος). Αθήνα.

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2007). *Η μαθητική διαρροή στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Γυμνάσιο, Ενιαίο Λύκειο, ΤΕΕ)*. Αθήνα.

Bernhardt, A., Morris, M., Handcock, M., Scott, M. (1998). *Work and Opportunity in the Post-Industrial Labour Market. Institute on Education and the Economy Brief, No. 19, February*.

Bourdieu, P. and Passeron, J-C. (1977). *Reproduction in Education, Society and Culture*. Sage: London and Beverly Hills.

Bowers, N., Sonnet, A., Bardone, L. (1999). Giving young people a good start: the experience of OECD countries. In OECD, *Preparing youth for the 21st century: The transition from education to the labour market*. OECD: Paris.

Bradshaw, C. P., O'Brennan, L. M., McNeely, C. A. (2008). Core competencies and the prevention of school failure and early school leaving. In N. G. Guerra & C. P. Bradshaw (Eds.), *Core competencies to prevent problem behaviors and promote positive youth development. New Directions for Child and Adolescent Development*, 122, 19–32.

CESifo DICE (2012). *CESifo DICE Report* 10 (3), σ. 81-83

Constantine, J. M., Seftor, N. S., Martin, E. S., Silva, T., & Myers, D. (2006). *A study of the effect of the Talent Search program on secondary and postsecondary outcomes in Florida, Indiana, and Texas: Final report from phase II of the national evaluation*. Washington, DC: U.S. Department of Education.

Conze, S. (2012). The European Commission and policy on early school leaving (ESL). *EIPPEE Conference 2012: Advancing the use of research in education across Europe*. http://www.eippee.eu/cms/LinkClick.aspx?fileticket=u_LuKjJaEq%3d&tabid=3313

Crone, D. A., Horner, R. H., & Hawken, L. S. (2004). *Responding to problem behavior in schools: The Behavior Education Program (practical interventions in the schools)*. New York: Guilford Press.

European Commission (2004) *Achieving the Lisbon goal, the contribution of VET*. Executive Summary, 04-11-04.

European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop (2014). *Tackling Early Leaving from Education and Training in Europe: Strategies, Policies and Measures*. *Eurydice and Cedefop Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

GHK (2005). *Study on Access to Education and Training, Basic Skills and Early School Leavers, Final Report*, (Ref. DG EAC 38/04).

Lamb, S., Markussen, A., Teese, R., Sandberg, N., Polesel, J. (Eds.) (2011). *School dropout and completion: international comparative studies in theory and practice*. Dordrecht: Springer.

Levenstein, P., Levenstein, S., Shiminski, J. A., & Stolzberg, J. E. (1998). Long-term impact of a verbal interaction program for at-risk toddlers: An exploratory study of high school outcomes in a replication of the Mother-Child Home Program. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 19, 267–286.

Lincoln, Y. (1995) In search of students' voices, *Theory into Practice*, 34(2).

Lyche, C. (2010), "Taking on the Completion Challenge: A Literature Review on Policies to Prevent Dropout and Early School Leaving", *OECD Education Working Papers*, No. 53, OECD Publishing.

McGill, D. E., Mihalic, S. F., & Grotper, J. K. (1998). *Blueprints for violence prevention, Book Two: Big Brothers Big Sisters of America*. Boulder, CO: Center for the Study and Prevention of Violence.

NESSE (2009). *Early School Leaving: Lessons from research for policy makers*. European Commission.

OECD (2000). *From Initial Education to Working Life. Making Transitions Work*. Paris: OECD.

OECD (2010). *Overcoming School Failure: Policies That Work - OECD Project Description*. Paris: OECD.

OECD (2013) *Education at a Glance*. Paris: OECD.

Rumberger, R. W., & Palardy, G. J. (2005). Does segregation still matter? The impact of student composition on academic achievement in high school. *Teachers College Record*, 107, 1999–2045.

Smyth, J., & Hattam, R. (2002). Early school leaving and the cultural geography of high schools. *British Educational Research Journal*, 28(3), 401-415.